

CHILD PROTECTION HUB
FOR SOUTH EAST EUROPE
WWW.CHILDHUB.ORG

Terre des hommes

Helping children worldwide. tdh.ch

PARCURSUL UNUI COPIL PRIN SISTEMUL DE JUSTIȚIE PENALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Studiu

VERONICA MIHAILOV

Chișinău, martie 2017

PARCURSUL UNUI COPIL PRIN SISTEMUL DE JUSTIȚIE PENALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

STUDIU

Veronica Mihailov

Studiul a fost realizat cu sprijinul Terre des hommes Moldova, în cadrul inițiativei regionale „Hub-ul pentru Protecția Copilului în Europa de Sud-Est” – childhub.org.

Conținutul studiului este în responsabilitatea exclusivă a autorului și nu coincide în mod necesar cu punctul de vedere al Terre des hommes Moldova sau al finanțatorilor inițiativei regionale.

Hub-ul pentru Protecția Copilului în Europa de Sud-Est este finanțat de Agenția Austriacă pentru Dezvoltare, Uniunea Europeană, Fundația Oak, Terre des hommes și Kanton Zürich.

Desenele din publicație au fost realizate de copii și au participat la concursul național de desene „Poliția în imaginația mea”, organizat de Terre des hommes Moldova în parteneriat cu Inspectoratul General al Poliției al Republicii Moldova în anul 2014.

Studiul este disponibil online pe:

www.tdh-moldova.md

www.childhub.org

www.facebook.com/tdhmoldova

CUPRINS

SUMAR

Scopul studiului și metodologia utilizată 3

CAPITOLUL I.

Incursiune în cadrul legal penal și procesual-penal cu privire la minorul delincvent 5

CAPITOLUL II.

Măsurile procesuale preventive aplicabile minorilor 14

CAPITOLUL III.

Minorul delincvent - subiect al răspunderii penale 31

Minorii aflați sub vârsta răspunderii penale

Minorii pasibili de răspundere penală

CAPITOLUL IV.

Aspecte problematice de procedură în cauzele penale cu implicarea copilului delincvent 42

Etapa urmăririi penale

Etapa judiciară

CAPITOLUL V.

Actorii implicați în procesul penal asupra minorului 55

CAPITOLUL VI.

Aspecte juridico-penale cu privire la aplicarea pedepselor față de copiii delincvenți și specificul executării acestor pedepse 61

CAPITOLUL VII.

Concluzii și recomandări 72

SURSE BIBLIOGRAFICE 80

SUMAR

Obiectiv: ce aflăm din acest studiu? Scopul studiului și metodologia utilizată.

Situația copilului delincvent în sistemul justiției penale constituie o preocupare continuă pentru autoritățile naționale și societatea civilă, în ultimii ani Republica Moldova întreprinzând o serie de reforme și acțiuni în vederea protejării acestui subiect sensibil în sfera penală.

Chiar dacă rezultatele acțiunilor întreprinse până acum nu sunt cele așteptate și problemele nerezolvate la acest capitol s-au agravat pe alocuri, există totuși o disponibilitate activă din partea actorilor implicați în lucrul cu copiii delincvenți pentru soluționarea lacunelor sistemice și legale existente.

Prezentul studiu își propune să ofere o analiză actualizată a stării de fapt și de drept în care se poate afla un minor suspect, care a ajuns în vizorul justiției penale din Republica Moldova, cu evidențierea aspectelor lacunare ale legislației în vigoare, a problemelor sistemice și a aspectelor pozitive ce ar putea fi valorificate.

Scopul acestui studiu a fost de a obține un tablou clar privind parcursul unui copil delincvent în sistemul justiției penale, fiind elaborat la inițiativa Reprezentanței Fundației Terre des Hommes-Lausanne în Moldova (Tdh) și având drept scop evidențierea acestor forme de interacționare a minorului delincvent cu sistemul justiției penale, în baza cadrului legal existent, care încă suportă o

serie de modificări legislative. Studiul este parte a inițiativei regionale – Childhub, una din prioritățile căreia o reprezintă evaluarea lacunelor existente în sistemul de justiție penală și îmbunătățirea politicilor și legislației care reglementează statutul copilului aflat în conflict cu legea penală.

Ne-am propus analiza cadrului legal și instituțional actual, a eficienței garanțiilor procesual-penale, a politicilor de intervenție în domeniul justiției juvenile, a prestației profesionale a practicienilor, a problematicii copiilor străzii și copiilor sub vârsta răspunderii penale, conținând date statistice, exemple practice, opinii ale actorilor implicați în lucrul cu minorii care au fost intervievați. Sunt analizate modificările operate în legea penală și procesual-penală sub aspectele cele mai problematice și frecvent întâlnite de practicieni, fiind evidențiate acele lacune legale și sistemice care nu permit intervenții practice și eficiente conform principiului superior al copilului, atât din partea actorilor justiției, cât și din partea serviciilor din sfera socială.

De asemenea, sunt propuse o serie de recomandări specifice procedurii penale și procesual-penale, precum și recomandări generale cu privire la îmbunătățirea situației de prevenire a delincvenței juvenile în rândul copiilor de vârsta răspunderii penale și sub vârsta răspunderii penale.

La elaborarea studiului s-a recurs la următoarele procedee:

- Analiza legislației penale și procesual-penale naționale cu privire la minori.
- Analiza datelor statistice colectate de la organele de drept (Procuratura Generală, Ministerul Afacerilor Interne, Inspectoratul Național de Probațiune, Biroul Național de Statistică etc.).
- Analiza și cercetarea practicilor pozitive, dar și a celor vicioase, cu privire la copiii care vin în contact cu sistemul de justiție penală; studii de caz, rapoarte de activitate și investigații având ca obiect situația în domeniu.
- Chestionare privind procesul penal cu implicarea minorilor, întocmite de către practicieni în domeniu (avocați (4), judecători (6) , procurori (3), ofițeri de urmărire penală/ ofițeri de sector (3), ofițer de probațiune (1)).
- Interviuri realizate cu exponenții mai multor instituții și ONG-uri în domeniu: Oficiul Națiunilor Unite pentru Drepturile Copilului (UNICEF), Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale, reprezentanți ai Direcției municipale pentru minori, Institutul de Reforme Penale.

CAPITOLUL I

Incursiune în cadrul legal penal și procesual-penal cu privire la minorul delincvent

Obiectiv: care sunt normele și legile în vigoare cu privire la statutul unui minor delincvent vizat într-un proces penal?

Principiul interesului superior al copilului constituie laitmotivul, care trebuie să guverneze sistemul justiției juvenile. Orice copil, având în vedere starea sa de vulnerabilitate sporită față de cea a unui adult, trebuie să fie protejat și susținut, conform necesităților de dezvoltare ale acestuia, în tendința firească de integrare în comunitatea din care face parte.

Reținerea, examinarea judiciară și aplicarea pedepselor față de copiii care au încălcat legea le pot distruge copilăria și calea de dezvoltare echilibrată spre maturitate, dacă sistemul de justiție juvenilă nu va corespunde particularităților umane specifice minorilor, precum și standardelor internaționale cu privire la drepturile copilului, la care Republica Moldova s-a raliat.

Drepturile copilului sunt parte integrantă a drepturilor omului, de aceea copilul trebuie să beneficieze de toate drepturile generale, la care suntem cu toții îndreptățiți să pretindem încă din momentul nașterii, precum și să dispună de anumite drepturi proprii, care să-i ofere o protecție sporită în fața oricăror abuzuri și limitări, care i-ar împiedica dezvoltarea echilibrată spre maturitate.

Statutul și protecția minorului în sistemul justiției juvenile din Republica Moldova sunt reglementate atât prin acte normative internaționale (Convenția Internațională

privind Drepturile Copilului, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 44/25 din 20 decembrie 1989, Regulile Standard Minimale ale Națiunilor Unite în Administrarea Justiției Juvenile, denumite „Regulile de la Beijing”, aprobate la 29 noiembrie 1985, Convenția Europeană a Drepturilor Omului etc.), cât și prin acte normative naționale (Constituția Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova privind drepturile copilului, Codul penal și Codul de procedura penală).

Instrumentele internaționale relevante în domeniul drepturilor copilului statuează o serie de principii fundamentale, pe care trebuie să se bazeze orice sistem de justiție juvenilă, atunci când se ia o decizie cu privire la un minor¹. Reproducem aici o parte din aceste principii:

1. Legislația cu privire la justiția juvenilă trebuie să se aplice tuturor persoanelor sub vârsta de 18 ani;
2. Justiția juvenilă face parte din procesul de dezvoltare națională a unui stat și trebuie să dispună de resurse suficiente pentru a permite organizarea ei în acord cu principiile internaționale;
3. În orice politică de acțiune în justiția juvenilă interesul copilului trebuie să fie scopul suprem (art. 3 alin. (1) din Convenție);

¹ http://justice.gov.md/public/files/file/Justitia%20pentru%20minori/Manual_de_curs_justitia_juvenila_-_Academia_de_Politie_-_2013.pdf, pag.6.

4. Întârzierile în luarea de decizii în legătură cu un copil duc la atingerea interesului copilului (art. 37 lit. d) și art. 40 alin. (2) lit. b)(ii) și alin. 2 lit. b) (iii) din Convenție);
5. Fiecare copil va fi tratat într-un mod uman și cu respect pentru demnitatea intrinsecă a persoanei, ținând seama de vârsta copilului (art. 37 lit. c) din Convenție);
6. În toate stadiile, copiii trebuie să fie tratați într-o manieră care să faciliteze reintegrarea lor în societate și asumarea de către aceștia a unui rol constructiv în societate (art. 40 alin. (1) din Convenție);
7. Copiii au dreptul să-și exprime liber părerile în legătură cu justiția penală,

părerii cărora trebuie să li se acorde importanța cuvenită atât în raport cu vârsta, cât și în raport cu gradul de maturitate al copilului (art. 12 și 13 din Convenție);

8. Copiii au dreptul de a căuta, primi și de a împărtăși informații despre sistemul de justiție juvenilă într-o formă în care este deopotrivă accesibilă și corespunzătoare pentru copii (art. 13 din Convenție și pct. 11 lit. b) din Directivele pentru acțiune împotriva copiilor în sistemul de justiție penală);
9. Nici un copil nu va fi supus la tortură sau la altă formă de tratament sau pedeapsă crudă, inumană, degradantă sau aspră (art. 37 din Convenție și pct. 87 lit. a) din Regulile Națiunilor Unite pentru protejarea minorilor privați de libertate);
10. Arestarea, încarcerarea sau reținerea copiilor trebuie folosite doar ca măsuri de ultimă instanță și pentru cel mai scurt timp posibil (art. 37 lit. b) din Convenție).

© Tdh / Ceban Mihaela

În Republica Moldova fenomenul delincvenței juvenile (ne referim în special la infraționalitatea minorilor) este cauzat de mai multe circumstanțe sociale și economice: nivelul scăzut de trai, familii incomplete, lipsa de supraveghere a copiilor din cauza emigrării masive a părinților la muncă peste hotare, degradarea valorilor morale și spirituale, lipsa preocupării statului pentru angajarea copiilor într-un sistem eficient de protecție, precum și pentru ocuparea timpului lor liber etc.

Potrivit datelor furnizate de Biroul Național de Statistică, în anul 2015 în R. Moldova din numărul total de 39,800 de infracțiuni înregistrate 998 au fost comise de către minori². Cele mai mare număr de infracțiuni comise de minori se înregistrează în mediul urban,

² Biroul Național de Statistică. Criminalitatea în R. Moldova (2015).

majoritatea acestora fiind săvârșite de către băieți și doar foarte puține de către fete.

Conform datelor statistice oferite de către Procuratura Generală a R. Moldova, în privința minorilor în anul 2015 au fost pornite 2102 de cauze penale, înregistrându-se o ușoară descreștere față de anul 2014 (2264 de cauze penale). Majoritatea infracțiunilor comise de minori sunt atribuite la categoria infracțiunilor contra patrimoniului.

Este îngrijorător faptul că, pe fundalul unei ușoare descreșteri a numărului total de infracțiuni, a crescut numărul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave în care sunt implicați minori, ceea ce, inevitabil, duce și la aplicarea de măsuri mult mai restrictive față de aceștia. De către minori și cu participarea acestora au fost săvârșite astfel de infracțiuni grave și deosebit de grave cum ar fi omorul (7 cazuri, față de 2 în 2014), cauzarea de vătămări intenționate (5 cazuri), tâlhării (13 cazuri, față de 7 în 2014), jafuri, huliganism (40 de cazuri, față de 27 în 2014), infracțiuni legate de droguri (26 de cazuri) etc.³

În anii 2015 și 2016 a crescut considerabil numărul copiilor infractori care provin din familii complete - 852 de cazuri (față de 725 de cazuri în 2014). În comiterea infracțiunilor au fost implicați circa 184 de minori care provin din familii incomplete (față de 134 în anul 2015), o mare parte din ei au rămas fără îngrijirea și supravegherea unuia sau a ambilor părinți, care sunt plecați la muncă peste hotare. În anul 2016 doar 32 din copii (din cei ce au comis infracțiuni) sunt din cei rămași fără îngrijirea părinților (față de 25 de copii în 2015).

Conform datelor statistice pentru anul 2016, în privința minorilor au fost pornite 1293 cauze penale, atestându-se o scădere a numărului de cauze, comparativ cu anii precedenți.

Pentru perioada anului 2016, s-a înregistrat o descreștere a infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave (de ex: cazuri de omor - 3 infracțiuni, comparativ cu 7 comise în anul 2015; vătămare gravă a integrității corporale - 2 infracțiuni (2015 - 5); jaf - 61 infracțiuni (2015 - 71); furt - 636 infracțiuni (2015 - 677), huliganism - 27 infracțiuni (2015 - 40) și a infracțiunilor legate de droguri - 17 infracțiuni (2015 - 26 infracțiuni). În același timp, se observă o creștere ușoară a numărului de infracțiuni sexuale, fiind inițiate 27 de cauze penale comparativ cu 25 în perioada analogică a anului 2015.

Datele statistice privind delincvența juvenilă arată că situația criminogenă în rândul minorilor continuă să fie influențată de starea materială și condițiile precare în care aceștia cresc, mediul social periculos, diminuarea rolului părinților și organelor competente în educația și resocializarea copiilor.

Atunci când se comite o faptă socialmente-periculoasă sau ilegală, organele statului au obligația de a întreprinde măsurile necesare în vederea investigării, depistării și tragerii la răspundere a celor vinovați, inclusiv a minorilor. Toate aceste acțiuni se efectuează în cadrul unui proces penal, care este compus din două faze de bază: urmărirea penală (activitatea de investigare, descoperirea celui vinovat și colectarea probelor, care se efectuează de către colaboratorii de poliție și procuratură) și judecarea cauzei (activitatea de judecare a cauzei penale și tragerea la răspundere a celui vinovat, sarcină care revine judecătorilor din instanțele de judecată).

³ Informația Procuraturii Generale (Secția Justiție Juvenilă) din 05.10.16 nr.25-2d/16

Legislația penală națională

Conform art.21 din Codul penal al R. Moldova, orice persoană care a împlinit vârsta de 16 ani poate fi subiect al răspunderii penale. Conform legii, minorul este „orice persoană fizică care la data săvârșirii unei infracțiuni sau fapte ilegale nu avea vârsta de 18 ani”.

Regula generală, conform Codului penal al R. Moldova, e că minorul poartă răspundere de la vârsta de 16 ani. Pentru unele infracțiuni, care au un grad mai înalt de pericolozitate socială, indicate expres în art.21 alin.2) din Codul penal, minorii având vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani pot purta răspundere pentru infracțiunile indicate la: art. 145, 147, 151, 152 alin.(2), art.164, 166 alin.(2) și (3), art.171, 172, 175, 186-188, 189 alin. (2)–(6), art. 190 alin. (2)–(5), art. 192 alin. (2)–(4), art. 192¹ alin. (2) și (3), art. 196 alin.(4), art.197 alin.(2), art.212 alin.(3), art.217 alin.(4) lit.b), art.217¹ alin.(3) și alin.(4) lit.b) și d), art.217³ alin.(3) lit.a) și b), art.217⁴, art.217⁶ alin.(2), art.260, 268, 270, 271, art.275, 280, 281, 283-286, 287 alin.(2) și (3), art.288 alin.(2), art.290 alin.(2), art.292 alin.(2), 317 alin.(2), art.342 CP.

Astfel, minorii sub vârsta de 14 ani nu pot fi trași la răspundere penală, considerându-se că nu au capacitatea deplină de a conștientiza gravitatea faptei comise. Din acest motiv, copiii din această categorie sunt considerați a fi copii „în dificultate”, iar măsurile care se iau în cazul lor ar trebui să fie exclusiv de competența asistenței sociale.⁴

Față de minorii care au comis fapte penale pot fi aplicate pedepse prevăzute de normele legii penale pentru fiecare infracțiune în parte sau înlocuite cu măsuri de constrângere educative. Totuși, pedepsele penale ar trebui să fie aplicate numai în cazul în care se

⁴ http://justice.gov.md/public/files/file/Justitia%20pentru%20minorii/Manual_de_curs_justitia_juvenila_-_Academia_de_Politie_-_2013.pdf, pag. 11.

consideră că măsurile educative nu sunt suficiente pentru corijarea minorului, de aceea comportamentul său trebuie să fie analizat în mod minuțios de către instanța judiciară.

Codul penal prevede procedura și dreptul de liberare de răspundere penală a persoanei în vârstă de până la 18 ani (aplicată de către procuror la faza urmăririi penale) care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, dacă s-a constatat că este posibilă corectarea acesteia fără a fi supusă răspunderii penale (art. 54 CP, 483 CPP). Persoanelor liberate de răspundere penală li se pot aplica măsurile de constrângere cu caracter educativ enumerate în art. 104 CPP.

În ceea ce privește aplicarea pedepsei cu închisoarea față de minorul subiect al răspunderii penale, care la data comiterii infracțiunii nu avea 18 ani, regula este că termenul de detenție se stabilește din maximul pedepsei prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită, redusă la jumătate (art. 70 alin.(3) CP).

La stabilirea pedepsei definitive în caz de concurs de infracțiuni, pedeapsa cu închisoarea aplicată față de minor nu poate depăși 12 ani și 6 luni, iar în caz de cumul de sentințe - 15 ani (art. 70 alin.(4) CP). Aplicarea detenției pe viață față de minori este interzisă prin lege.

Săvârșirea infracțiunii de către un minor se consideră o circumstanță atenuantă (art.76 alin.(1) lit.b) CP). Minorii condamnați pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare, mai puțin grave sau grave pot fi liberați de pedeapsă de către instanța de judecată dacă se constată că scopurile pedepsei pot fi atinse prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ prevăzute în art.104 CP (art. 89 alin.(2) lit.d), art. 93 CP).

Avocații intervievați, precum și reprezentantul inspectoratului de probațiune au opinat că pentru minorii infractori Codul penal ar trebui să prevadă o categorie distinctă de pedepse, inclusiv o categorie specială de circumstanțe atenuante și agravante. Acest lucru ar asigura o mai mare eficiență în atingerea scopului de corijare, reeducare și reintegrare în societate a copiilor delincvenți.

Măsurile de constrângere cu caracter educativ sunt prevăzute în mod exhaustiv în art.104 CP și pot fi aplicate separat sau concomitent. Aceste măsuri sunt: avertismentul, încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat, obligarea minorului de a urma un curs de reabilitare psihologică, obligarea minorului de a urma cursul de învățământ obligatoriu, obligarea minorului de a participa la un program probațional, obligarea minorului să repare daunele cauzate (ținându-se cont și de situația materială a minorului).

Este de menționat faptul că recent⁵ din art. 104 CP a fost exclusă măsura de constrângere cu caracter educativ ca internarea minorului de către instanța de judecată într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare. Modificările au fost operate în urma faptului că în anul 2013 autoritățile naționale au decis să închidă toate instituțiile speciale de învățământ și de reeducare, *ceea ce, în viziunea specialiștilor intervievați (colaboratori de poliție, procurori, ofițeri de probațiune), „a generat foarte multe probleme în privința minorilor aflați în dificultate, deoarece statul nu a creat servicii alternative, care să permită internarea minorilor aflați în dificultate în instituții specializate”*. Astfel, în anul 2015 s-a creat o situație confuză pentru practicieni, deoare-

ce legea penală încă prevedea posibilitatea aplicării acestei măsuri, care era considerată o măsură mai blândă decât plasarea minorului în detenție, dar, în același timp, aceste instituții nu mai activau, responsabilitatea fiind preluată de ofițerii de probațiune și serviciile de asistență socială.

Mai mult decât atât, unii profesioniști consideră că excluderea acestor măsuri din categoria celor educative, în lipsa unor alternative viabile, nu a fost un pas înțelept din partea statului în raport cu obligația sa de a consolida sistemul justiției juvenile.

Legislația procesual-penală națională

Fiecare minor are dreptul de a fi tratat cu demnitate, respect, fără discriminare de către orice reprezentant al statului și să-i fie acordată atenția cuvenită specificului vârstei și stării sale fizice și psihice (art.9-10 CPP).

În scopul asigurării unei atenții sporite față de subiectul minor în procesul penal, legiuitorul a instituit în capitolul 1 titlul III din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, ca procedură specială, procedura în cauzele privind minorii. Conform art. 474 CPP, urmărirea penală și judecarea cauzelor privind minorii, precum și punerea în executare a hotărârilor judecătorești privind minorii se efectuează potrivit procedurii obișnuite prevăzute pentru cetățenii R. Moldova, însă cu derogările și completările prevăzute pentru protecția minorilor în procedura specială în cauzele privind minorii (art.474-487 CPP).

Scopul acestei proceduri speciale instituite pentru infractorii minori, pe lângă faptul că impune anumite garanții procesuale suplimentare, este de a asigura efectuarea unui act de justiție axat pe cunoașterea vieții și personalității minorului, cauzele și circumstanțele ce au determinat comiterea

⁵ Legea penală nr. 123 din 02.06.16, MO232-244/29.07.16, art.492

infracțiunii, pentru ca măsura aplicată să fie adecvată și să contribuie la reeducarea și reintegrarea sa în societate.

Totuși, specialiștii intervievați (avocați, procurori, polițisti) au indicat asupra faptului că "acest scop este rareori atins din cauza tendinței de a formaliza procesul". În plus, procedura specială nu poate fi pe deplin respectată în ceea ce privește asigurarea garanțiilor procesuale și atingerea scopului propus, deoarece nu există mecanisme clare, care să asigure exercitarea drepturilor (de ex: prezența psihologului, traducătorului pe timp de noapte, judecătorul, care examinează și cazuri pentru adulți, rareori abordează prietenos minorul infractor). Mai mulți intervievați au menționat necesitatea ca sistemul de investigare și examinare judiciară a minorilor să fie separat și specializat la nivel de organ de urmărire penală, instanță de judecată, centre de specialiști pentru minori etc.

În ultimii ani Guvernul Republicii Moldova și-a propus implementarea mai multor strategii în domeniul reformării justiției și promovării drepturilor omului, inclusiv Strategia de reformă a sectorului justiției pe anii 2011-2016, susținută direct din fondurile Uniunii Europene, și Planul de acțiuni pe anii 2011-2016, care conturează un sistem de justiție mai eficient și mai prietenos copilului.

Atât Observațiile finale ale Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului din 2009, cât și evaluările UNICEF din 2010 și 2011 referitoare la reforma justiției pentru copii au identificat deficiențe majore în actualul sistem al justiției, precum: lipsa unui sistem specializat pentru copii, o infrastructură slab dezvoltată pentru alternativele la detenție și măsurile de prevenire a delincvenței și recidivei, coordonarea slabă între actorii relevanți în procesul de reformare a justiției pentru copii, servicii subdezvoltate de asistență juri-

dică, colectarea neuniformă și dezorganizată a datelor statistice etc.⁶

Ministerul Justiției al R. Moldova coordonează grupul tehnic de lucru privind justiția pentru copii, care convoacă regulat reprezentanții instituțiilor-cheie antrenate în reforma justiției, având drept scop identificarea și discutarea aspectelor importante referitoare la copii în procesul de administrare a justiției. Atât la nivel de politici, cât și în practică au fost obținute unele progrese în ceea ce privește sistemul de justiție prietenos copilului. Totuși, sunt necesare cercetări și investiții continue pentru eliminarea multiplelor deficiențe cauzate de capacitatea insuficientă a sistemului și de moștenirea unei abordări punitive în justiție.⁷

Este de menționat faptul că relativ nu demult inițierea urmăririi penale, ca și reținerea minorului, era efectuată în mod exclusiv de către procuror. Însă recent⁸ s-a introdus norma potrivit căreia procurorul va exercita urmărirea penală în cauzele privind minorii doar dacă infracțiunile comise sunt deosebit de grave și excepțional de grave, responsabilitatea pentru cercetarea celorlalte categorii de infracțiuni fiind atribuită ofițerilor de urmărire penală.

Părerile practicienilor intervievați față de această modificare a competenței procesuale în cauzele privind minorii sunt contradictorii. Colaboratorii de poliție apreciază pozitiv această modificare, afirmând că procurorii oricum nu efectuau singuri lucrul și le dădeau indicații, deseori erau neatenți. Ei consideră că astfel ofițerul de urmărire penală își va organiza mai eficient activitatea, volumul de mun-

⁶ http://justice.gov.md/public/files/file/studii/studii_srsj-raport_romana.pdf, UNICEF, Sergiu Rusanovschi, EVALUAREA CADRULUI NORMATIV ȘI A PRACTICILOR PRIVIND IMPLICAREA COPIILOR ÎN PROCESUL PENAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA, aprilie 2014, pag.7.

⁷ Ibidem

⁸ LP152 din 01.07.16, MO245-246/30.07.16, art.517; în vigoare din 01.08.16

că rămânând același. Pe când avocații sunt de părerea că această modificare nu este benefică interesului superior al copilului, deoarece ofițerii de urmărire penală nu sunt suficient de instruiți în acest domeniu și nu posedă abilități speciale pentru examinarea cauzelor privind minorii și și acțiunile acestora pot trauma minorii bănuși. Procurorii însă sunt antrenați în programe de instruire în cadrul Institutului Național de Justiție și sunt mai pregătiți pentru efectuarea acțiunilor procesuale în cazurile în care sunt implicate persoane minore.

Expunem în continuare câteva aspecte practice ce țin de procedura specială pentru minori:

- Vârsta minoră a infractorului (minoratul este considerată situația când la comiterea infracțiunii copilul nu a atins vârsta de 18 ani).
- Organul de urmărire penală, sesizat despre comiterea unei infracțiuni sau pregătirea pentru săvârșirea infracțiunii, dispune începerea urmăririi penale în cazul în care din cuprinsul actului de sesizare sau al actelor de constatare rezultă elementele infracțiunii și nu există vreo circumstanță care ar exclude urmărirea penală. Drept motiv de pornire a urmăririi penale servesc împrejurările ce indică săvârșirea infracțiunii de către făptuitorul minor. Aceasta presupune existența elementelor constitutive ale infracțiunii. *Un avocat a descris cazul îngrijorător al unui minor suspectat de sustragerea unei biciclete. În procesul examinării materialelor cauzei penale el a constatat că drept temei de pornire a urmăririi penale a constituit plângerea-autodenunț, semnată de către minor și reprezentantul legal. Anterior minorul fusese audiat în calitate de martor de către lucrătorii operativi, care l-au reținut pe stradă câteva ore, fără a perfecta un proces-verbal de reținere, respectiv, abia ulterior au fost stabilite celelalte împrejurări*

sau probe suplimentare, ce demonstau vinovăția sa.

- În acest context, *un alt ofițer de urmărire penală cu o vastă experiență în domeniu a recunoscut că noile modificări au statuat practic, dreptul lucrătorilor operativi de a aborda minorul direct și fără restricții, inclusiv de a-l reține până la clarificarea situației.* Aceștia deseori nu au competențele necesare de a face investigații corecte și profesionale. Mai întâi ei ar trebui să stabilească toate probele și împrejurările cu privire la săvârșirea unei presupuse infracțiuni și doar apoi să recurgă la luarea declarațiilor și/sau să rețină persoana minoră.
- Orice caz de urmărire penală cu privire la minori necesită acumularea probelor în mod obiectiv (*nu pentru îmbunătățirea indicilor descoperirii infracțiunilor, mai ales în cazul minorilor cu recidivă, după cum au afirmat doi dintre avocații intervievați*). Organul de urmărire penală are obligația să le cerceteze obiectiv și deplin, să țină cont de condițiile și circumstanțele psihosociale ale infracțiunii concrete.
- De fapt, unul dintre *ofițerii de urmărire penală intervievați* a recunoscut "că este foarte dificil să lucrezi asupra cauzelor în care sunt implicați minori, în special, care nu sunt la prima abatere. Minorii pot fi foarte dificili și rebeli, au nevoie de asistența specialiștilor abilitați în domeniul efectuării acțiunilor de urmărire penală".
- În cazurile privind minorii organul de urmărire penală și instanța de judecată au obligația de a stabili pe lângă circumstanțele de bază și circumstanțe suplimentare specifice (art. 475 alin.(1) CPP), care se referă la obiectul probațiunii, pentru o cercetare mai amplă, care să contribuie la adoptarea unei hotărâri cât mai eficiente: a) vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii); b) condițiile în care

trăiește și este educat minorul, gradul său de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică, particularitățile caracterului și temperamentul, interesele și necesitățile lui; c) influența adulților sau a altor minori; d) cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.

- În cauzele penale privind minorii prezența apărătorului, reprezentantului legal, precum și a pedagogului sau psihologului este obligatorie, deși pe alocuri prevederile nu sunt clare în acest sens.
- Conform art. 474 alin.(3) CPP, ședințele de judecată care vizează persoane minore nu sunt publice. În scopul protejării minorului suspect, atunci când interesele minorilor o cer (art. 18 CPP), accesul publicului în sala de ședințe poate fi limitat.
- De asemenea, instanța de judecată poate dispune îndepărtarea inculpatului minor din sala de ședințe pe durata cercetării circumstanțelor care pot avea o influență negativă asupra acestuia (art. 484 CPP). Când în aceeași cauză sunt mai mulți inculpați, dintre care unii sunt minori sub vârsta de 16 ani, instanța, după ce îi ascultă, poate dispune îndepărtarea lor din sala de ședințe, dacă, în opinia sa, cercetarea judecătorească de mai departe și dezbaterile ar putea avea o influență negativă asupra lor.

O altă regulă, ce se impune în procedura penală, se referă la *prioritatea examinării cauzelor cu implicarea minorilor, fapt apreciat în general pozitiv de către avocații și procurorii intervievați.*

Totuși, un avocat a relatat despre un caz, în care figurau atât inculpați minori, cât și adulți, examinarea căruia a durat mai mult de jumătate de an, deși nu era de mare complexitate (sustragerea unor bunuri în grup, recunoștință de inculpați), amânările fiind cauzate fie de neprezentarea părții vătămate, fie de absența

unuia din inculpați și a reprezentanților legali, fiecare amânare având loc la un interval de peste 1 lună.

Este de remarcat faptul că sistemul justiției penale cu privire la minori din R. Moldova a înregistrat un progres considerabil și a suportat o serie de modificări în vederea umanizării politicii penale și implementării unei abordări prietenoase față de minorii delincvenți.

Impresia generală, exprimată de specialiștii intervievați (avocați, judecători, procurori, ofițeri de probațiune etc.), este că sistemul justiției penale din R. Moldova față de minorii delincvenți este departe de a fi eficient și perfect atât sub aspectul asigurării protecției minorului, cât și sub aspectul excluderii abuzurilor și riscurilor de recidivă. Aceasta se explică prin faptul că nu avem un mecanism clar reglementat și suficient implementat cu privire la copiii străzii, asigurarea eficientă și operativă a tuturor drepturilor procesuale, antrenarea copiilor în programe educative permanente, care să asigure integrarea lor în comunitate și excluderea recidivei.

În afară de secțiunea prevăzută în Strategia de reformă a sectorului justiției, care este operațională doar până în anul 2016, Moldova nu are o politică națională cu privire la delincvența juvenilă, strategie sau plan de acțiuni specifice⁹. *Profesioniștii în domeniul delincvenței juvenile au atenționat asupra lipsei unei politici coordonate în acțiunile de prevenire a delincvenței juvenile și au menționat că prevederile legale existente sunt confuze și nu delimitează clar atribuțiile și responsabilitățile fiecărui actor implicat, în practică sunt greu de realizat intervențiile prompte și eficiente.*

⁹ CORAM Children's Legal Centre (2015), RAPORT privind evaluarea necesităților pentru serviciile primare, secundare și terțiare de prevenire pentru copiii aflați în conflict cu legea în Moldova, <http://www.childrenslegalcentre.com/index.php?page=moldova>

În acest context, reamintim cele 4 compartimente de bază ale Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, ce vizează: participarea copiilor la decizii care le afectează propriul destin; protejarea copiilor împotriva discriminării și a tuturor formelor de neglijare și exploatare; prevenirea abuzului și violenței față de copii; ajutor pentru satisfacerea nevoilor de bază ale copilului. Convenția pune accentul pe o abordare de ansamblu a drepturilor copilului, toate drepturile acestuia fiind indivizibile și având legătură între ele. Acest aspect prezintă implicații importante în justiția juvenilă, întrucât toate

drepturile copilului trebuie luate în considerare în sistemul de justiție penală, începând cu dreptul la libertatea de exprimare a copilului până la cel mai înalt standard posibil al dreptului la sănătate. Prin urmare, toate politicile și actele legislativ-normative adoptate și implementate într-un stat care reglementează funcționarea sistemului de justiție juvenilă trebuie să ia în considerare principiile menționate mai sus.

CAPITOLUL II

Măsurile procesuale preventive cu privire la minori

Obiectiv: care sunt măsurile preventive legale ce pot fi aplicate de către poliție asupra limitării libertății minorului delinvent și dificultățile în acest domeniu?

Actele internaționale, precum Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, Regulile Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate, adoptate la 14 decembrie 1990, Regulile de la Beijing, expun principii care definesc în mod universal circumstanțele specifice în care copiii pot fi privați de libertate, subliniind că privarea de libertate este o măsură la care se recurge în ultimă instanță și că în orice situație trebuie să se țină cont de drepturile și interesul superior al copilului.

La nivel european, problema reglementării măsurilor procesuale, legate de privarea persoanei de libertate, a fost soluționată prin practica bogată a Curții Europene a Drepturilor Omului privind aplicarea articolului 5 cu privire la dreptul la libertate și siguranța persoanei din Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale.

Legislația Republicii Moldova¹⁰ permite restrângerea cu caracter de excepție a libertății individuale după anumite criterii legale prestabilite, asigurând, totodată, un ansamblu de garanții, care protejează persoana împotriva aplicării ilegale a măsurilor restrictive sau privative de libertate.

Măsurile procesuale de constrângere sunt instituții de drept procesual-penal folosite

de organele judiciare în vederea asigurării desfășurării normale și eficace a urmăririi penale și judecării, a executării pedepsei, pentru repararea pagubei produse prin săvârșirea infracțiunii și pentru a preveni săvârșirea de noi fapte antisociale¹¹. Normele procesual-penale prevăd anumite particularități în ceea ce privește măsurile procesuale aplicate față de copii. Chiar dacă legislatorul nu s-a decis de măsura detenției aplicată față de copii, durata acesteia este redusă. Reținerea copilului nu poate depăși 24 de ore. Reținerea și arestarea pot fi aplicate doar în cazuri excepționale, când au fost săvârșite infracțiuni grave cu aplicarea violenței, deosebit de grave sau excepțional de grave.

Procedura privind reținerea

Sunt cazuri când legea prevede restrângerea libertății individuale în scopul unei bune desfășurări a procesului penal. Pentru aceasta se dispune luarea unor măsuri de constrângere față de persoana bănuită de săvârșirea unei infracțiuni, cum ar fi reținerea. De exemplu: unele persoane bătute, prin comportamentul lor, încearcă să împiedice prin anumite acțiuni derularea urmăririi penale, colectarea de probe etc.¹² Reținerea nu poate fi aplicată față de toate persoanele

¹⁰ Art. 25 din Constituția RM și art. 165-167, 185-186 din Codul de procedură penală

¹¹ http://justice.gov.md/public/files/file/Justitia%20pentru%20minori/Manual_de_curs_justitia_juvenila_-_Academia_de_Politie_-_2013.pdf, aut. A. Andronache, pag.52-54

¹² <http://soros.md/files/publications/documents/Retinerea%20persoanei%20de%20catre%20politie.%20Concluziile%20unei%20cercetari.pdf>, Aut. T. Osoianu, M. Vidaicu

care au comis infracțiuni, în special în cazul persoanelor minore este necesară o atenție deosebită. Minorul poate fi reținut dacă este suspectat de comiterea unei fapte penale, prevăzute de Codul penal, în condițiile legii și doar în anumite cazuri și doar pentru o perioadă scurtă de timp. În conformitate cu lit. b) art. 37 al Convenției internaționale cu privire la drepturile copilului, „nici un copil nu va fi privat de libertate în mod ilegal sau arbitrar.” *În primele 8 luni ale anului 2016 au fost înregistrate 17 cazuri de reținere a minorilor, dintre care 12 au fost ulterior arestați.*

Reținerea minorului este măsura luată de organul competent și poate fi aplicată pentru un termen de maximum 24 ore¹³. În cazul în care reținerea se efectuează pentru stabilirea identității persoanei, aceasta nu poate depăși 6 ore. *Practicienii intervievați au comunicat însă că sunt foarte rare cazurile de documentare a reținerii minorilor pe motivul stabilirii identității, aceste cazuri fiind trecute la categoria reținerilor de facto.*

Conform legislației procesuale-penale, precum și practicii stabilite, există două tipuri de reținere: reținerea de fapt (fizică) și reținerea de drept a persoanei, în privința căreia există o bănuială rezonabilă că a comis o infracțiune.

Prin reținerea de fapt înțelegem reținerea fizică a persoanei bănuite (inclusiv a minorului) până la întocmirea procesului-verbal de reținere de către organul de urmărire penală competent (polițistul, organul de constatare etc.), iar reținerea de drept are loc din momentul întocmirii procesului-verbal de reținere de către organul de urmărire penală competent.

Reținerea unui minor poate avea loc prin diferite modalități, însă toate se rezumă la

¹³ Conform art.6 pct.40, art.165 CPP RM

privarea acestuia de libertate de către un colaborator de poliție, în locul și în condițiile stabilite de lege (*de exemplu*: oprirea pe drum a unui minor și conducerea acestuia la inspectoratul de poliție, luarea minorului de la domiciliul său pentru a fi condus la inspectoratul de poliție, în urma audierii minorului suspectat de săvârșirea unei infracțiuni deosebit de grave etc.).

Se întâmplă deseori ca minorul să fie oprit pe drum de către colaboratorii de poliție doar pentru a i se face anumite observații sau a i se pune anumite întrebări. Acest fapt nu constituie o reținere, decât dacă a fost urmată de urcarea acestuia în automobil pentru a fi transportat la inspectoratul de poliție sau dacă a fost reținut fizic nejustificat de mult timp și îi sunt încălcate mai multe drepturi: de a păstra tăcerea, de a fi tratat cu demnitate și respect, de a fi informat, de a contacta o rudă etc.

Există numeroase cazuri, când minorul este reținut și condus la inspectoratul de poliție, fiind privat câteva ore de libertate și chestionat în mod intimidant, după aceasta este lăsat să plece fără a i se perfecta un act juridic despre motivele reținerii și eliberării sale. Acest fapt constituie o încălcare gravă și un abuz din partea organelor de poliție. În asemenea situații, minorul ar trebui să anunțe despre cele întâmplate reprezentanților legali, pentru a sesiza organele de resort în vederea pedepsirii colaboratorilor de poliție care au încălcat statutul minorului și pentru suferințele pricinuite.

Avocații și unii din ofițerii de urmărire penală intervievați au confirmat că există cazuri de reținere nedocumentată a minorilor, anume la această etapă de cele mai multe ori pot avea loc acțiuni de intimidare și abuzive față de minori, în special din partea ofițerilor operativi de investigație.

Unul din ofițerii de urmărire penală a explicat că nedocumentarea reținerii se aplică de cele mai dese ori în cazul copiilor străzii, deoarece nu se cunoaște care ar fi procedura legală în privința lor. Astfel de situații apar în special pe timp de noapte, când este dificilă asigurarea tuturor drepturilor procesuale (prezența reprezentantului legal, a pedagogului etc.), și nici nu există măsuri clare, din punct de vedere legal, sau mecanisme de lucru referitor la activitățile cu acești copii.

Prin urmare, reținerea unei persoane minore de facto se efectuează de colaboratorul de poliție (în stradă, la domiciliu, în flagrant delict etc.), care, conducând minorul la inspectoratul de poliție, trebuie să respecte procedura de reținere a minorului și să informeze procurorul. Imediat urmează a fi asigurată prezența reprezentanților legali, a apărătorului, fapt care se consemnează în procesul-verbal de reținere.

Codul de procedură penală, în alin. (2) art. 477, stabilește că reținerea minorului în temeiurile prevăzute de art.166 și 176 ale codului pot fi aplicate doar în cazuri excepționale, și anume: când au fost săvârșite infracțiuni grave cu aplicarea violenței, deosebit de grave sau excepțional de grave. Prin urmare, dacă un minor a comis o infracțiune gravă fără aplicarea violenței, reținerea acestuia nu poate avea loc. *Avocații, precum și procurorii intervievați au confirmat că în practică, minorii nu mai sunt reținuți atât de des (cu întocmirea procesului-verbal de reținere) și în realitate se evită acest lucru pe cât este posibil.*

Și în alte cercetări ofițerii de urmărire penală și procurorii au menționat faptul că *întâmpină dificultăți în cazul minorilor care nu pot fi reținuți atunci când comit infracțiuni ușoare sau mai puțin grave și, care nu au un loc permanent de trai sau au fost lăsați de părinți fără supraveghere, atunci când sunt prinși în flagrant*

*sau la scurt timp după comiterea infracțiunii, în raioanele unde nu există posibilități de plasare a acestor copii în îngrijirea unor persoane responsabile, pentru evitarea situațiilor revenirii în stradă, aceștia fiind nevoiți să comită din nou infracțiuni sau contravenții.*¹⁴

Conform art. 8 și art. 12 din Legea privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, la reținerea persoanei minore (dacă vârsta acesteia este evidentă sau este cunoscută) se interzice aplicarea mijloacelor speciale și a armei de foc, cu excepția cazurilor când minorul atacă subiectul legii ori altă persoană, inclusiv în grup ori cu utilizarea armelor, când opune rezistență periculoasă pentru viața și sănătatea oamenilor, dacă acțiunile de acest gen nu pot fi curmate pe alte căi și cu alte mijloace.

Articolele 167 și 477 CPP descriu destul de clar procedura de reținere a persoanei, modul de documentare a reținerii persoanei minore, precum și pun în sarcina organului de urmărire penală o serie de obligații, care de fapt reprezintă garanții ale persoanei minore de a nu fi limitată în drepturi și de a nu aduce atingere personalității sale. Nerespectarea acestor obligații de către organul de urmărire penală conduce în mod direct la încălcarea drepturilor persoanei reținute la un proces legal și echitabil, iar reținerea poate fi ulterior contestată și considerată ca fiind ilegală.

Condițiile impuse de CPP al R. Moldova la efectuarea procedurii de reținere:

- *Întocmirea unui proces-verbal de reținere în termen de până la 3 ore de la privarea de libertate a persoanei.*
- *Indicarea temeiurilor, motivelor, datelor privind locul, anul, luna, ziua și ora reținerii,*

¹⁴ Cercetarea cu privire la instituția reținerii în Republica Moldova, 2011, aut. O. Gribincea, N. Hriptievski, V. Rotaru, M. Vidaicu, V. Zaharia, <http://www.soros.md/files/publications/documents/Cercetare%20retinere.pdf>

starea fizică a persoanei reținute, plângerile referitoare la starea sănătății sale, descrierea ținutei vestimentare, explicații, obiecții, cereri ale persoanei reținute, cererea de a avea acces la un examen medical, inclusiv pe cont propriu, fapta săvârșită de persoana respectivă, rezultatele percheziției corporale a persoanei reținute, precum și data și ora întocmirii procesului-verbal (ora de jure, ora de facto).

- Procesul-verbal se aduce la cunoștința persoanei reținute, și i se înmânează o informație în scris despre drepturile prevăzute la art.64 (dreptul de a tăcea, de a nu mărturisi împotriva sa, de a da explicații, care se includ în procesul-verbal, de a beneficia de asistența unui apărător și de a face declarații în prezența acestuia, fapt care se menționează în procesul-verbal).
- Procesul-verbal de reținere se semnează de persoana care l-a întocmit și de persoana reținută. În termen de până la 3 ore de la reținere, persoana care a întocmit procesul-verbal prezintă procurorului o comunicare în scris referitor la reținere.
- Solicitarea timp de 1 oră de la reținerea persoanei a prezenței avocatului.
- Motivele reținerii se aduc imediat la cunoștința persoanei reținute numai în prezența unui apărător ales sau a unui avocat oferit din oficiu care acordă asistență juridică de urgență.
- Ofițerul/organul de urmărire penală trebuie să asigure condiții pentru întrevvedere confidențială între persoana reținută și apărătorul său până la prima audiere.
- Ofițerul/organul de urmărire penală comunică imediat procurorului și părinților minorului sau persoanelor care îi înlocuiesc despre reținerea minorului.
- Audierea persoanei în conformitate cu prevederile art.103 și art.104, dacă se acceptă. (Audierea minorului pe timp de noapte trebuie interzisă expres prin lege, fără excepție).

- Supunerea persoanei reținute percheziției corporale în condițiile art.130.
- Disponibilitatea efectuării expertizei medico-legale pentru constatarea originii și caracterului vătămărilor sau leziunilor, informarea procurorului.

Din totalitatea condițiilor expuse referitoare la procedura de reținere este evident că ofițerul de urmărire penală, care documentează procedura de reținere, are un rol esențial în comunicarea cu minorii, de aceea este necesar ca el să dețină abilități speciale de comunicare și abordare psihologică, potrivit comportamentului minorului delinvent.

Ca și în cazul adultului, minorul reținut beneficiază de anumite drepturi, care trebuie să fie respectate și asigurate în modul corespunzător, fără limitări sau condiționări:

- DREPTUL LA INFORMARE. Acest drept presupune că ofițerul de urmărire penală trebuie să-l informeze pe minor, în limba pe care acesta o înțelege, într-o formă accesibilă: pentru care faptă este suspectat; care este conținutul faptei infracționale care sunt temeiurile și motivele reținerii; despre drepturile pe care le deține; despre dreptul de a primi explicații și, ceea ce este cel mai important, că nu îi vor fi pricinuite suferințe fizice sau psihice și că este în siguranță. *Unul din ofițerii de urmărire penală intervievați a comunicat că în raport cu minorul este nevoie de o abordare specială, minorii deseori sunt închistați și refuză orice comunicare, ori sunt foarte agresivi, din care cauză este necesară prezența unui specialist la toate acțiunile procesuale legate de minori. Unul din avocații intervievați, la fel, a atenționat asupra necesității prezenței unui specialist pentru minori la toate acțiunile procesuale ce se efectuează.*

- **DREPTUL LA APĂRARE.** Acest drept presupune asigurarea asistenței juridice în timpul reținerii sub următoarele aspecte: explicarea și informarea minorului despre dreptul său de a beneficia de asistența unui avocat ales sau numit din oficiu, în cadrul sistemului de asistență juridică garantată de stat, inclusiv pe timp de noapte (graficele cu lista avocaților de serviciu sunt publicate și pe www.cnaigs.md). Asigurarea întrevederii avocatului cu minorul în condiții de confidențialitate, într-o încăpere amenajată corespunzător; asigurarea apărătorului de a participa și asista la audierea clientului reținut, dacă acesta acceptă să fie audiat. În acest context, *avocații au comunicat că există cazuri când minorii sunt interogați sau li se iau explicații până la sosirea avocaților.* Dreptul la apărare presupune de asemenea, ca organul de urmărire penală să reacționeze în mod echitabil la orice încălcări ale drepturilor minorului reținut și să-i ofere protecția necesară, tratându-l ca pe un copil, și nu ca pe un infractor, cum, de regulă, se întâmplă.
- **DREPTUL LA TRADUCĂTOR, sau DREPTUL LA INTERPRET.** Conform art. 16 CPP, limba în care se desfășoară procesul penal și dreptul la interpret este limba de stat. Totuși, “persoana care nu posedă sau nu vorbește limba de stat are dreptul să ia cunoștință de toate actele și materialele dosarului, să vorbească în fața organului de urmărire penală și în instanța de judecată prin interpret” (alin.(2) art.16 CPP). Totodată, “actele procedurale ale organului de urmărire penală și cele ale instanței de judecată se înmânează bănuیتului, învinuitului, inculpatului, fiind traduse în limba lui maternă sau în limba pe care acesta o cunoaște” (alin.(4) art.16 CPP). Există probleme în ceea ce privește asigurarea prezenței traducătorului în cadrul procedurii de reținere a minorilor,

precum și în ceea ce privește traducerea actelor întocmite de către colaboratorii de poliție. Inspectoratele de poliție fie că nu sunt asigurate cadre permanente de traducători, inclusiv pe timp de noapte, fie că nu dispun de resurse pentru încheierea contractelor cu firmele de traduceri.

- **DREPTUL LA TĂCERE, sau DREPTUL DE A NU SE AUTOINCRIMINA.** Codul de procedură penală al R. Moldova prevede în art. 21 un principiu fundamental: *libertatea de mărturisire împotriva sa*, prin care înțelegem că: „(1) Nimeni nu poate fi silit să mărturisească împotriva sa ori împotriva rudelor sale apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei sau să-și recunoască vinovăția.”

Dreptul la tăcere, sau de a nu se autoincrimina, este garantat și de art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Nimeni nu poate lipsi pe cineva de acest drept.

Practica demonstrează că acest drept deseori este ignorat, încălcat, astfel încât mai mulți minori mărturisesc ulterior reprezentantului legal sau avocatului că a fost deja audiat sau că a fost obligat să dea explicații/declarații despre fapta incriminată de către inspectorii de poliție, nefiindu-le explicat corect dreptul de a tăcea, decât după apariția avocatului. Aceste chestionări constituie o încălcare gravă a dreptului de a tăcea, organul competent obținând informații de la minorul reținut, aflat într-o poziție vulnerabilă, prin metode ilegale.

- **DREPTUL LA ASISTENȚĂ MEDICALĂ.** Conform art.167 alin.(1) CPP, pe lângă indicarea în procesul-verbal de reținere a temeiurilor, motivelor reținerii, organul de urmărire penală trebuie să indice și starea fizică a persoanei reținute, plângerile referitoare la starea sănătății sale, precum și cererea de a avea acces la un exa-

men medical, inclusiv pe cont propriu. Orice minor reținut, dacă are nevoie și invocă necesitatea efectuării unui examen medical, acest drept trebuie să-i fie asigurat imediat. Asigurarea accesului la asistența medicală este o obligație a instituțiilor de stat și are scopul de a proteja securitatea fizică a persoanei reținute, aflată în custodia organelor de poliție. Se va asigura totodată secretul asistenței medicale acordate, organul de urmărire penală nu poate interveni în această chestiune. Asistența medicală trebuie oferită minorilor imediat fie doar și pentru verificarea stării sănătății, acest lucru fiind îndreptățit în special în cazul copiilor străzii sau al celor aflați în situații de risc.

- **DREPTUL DE A CONTACTA RUDELE.** Conform art. 64 alin.(2) pct.12) CPP, persoana reținută are dreptul să anunțe imediat,

prin organul de urmărire penală, rudele sau o altă persoană, la propunerea sa, despre faptul reținerii și locul deținerii. În cazul reținerii unui minor, *ofițerul de urmărire penală* în mod obligatoriu anunță imediat părinții/ reprezentantul său legal, care trebuie să fie prezenți atunci când minorul este interogat.

- **DREPTUL DE A NU FI SUPUS RELELOR TRATAMENTE și DREPTUL DE A DEPUNE PLÂNGERE.** Infracțiunea sub formă de tortură și rele tratamente este incriminată la nivel național de art.166/1 CP - Tortura, tratamentul inuman sau degradant, iar la nivel european, de art.3 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Circumstanțele în care pot avea loc acțiunile de tortură și rele tratamente față de minori sunt următoarele:
 - la reținerea minorului la domiciliu sau pe stradă de către colaboratorii de poliție, în

timpul transportării și aflării în custodia comisariatului de poliție;

- în cadrul efectuării percheziției procesuale;
- la etapa depunerii declarațiilor cu privire la comiterea unei infracțiuni;
- în cadrul penitenciarului sau instituției de detenție preventivă.

Art. 10 CPP stipulează regulile fundamentale ce țin de respectarea drepturilor, libertăților și demnității persoanei, și anume:

Alin. (3). În desfășurarea procesului penal, nimeni nu poate fi supus la tortură sau la tratamente cu cruzime, inumane ori degradante, nimeni nu poate fi deținut în condiții umilitoare, nu poate fi silit să participe la acțiuni procesuale care lezează demnitatea umană.

Alin. (3¹). Sarcina probațiunii neaplicării torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante îi revine autorității în a cărei custodie se află persoana privată de libertate, plasată la dispoziția unui organ de stat sau la indicația acestuia, sau cu acordul ori consimțământul său tacit.

Alin. (4). Orice persoană este în drept să-și apere prin orice mijloc neinterzis de lege drepturile.

Conform art.64 și art.167 CPP, orice persoană bănuită și reținută trebuie să fie informată de către *ofițerul de urmărire penală* despre dreptul de a depune plângere către organele de poliție locale sau procuratură cu privire la acțiunile de maltratare la care a fost supus. Plângerea se depune în mod personal, de reprezentantul legal sau prin intermediul avocatului. În cazul minorului, un rol esențial în astfel de cazuri îi revine reprezentantului legal, care poate lua decizii în interesul minorului. Un rol important îi revine și pedagogului sau psihologului invitat la audierea minorului, care punându-i anumite întrebări, inițiind anumite discuții prealabile, ar putea

clarifica dacă minorul a suferit circumstanțe legate de rele tratamente.¹⁵

Relele tratamente nu se manifestă doar prin violența fizică cu provocare de leziuni corporale, dar și prin acțiuni de hărțuire, intimidare, amenințare fizică, psihică, verbală, cu scopul de a determina persoana să declare ce cunoaște sau cu scopul de a-i crea un sentiment de inferioritate și complex psihologic pentru a deveni docilă. Or, în cazul minorilor, care sunt persoane fragile din punct de vedere psiho-fiziologic, astfel de acțiuni pot lăsa traume mult mai adânci și complicate decât unui adult.¹⁶

Potrivit art.3 CEDO, statele au obligația pozitivă de a investiga în mod eficient și pretinsele maltratări și de a întreprinde toate măsurile de prevenire a unor astfel de acțiuni ilegale.¹⁷

Dacă e să ne referim la *datele statistice* cu privire la sesizările despre tortură și alte forme de maltratare, înregistrate de procurori în anul 2015, rezultă că în majoritatea cazurilor acțiunile care depășesc în mod vădit cadrul legal au fost admise în special față de persoanele suspecte, bănuite, învinuite că ar fi comis infracțiuni sau condamnate pentru fapte penale¹⁸. În particular, trebuie menționat faptul că urmările unor forme de maltratare a copiilor se pot deosebi esențial de consecințele tratamentelor similare la care au fost supuși maturii. În anul 2015, în 17 plângeri depuse la procuratură minorii au figurat în calitate de victime ale relexor tratamentelor, comparativ cu 32- în 2014, 24 - în 2013 și 39 - în anul 2012. Cele mai frec-

¹⁵ Îndrumar pentru avocați, Apărarea victimelor torturii, relexor tratamente sau ale tratamentului degradant, aut. A. Bolocan-Holban, N. Moloșag, O. Doronceanu, V.Mihailov-Moraru, V. Gribincea, ABA ROLL/

¹⁶ Ibidem

¹⁷ C. Iurcu vs R. Moldova/CtEDO (2013) este unul reprezentativ, cu privire la minorul de 15 ani care la 07.04.2009 a fost reținut și maltrat de colaboratorii de poliție

¹⁸ Informația Procuraturii Generale (Secția Combaterea Torturii) privind datele statistice pentru anii 2014-2015.

vente abuzuri au fost săvârșite în stradă sau în alte locuri publice, precum și în incinta inspectoratelor de poliție. A scăzut semnificativ numărul sesizărilor privind maltratarea în instituțiile penitenciare și la domiciliu. Pe parcursul anului 2015 au fost depuse 7 sesizări privind aplicarea rețelor tratamente de către personalul instituțiilor psihiatrice față de pacienți, în două cazuri pe larg mediatizate – internatul din Orhei și spitalul clinic republican de psihiatrie din Chișinău – au fost pornite cauze penale.

Cea mai mare parte a sesizărilor, care acuză acțiuni de tortură sau alte rele tratamente, se referă la polițiști, și anume: ofițeri de investigație, alți polițiști (inclusiv carabinieri, polițiști de frontieră), polițiști ai Inspectoratului Național de Patrulare, colaboratori ai Departamentului Instituțiilor Penitenciare, militari, ofițeri de urmărire penală, procurori.

Extrem de îngrijorător este faptul că pentru anul 2016¹⁹ au fost depuse 40 de sesizări, în care minorii au figurat în calitate de victime ale rețelor tratamente, cifră în creștere esențială față de perioada analogică a anului precedent. Trebuie ținut cont și de faptul că anumite tipuri de violență față de copii, în special sub formă de abuz psihologic, sunt insuficient depistate sau nu sunt înregistrate și comunicate, pentru a putea fi întreprinse măsurile necesare. Totodată, este de evidențiat faptul că 11 sesizări se referă la profesori și alți reprezentanți ai corpului didactic, actele fiind comise în instituțiile de învățământ.

Conform opiniei Secției de combatere a torturii din cadrul Procuraturii Generale, angajații poliției continuă să săvârșescă acțiuni care depășesc în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor ce le sunt acordate prin lege, neîntemeiat fac uz de forță și aplică

violența, torturează persoanele. Există unele practici care validează recurgerea la forță excesivă în timpul intervenției poliției contra cetățeanului. Alți factori care împiedică eradicarea acestui fenomen sunt: gândirea și mentalitatea unor angajați ai organelor de drept, iresponsabilitatea unor conducători, care ignoră actele de tortură în activitatea subalternilor, pregătirea profesională insuficientă a personalului.

Merită a fi evidențiat faptul că, în scopul promovării respectării drepturilor omului la etapa reținerii, în cadrul programului "Garanții procesuale la etapa urmăririi penale", Fundația Soros-Moldova, în perioada anilor 2014-2016, a instruit aproximativ 200 de colaboratori de poliție (inclusiv ofițeri operativi de investigație) prin intermediul unei echipe multidisciplinare de formatori.²⁰

Astfel, în cadrul acțiunilor consecutive ale organului de constatare/urmărire penală, atunci când efectuează reținerea unui minor, ofițerul de poliție ar trebui să acorde o deosebită atenție următorilor factori (art.167, art.273 CPP):

- *De la bun început, să comunice calm cu minorul și să identifice pe un ton liniștit datele personale ale minorului; ale părinților săi.*
- *Să comunice pe un ton calm minorului că urmează a fi reținut și să-i explice în mod verbal, ce se va întâmpla cu el, drepturile sale, informația că toate acțiunile următoare vor avea loc în prezența sa, a apărătorului, reprezentantului legal, a traducătorului, după necesitate, îi va permite să-și contacteze imediat rudele pentru informare.*
- *Va escorta persoana reținută de fapt la sediul organului de constatare sau al organului de urmărire penală. În timpul escortării și pe toată perioada reținerii*

¹⁹ Informația Procuraturii Generale (Secția Combaterea Torturii) privind datele statistice pentru anul 2016

²⁰ <http://soros.md/program/2769>, GARANȚII PROCESUALE LA ETAPA PREJUDICIALĂ A PROCESULUI PENAL, 2016

persoana reținută urmează să fie tratată cu demnitate și respect, fiind excluse orice acte de tortură ori rele tratamente (se permite alimentarea, satisfacerea necesităților fiziologice etc).

- *Organul de constatare este obligat să acorde imediat primul ajutor medical și să organizeze transportarea de urgență a persoanei la instituția medicală, dacă în timpul reținerii persoanei i-au fost cauzate leziuni corporale care prezintă pericol pentru viața și sănătatea acestuia.*
- În cazul opunerii rezistenței fizice de către minor, drepturile menționate se vor aduce la cunoștință după luarea măsurilor de imobilizare a reținutului, dar numai după atenționare prealabilă.
- Să aducă minorul reținut la sediul instituției în încăperile amenajate special pentru minori în scopul evitării traumatizării acestora.
- Colaboratorul de poliție sau ofițerul de urmărire penală va întreprinde toate măsurile de solicitare a prezenței participanților la proces: timp de o oră după reținerea persoanei, prin telefon, fax etc., va asigura informarea Oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, informarea imediată a părinților sau reprezentanților legali ai minorului, pentru a fi prezenți imediat alături de minor, și va permite unuia din părinții minorului sau persoanei care înlocuiește părinții să participe la efectuarea acțiunilor de urmărire penală.

Anterior, procurorul era cel care întocmea procesul-verbal de reținere și verifica dacă minorul nu acuză aplicarea acțiunilor ilegale de maltratare fizică sau psihică, dacă dorește să depună plângeri sau solicitări cu privire la personalitatea, starea sănătății sale etc. În prezent invocarea obiecțiilor sau pretențiilor este pusă pe seama avocatului și

reprezentantului legal. Procurorul este informat imediat despre reținerea minorului de către ofițerul de urmărire penală, el poate să verifice temeiurile reținerii persoanei și să se autosesizeze, atunci când depistează nereguli în materialele prezentate de ofițerul de urmărire penală.

După reținerea persoanei minore, timp de 24 de ore, urmează a fi luată decizia de eliberare sau de înaintare a învinuirii și aplicarea arestului preventiv. Dacă minorul este recunoscut în calitate de învinuit, procurorul, având în vedere situația excepțională, înaintează un demers cu privire la arestul preventiv judecătorului de instrucție cu cel târziu 5 ore înainte de expirarea termenului de 24 ore, informând și prezentând apărătorului și minorului materialele justificative cu privire la aplicarea arestului (art.308 CPP).

Prevederile legale din CPP cu privire la arestul preventiv au suportat recent o serie de modificări binevenite, care vizează subiectul, temeiurile legale și procedura de examinare²¹. Astfel, în cazul minorilor, pe lângă gravitatea infracțiunii (comise cu aplicarea violenței), arestul preventiv, conform art.185 alin.(2) CPP, se aplică doar în cazurile în care:

1. *învinuitul, inculpatul nu are loc permanent de trai pe teritoriul Republicii Moldova (alin.2/1 se aplică în cazul în care învinuitul, inculpatul a refuzat să comunice locul permanent de trai);*
2. *învinuitul, inculpatul a încălcat condițiile altor măsuri preventive aplicate în privința sa ori a încălcat ordonanța de protecție în cazul violenței în familie;*
3. *există probe suficiente asupra faptului că învinuitul, inculpatul, aflându-se în libertate, prezintă un risc iminent pentru securitatea și ordinea publică.*

²¹ Hotărârea Curții Constituționale nr.3 din 23.02.16 (MO 49-54/04.03.16, art.8; în vigoare la 23.02.16); LP 100 din 26.05.16 (MO 232-244/29.07.16, art.490)

Art. 186 CPP, care de asemenea a fost modificat, impune câteva reguli referitor la aplicarea arestului preventiv față de minori:

- *Obligația de celeritate în soluționarea cauzei penale în care învinuitul sau inculpatul este ținut în stare de arest.*
- *Arestul se dispune pentru un termen de cel mult 30 de zile.*
- *Termenul arestului poate fi prelungit doar atunci când alte măsuri preventive neprivative de libertate nu sunt suficiente pentru a înlătura riscurile care justifică aplicarea arestului preventiv și și-au păstrat actualitatea.*
- *Fiecare perioadă de prelungire a arestului preventiv nu poate depăși termenul de 30 de zile.*
- *Pentru învinuiții, inculpații minori durata totală de ținere în stare de arest preventiv nu poate depăși termenul de 8 luni.*
- La soluționarea demersului privind prelungirea termenului de arest preventiv, judecătorul are obligația să examineze dacă, pentru înlăturarea riscurilor ce au determinat aplicarea măsurii de arest preventiv, este suficientă aplicarea altor măsuri preventive neprivative de libertate și dacă există sau nu temeuri relevante și suficiente pentru prelungirea măsurii de arest preventiv.

În fiecare caz de reținere/arestare preventivă (art. 184, art. 476 CPP) se va discuta posibilitatea de a nu reține minorul pe un termen de 24 ore, ci de a-l transmite sub supraveghere părinților/ reprezentanților legali, conducerii instituției de învățământ, care pot lăsa un angajament în scris că vor asigura un comportament stabil din partea minorului, și vor evita împiedicarea urmăririi penale etc.²²

²² Norma art. 184 CPP nu a fost ajustată, ca urmare a modificărilor operate cu privire la excluderea instituțiilor de învățământ specializat (LP 123 din 02.06.16, MO 232-244/29.07.16, art.492)

Totuși, această practică este rar întâlnită, fiindcă, în corespundere cu art.184 alin.(2) CPP, procurorul sau instanța (dacă ne referim la minorii reținuți, pentru care se propune aplicarea mandatului de arest) trebuie să solicite de la autoritatea tutelară o informație în scris despre persoanele responsabile, care își asumă supravegherea minorului, precum și o cerere scrisă prin care persoana în cauză consimte și își asumă responsabilitatea supravegherii pentru minor. Nu este clar prevăzut mecanismul acestei măsuri, timpul alocat soluționării chestiunii în cauză, or, acumularea informațiilor de către autoritatea tutelară necesită timp.

Reprezentantul Direcției pentru protecția drepturilor copilului a comunicat că în practica sa nu a fost sesizat niciodată de către procuror sau instanță pentru furnizarea informației despre persoanele responsabile de grija copilului, conform art. 184 CPP.

Potrivit datelor statistice prezentate de IGP / Procuratura Generală : în anul 2015 a crescut numărul minorilor reținuți și numărul minorilor față de care a fost aplicată măsura preventivă - arestarea. Astfel, în anul 2015, au fost reținuți 41 de minori (comparativ cu 16 în anul 2014), au fost eliberați 10 minori, iar în privința a 31 de minori a fost aplicată arestarea (comparativ cu 11 minori în anul precedent).

Creșterea numărului persoanelor reținute și în privința cărora a fost aplicată arestarea preventivă se datorează comiterii mai multor infracțiuni grave cu aplicarea violenței, deosebit de grave și excepțional de grave. Cazurile de comitere de către minori a infracțiunilor deosebit de grave sau excepțional de grave și aplicarea în privința lor a măsurii preventive arestarea au fost înregistrate în raioanele Călărași, Soroca, Căușeni, Cantemir, Sângerei, Ocnița, Leova ș.a. Astfel,

în raionul Călărași a fost dispusă arestarea minorilor I.I. și P.M., învinuți de comiterea infracțiunilor prevăzute de art.188 alin.(3) lit. b),d), e) și art.171 alin.(1) din Codul penal.²³

Un alt factor, care a determinat creșterea numărului minorilor reținuți și arestați este încălcarea de către aceștia a măsurii preventive stabilite. Spre exemplu, procuratura mun. Bender a obținut înlocuirea măsurii preventive sub forma nepărsirii localității aplicate față de minorul S.A., învinuit de comiterea infracțiunii prevăzute de art.186 alin.(5) CP, cu arest preventiv, din motivul că acesta s-a ascuns de instanța de judecată.

De regulă, față de minori se aplică următoarele măsuri de constrângere: obligația de a nu părăsi localitatea și țara, angajamentul de a se prezenta în fața organului de urmărire penală. Transmiterea minorului sub supraveghere reprezentanților legali se aplică mai rar, din cauză că mulți părinți sunt plecați peste hotarele țării, fără a institui tutela sau curatela asupra copilului, sau din cauză că părinții duc un mod de viață antisocial. În asemenea cazuri, interesele minorilor sunt reprezentate de specialiștii organului de asistență socială și protecție a familiei, care exercită funcțiile autorității tutelare.

În prima jumătate a anului 2016 față de minorii reținuți sau recunoscuți ca bănuți au fost aplicate cel mai des în calitate de măsuri de constrângere: obligația de a nu părăsi localitatea și țara, angajamentul de a se prezenta în fața organului de urmărire penală, și doar într-un singur caz minorul a fost transmis sub supraveghere reprezentantului legal.²⁴

În ceea ce privește condițiile de detenție față de minori, Regulile ONU privind protecția

²³ Informația Procuraturii Generale (Secția Justiție Juvenilă) din 05.10.16 nr.25-2d/16

²⁴

minorilor privați de libertate, adoptate în 1990, prevăd un șir de standarde referitoare la tratamentul, protecția și îngrijirea copiilor în centrele de deținere, acestea fiind obligatorii pentru toate instituțiile în care este plasat copilul în baza unui act judecătoresc sau administrativ în scopuri corecționale, educaționale sau de protecție. Aceste reguli stabilesc separarea copiilor de adulți și a copiilor în funcție de vârstă și sex, subliniind că privarea de libertate trebuie să fie aplicată ca un ultim mijloc și pentru o perioadă cât mai scurtă de timp. Există prevederi speciale în ceea ce privește diferite aspecte ale privării de libertate, cum ar fi: educația, religia, îngrijirea medicală, calificarea și comportamentul angajaților din instituțiile respective.²⁵

Persoanele responsabile, în supunerea cărora se află izolatorul de detenție provizorie, sunt obligate să creeze condiții favorabile pentru minorii reținuți/arestați. Conform art.187 CPP, administrația izolatorului de detenție provizorie este obligată: să asigure securitatea persoanelor deținute, să le acorde protecția și ajutorul necesar; să asigure persoanelor deținute accesul la asistență medicală independentă; să înmâneze, în aceeași zi, persoanelor deținute copii ale documentelor procesuale parvenite în adresa lor; să asigure înregistrarea plângerilor și a cererilor persoanelor deținute; să trimită, în aceeași zi, plângerile și cererile persoanelor deținute adresate instanței de judecată, procurorului sau altor colaboratori ai organului de urmărire penală, fără a fi supuse controlului și cenzurii; să admită întrevederi libere ale persoanelor deținute cu apărătorul, reprezentantul lor legal, mediatorul, în condiții confidentiale, fără a limita numărul și durata întrevederilor, etc.

²⁵ http://justice.gov.md/public/files/file/Justitia%20pentru%20minori/Manual_de_curs_justitia_juvenila_-_Academia_de_Politie_-_2013.pdf, aut. A. Andronache

În anul 2012 o îngrijorare reală a provocat *Raportul intitulat "Tortura și rele tratamente față de copiii minori în contextul justiției juvenile: răspândirea, impactul, prevenirea, identificarea cazurilor, oferirea suportului și raportare"*,²⁶ care viza condițiile și problemele minorilor reținuți și deținuți în instituțiile de detenție preventivă, actele de maltratare a minorilor, limitarea accesului de a depune plângeri, condițiile insuficiente de trai, accesul limitat la asistență medicală calitativă, neîntreprinderea de activități de prevenire și reeducare etc. Deși de atunci au fost întreprinse o serie de măsuri la nivel de modificare a legii penale și procesual-penale, precum și la nivel de politici și instituții de detenție preventivă, totuși, acestea nu corespund necesităților, astfel încât minorul delincent, în instituția penitenciară să nu se afle în pericol de traumare psihologică, iar la ieșire să nu comită noi infracțiuni.

Una din soluțiile propuse a fost revenirea la Centrul de triere și plasament temporar al minorilor reținuți și arestați preventiv sau crearea unui Centru de detenție temporar, care să corespundă cerințelor și să ofere minorilor preponderent servicii de consiliere psiho-pedagogică și educativă.

Codul de procedură penală prevede o categorie de măsuri preventive, aplicate persoanelor suspecte, fără excepții (art.175 CPP). Prin aceste măsuri cu caracter de constrângere învinuitul, inculpatul este împiedicat să întreprindă acțiuni negative asupra desfășurării procesului penal sau asupra asigurării executării sentinței. Măsurile date pot fi aplicate dacă există suficiente temeiuri de a presupune că minorul poate să se ascundă de organul care efectuează procesul penal, să împiedice stabilirea adevărului (prin influență asupra participanților la proces, prin neprezentare),

²⁶ http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_privind_tortura_si_relele_tratamente_fata_de_minori-UNICEF-Memoria_CpDOM-2012.pdf

să săvârșească alte infracțiuni, să împiedice executarea sentinței. La aplicarea măsurii preventive față de minori, se va evalua gravitatea faptei, personalitatea minorului, vârsta și starea sănătății, ocupația, situația familială, locul de trai permanent sau temporar. *Se consideră că în practică această evaluare nu este abordată la modul serios și în beneficiul minorului.*

- *Obligarea de a nu părăsi localitatea și obligarea de a nu părăsi țara, exprimată printr-o declarație în scris, prin care minorul suspect se obligă și consemnează împreună cu reprezentantul legal că va răspunde la citarea organului de urmărire penală și nu-și va schimba domiciliul. Deși e o măsură mai puțin severă, în practică apar probleme, deoarece mulți minori delincvenți sunt vagabonzi, copii ai străzii, iar termenul „localitate” trebuie să fie înțeles numai în sens de teritoriu (sat, municipiu), adică domiciliul său.*²⁷ Unii minori au fost arestați (inclusiv pe parcursul anului 2016) deoarece nu au respectat obligația de a nu părăsi țara/localitatea, fie că nu le-a fost explicată clar această obligație, fie că minorul și reprezentantul legal nu au conștientizat deplin conținutul acestei măsuri, ceea ce denotă că în cazul acestor copii măsura nu a funcționat.
- *Garanția personală și garanția unei organizații* - sunt măsuri ce au trăsături comune cu măsura privind transmiterea sub supraveghere a copilului prin faptul că atât organizația, cât și persoana fizică care își asumă angajamentul, conform art. 184 alin. (1) CPP, trebuie să fie demne de încredere și să aibă capacitatea de a influența pozitiv asupra copilului bănuțit/învinuit, ca acesta să respecte obligațiile ce rezultă din regimul măsurii preventive. Totodată, măsurile respective pot fi aplicate numai la cererea acestuia și

²⁷ http://justice.gov.md/public/files/file/Justitia%20pentru%20minori/Manual_de_curs_justitia_juvenila_-_Academia_de_Politie_-_2013.pdf, aut. A. Andronache

au unele particularități, care, practic fac imposibilă aplicarea acestora de către organele de urmărire penală și instanțele judecătorești, în cazul unui copil bănuit/învinuit: a) acordul persoanei în privința căreia se dă garanția; b) depunerea unei sume bănești – de la 50 la 300 și de la 300 la 500 de unități convenționale – pe contul de depozit al procuraturii. În procedura penală aceste măsuri preventive se aplică foarte rar, iar în cazul copiilor bănuiți/învinuiți practic nu se întâlnesc, deși garanția personală și garanția unei organizații asigură eficient prezența celui implicat în fața organelor de justiție.

- *Transmiterea sub supraveghere a minorului* – această măsură constă în asumarea în scris a obligației de către unul din părinți, tutore, curator sau de către o altă persoană demnă de încredere, precum și de către conducătorul instituției de învățământ speciale unde învață minorul de a asigura prezentarea acestuia, când va fi citat, la organul de urmărire penală sau la instanță, precum și de a contracara anumite acțiuni negative.²⁸ În practică însă nu este aplicată, deoarece această opțiune în genere nu se examinează. Într-un caz de arestare a unui minor, reprezentantul legal din partea autorității tutelare a comunicat că atât judecătorul de instrucție, cât și Curtea de Apel, când s-a depus recurs, au ignorat solicitarea avocatului de a examina această opțiune. De asemenea, a precizat faptul că în practica sa nu i s-a solicitat niciodată opinia cu privire la persoanele responsabile de supravegherea minorilor.
- *Liberarea provizorie sub control judiciar; liberarea provizorie pe cauțiune* – pentru aplicarea acestor măsuri sunt necesare următoarele condiții generale: a) existența unei cereri de liberare provi-

²⁸ IRP, 2015 -STUDIU DE BAZĂ, SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA, pag.56

© Tdh / Antohei Victoria

zorie depuse de către reprezentantul legal sau de apărătorul bănuțitului/învinutului la judecătóorul de instrucție sau la instanța de judecată, b) fapta săvârșită e o infracțiune gravă cu aplicarea violenței, o infracțiune deosebit de gravă sau excepțional de gravă; c) lipsa antecedentelor penale nestinse pentru infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave; d) lipsa datelor că bănuțitul/învinutul ar putea să săvârșească o altă infracțiune, să influențeze martorii, să distrugă mijloacele de probă sau să fugă. Pe lângă condițiile generale, menționate mai sus, pentru liberarea provizorie sunt necesare următoarele *condiții speciale*: a) prejudiciul cauzat de infracțiune să fie asigurat sau reparat; b) cauțiunea, stabilită de către judecătóorul de instrucție sau de instanța de judecată în funcție de starea materială a familiei copilului bănuțit/învinut și de gravitatea infracțiunii, să fie depusă. Având în vedere faptul că procedura de liberare provizorie sub control judiciar sau pe cauțiune este declanșată numai la cererea părții apărării, procurorul, ca reprezentant al părții acuzării, se află în postura de oponent, prezentând probele necesare privind imposibilitatea admiterii unei asemenea cereri²⁹. Astfel, procurorul are obligația să prezinte probe privind imposibilitatea liberării provizorii, în caz contrar condițiile liberării sunt îndeplinite și, deci, cererea urmează a fi admisă de către judecătóorul de instrucție sau instanța de judecată. Pot exista cazuri când, pornind de la circumstanțele cauzei, procurorul susține sau nu se opune cererii de liberare provizorie. Există dificultăți instituționale la soluționarea cererii de liberare provizorie. La aprecierea condițiilor generale de

²⁹ GHID PRIVIND PROCEDURILE PRIETENOASE COPIILOR LA FAZA DE URMĂRIRE PENALĂ, IRP, Aut: I. Dolea, D.Roman, pag.51

liberare provizorie este dificilă realizarea în practică a condiției „lipsa datelor că bănuitul/învinuitul poate să săvârșească o altă infracțiune, să influențeze martorii, să distrugă mijloacele de probă sau să fugă”. În cazul în care există asemenea date, acestea constituie drept temei pentru aplicarea arestării și, respectiv, respingerea cererii de liberare provizorie. Dacă lipsesc aceste date, atunci persoana nu poate fi arestată și urmează a fi lăsată în libertate fără anumite condiții, dar nicidecum provizoriu.³⁰ Prin urmare, liberarea provizorie este posibilă în situațiile în care arestarea a fost dispusă pentru alte temeuri decât cele analizate în cadrul condiției menționate, iar izolarea bănuitului/învinuitului nu este oportună, fie după o anumită perioadă de timp arestarea nu mai este necesară, iar anumite garanții de prezentare a persoanei în fața organului de justiție se cer a fi acordate.

- *Arestarea la domiciliu.* Atunci când copilul are domiciliu și familie, iar izolarea lui totală nu este rațională, judecătorul de instrucție, la demersul procurorului, poate dispune arestarea la domiciliu. Procurorul va examina circumstanțele cauzei dacă este posibilă arestarea la domiciliu, până a decide înaintarea demersului privind arestarea preventivă a copilului bănuțit/învinuit, luându-se în considerare: starea sănătății copilului; familia și condițiile în care locuiește copilul. La aplicarea arestării la domiciliu, copilului bănuțit/învinuit i se va explica regimul juridic și consecințele nerespectării acestor măsuri preventive, conform art. 188 CPP.³¹
- *Arestarea preventivă.* Arestarea minorului, cea mai severă măsură privativă de libertate, care se aplică față de minor în mod excepțional după epuizarea tuturor

posibilităților alternative de constrângere, este limitată în timp, neputând depăși 8 luni, termenul de detenție nemaifiind posibil de prelungit în cazuri excepționale în privința copiilor, după cum se efectua până la adoptarea Hotărârii CC din 28.02.2016. Este regretabil că în art.308 CPP cu privire la procedura examinării demersului arestului preventiv nu s-a prevăzut, pe lângă obligația procurorului de a asigura participarea la ședința de judecată a învinuitului, a apărătorului și reprezentantului legal al învinuitului, și participarea obligatorie a psihologului sau pedagogului. *Acest lucru ar putea și ar fi necesar să fie solicitat de apărare, astfel încât pedagogul sau psihologul să-și expună părerea despre riscurile posibile ca urmare a solicitării de a se aplica arestul preventiv față de minor.*

Minorii arestați au dreptul la consultații juridice, la comunicare cu avocații lor. Minorilor trebuie să li se creeze posibilitatea de a-și continua studiile sau pregătirea profesională, trebuie să li se permită a primi și a avea asupra lor obiecte destinate odihnei, dacă aceasta nu contravine intereselor justiției.

În prezent în penitenciarele pentru minori³² se află în detenție preventivă 27 de minori, la începutul anului 2016 erau 39 de minori arestați, majoritatea se aflau în penitenciarul nr.13 din Chișinău (16 în prezent, la începutul anului erau 18 minori).³³ În 2015 numărul minorilor deținuți preventiv în penitenciarele menționate au fost de 32, iar în 2014 – 41. Conform informației de care dispunem, minorii aflați în detenție preventivă sunt școlarizați, urmând programul de instruire gimnazial și liceal aprobat de direcțiile municipale/raionale de învățământ, tineret și

30 Ibidem

31 GHID PRIVIND PROCEDURILE PRIETENOASE COPILOR LA FAZA DE URMĂRIRE PENALĂ, IRP, Aut: I. Dolea, D.Roman, pag.53

32 Penitenciarul nr.5 din Cahul, P. nr. 11 din Bălți, P. nr.13 din Chișinău, P. nr.17 din Rezina

33 Informația Departamentului Instituțiilor Penitenciare din 17.10.2016 în adresa Fundației Terre des Hommes

sport. Profesorii care îi instruiesc sunt aceiași, dar predau diferite discipline. De asemenea, în afara orelor de studii minore pot participa la diferite activități pentru dezvoltarea fizică, a abilităților de creație, de muncă etc. Pentru întreținerea unui minor de la bugetul de stat este alocată suma de 106,11 lei pe zi.

Majoritatea absolută a celor intervievați au fost de acord că măsurile preventive aplicate față de minori potrivit legislației procesual-penale în vigoare nu sunt eficiente și conforme interesului superior al copilului. De fapt, în perioada detenției preventive minorei delincvenți devin mai periculoși decât înainte de a fi reținuți. Condițiile de detenție precare, lipsa specialiștilor profesioniști și a unor programe eficiente de reeducare influențează negativ asupra minorului lasând o amprentă negativă adâncă asupra personalității sale. Măsurile preventive față de minori ar trebui să fie concepute într-un format unic, adaptat necesităților copilului și care să permită deținerea lor în centre de detenție cu programe intens educative (exemple: România, Franța).

În plus, în urma evaluării mecanismului de aplicare a măsurilor preventive în general, s-a constatat ineficiența practică a majorității acestora, aplicarea abuzivă a arestului preventiv și lipsa mecanismului de aplicare a măsurilor non-privative, care de fapt sunt măsuri „moarte”.³⁴ Concluziile experților cu privire la măsurile alternative pentru arestarea preventivă au constatat „popularitatea” arestului preventiv, care în R. Moldova a devenit mai curând o regulă, decât o excepție, astfel încât, dacă se solicită mandatul de arest pentru o persoană, aplicarea măsurilor preventive alternative nu se mai examinează. Totodată, s-a constatat că nu există o scară ierarhică a măsurilor preventive alternative, ele ocupând o poziție egală, decizia fiind lăsată la

³⁴ Măsurile alternative pentru arestarea preventivă, aut. A. Fuhling, M. Vidaicu, N. Roșca, Fundația Soros Moldova, 2016, pag.22-24

*discreția absolută a instanței.*³⁵ De asemenea, s-a constatat ineficiența în practică a măsurii preventive ca arestul la domiciliu, neutilizarea garanției personale sau a garanției unei organizații, precum și a liberării provizorii pe cauțiune.

Trebuie evidențiat faptul că, în scopul reducerii aglomerării instituțiilor penitenciare și pentru facilitarea reintegrării sociale a persoanelor aflate în conflict cu legea, în R. Moldova s-a introdus monitorizarea electronică, fiind reglementată prin Legea nr.138 din 03.12.2015. Conform regulamentului³⁶, monitorizării electronice vor fi supuse persoanele puse sub arest preventiv la domiciliu și persoanele condamnate care se deplasează fără escortă sau cei care părăsesc penitenciarul pe o perioadă scurtă de timp, în condițiile prevăzute de lege. Sistemul electronic constă în supravegherea de la distanță a locației și mișcării persoanelor supuse controlului, prin intermediul brățării speciale de la mână sau picior.

Actualmente se examinează posibilitatea aplicării monitorizării electronice la faza de urmărire penală sub formă de măsură preventivă, fiind înregistrat deja în Parlamentul R. Moldova un proiect de lege în acest sens (din 23.09.2016) privind umanizarea politicilor penale, care conțin prevederi de extindere a posibilităților de utilizare a monitorizării electronice și față de alți subiecți aflați în conflict cu legea de la faza urmăririi penale, inclusiv față de minori.³⁷

Până acum nu a fost supus monitorizării electronice nici un minor, dar, ținând cont de interesul superior al copilului, utilizarea acestei tehnologii față de minorele delincvenți ar elimina multe din dificultățile cu care se con-

³⁵ Ibidem

³⁶ Regulamentul privind monitorizarea electronică a persoanelor, aprobat de către Guvernul R. Moldova la 02.11.16

³⁷ Informația Inspectoratului Național de Probațiune din R. Moldova în adresa Fundației Terre des Hommes din 26.10.2016

fruntă ofițerii de urmărire penală și ar exclude necesitatea aplicării arestului preventiv sau la domiciliu, precum și a altor măsuri de limitare a libertății, considerate ineficiente în practică. De asemenea, purtarea brățării speciale de către minorul suspect ar putea contribui în mod pozitiv la conștientizarea pe deplin a situației în care se află și adoptarea unui comportament corespunzător pe parcursul urmăririi penale /examinării judiciare, ar putea determina convingerea procurorului și a judecătorului să elibereze eventual minorul de răspundere sau pedeapsa penală, cu aplicarea măsurilor educative.

Codul de procedură penală prevede și alte măsuri procesuale de constrângere, aplicate față de minori (art. 197 CPP).

- Obligarea de a se prezenta la organul de urmărire penală sau la instanță - art. 198 CPP prevede că în cazurile în care aplicarea măsurilor preventive față de bănuț, învinut, inculpat nu este rațională, organul de urmărire penală sau instanța poate obliga în scris minorul (cu consemnarea de către reprezentantul legal) de a se prezenta la data și ora fixată, iar în caz de schimbare a domiciliului, imediat să informeze despre acest fapt instanța. În angajamentul pe care și-l asumă în scris minorul vor fi indicate consecințele nerespectării acestor condiții. Ar fi necesar ca la informarea în scris a minorului (și consemnarea reprezentantul legal) să fie explicat minuțios conținutul măsurii pentru conștientizarea deplină a efectelor.
- Aducerea silită, art.199 CPP. Constă în aducerea forțată a persoanei la organul de urmărire penală sau la instanță, în cazul în care aceasta, fiind citată în modul stabilit de lege, nu s-a prezentat fără motive întemeiate și nu a informat organul care a citat-o despre imposibilitatea

prezentării sale. Conform art.199 alin. (2) CPP, poate fi supusă aducerii silite numai persoana participantă la proces, pentru care citația organului de urmărire penală sau a instanței este obligatorie și care se eschivează de la primirea citației; se ascunde de organul de urmărire penală sau de instanță; nu are un loc permanent de trai. Aducerea silită se dispune numai după citarea prealabilă a persoanelor, cu excepția cazurilor când persoana se ascunde de organul de urmărire penală sau nu are un loc permanent de trai³⁸. Citarea făcută prin notă telefonică, telegrafică ori prin mijloace electronice urmează să fie însoțită de măsuri ce asigură respectarea dispozițiilor articolelor 239, 240 CPP. Motive întemeiate constituie circumstanțele care împiedică prezentarea la citație: boala; decesul rudelor apropiate; primirea citației cu întârziere. Potrivit alin. (4) art.199 CPP, persoana nu poate fi supusă aducerii silite în timpul nopții (interval de timp cuprins între orele 22.00 și 6.00), cu excepția cazurilor în care nu suferă amânare (pericolul real că se vor pierde sau distruge probele, că bănuțul sau învinutul se poate ascunde ori că se vor comite alte infracțiuni). Conform alin. (5) art.199 CPP, nu pot fi supuși aducerii silite minorii în vârstă de până la 14 ani; ordonanța sau încheierea privind aducerea silită este trimisă spre executare organului de poliție. *Judecătorii intervievați au confirmat că întâmpină dificultăți în asigurarea prezenței minorului și din această cauză deseori apelează la această măsură.*

³⁸ http://justice.gov.md/public/files/file/Justitia%20pentru%20minori/Manual_de_curs_justitia_juvenila_-_Academia_de_Politie_-_2013.pdf, aut. A. Andronache

CAPITOLUL III

Minorul delincvent - subiect al răspunderii penale

Obiectiv: care sunt condițiile pentru ca un copil să fie recunoscut suspect și să răspundă penal? ce drepturi are? Reguli de procedură, aspecte dificile, statistici.

- Minorii aflați sub vârsta răspunderii penale
- Minorii pasibili de răspundere penală

Potrivit definiției Convenției ONU pentru drepturile copilului, copil este acea persoană care nu a împlinit vârsta de 18 ani. Statele lumii, prin legislațiile proprii, tratează în mod diferit problema vârstei de la care un copil poate fi recunoscut suspect și devine pasibil de răspundere penală, în funcție de concluziile experților în domeniu cu privire la evaluarea nivelului de conștientizare a faptelor comise.³⁹

În R. Moldova, potrivit noțiunii adoptate, persoană minoră⁴⁰ este persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani. Concomitent, la evaluarea posibilității tragerii la răspundere penală a unui minor, prevederea enunțată urmează a fi corelată cu art. 21 CP, deoarece art. 6 pct. 47) CPP stabilește limitele de vârstă în cadrul cărora persoana este considerată minoră, dar nu și limita minimă de vârstă a subiectului infracțiunii. Legiuitorul a stabilit că subiect al răspunderii penale este persoana ce a împlinit vârsta de 16 ani, respectiv starea de minorat a persoanei urmând a fi apreciată ca o circumstanță atenuantă. Totuși, ca excepție, pentru anumite

categorii de infracțiuni prevăzute expres în art. 21 alin.2) CP RM, care sunt de o gravitate sporită⁴¹ pentru societate, minorii pot fi pasibili de răspundere penală și de la vârsta de 14 ani.

Astfel, minorii cu vârsta cuprinsă între 14-18 ani sunt supuși răspunderii penale numai dacă se dovedește că au fost în stare de responsabilitate în momentul săvârșirii faptei. În cazul când se constată că minorul suferă de debilitate mintală, care nu este legată de o boală psihică, trebuie să se stabilească, de asemenea, dacă el a fost pe deplin conștient de săvârșirea actului și consecințele survenite. În cazul săvârșirii unei infracțiuni, toți minorii pasibili de răspundere penală cad sub incidența legii penale, adică sunt sancționați fie prin pedepse penale (dar în limite diferite față de adulți, conform regulilor impuse de CP), fie le sunt aplicate măsuri de constrângere cu caracter educativ.

Prin urmare, legea penală națională exclude sub orice formă tragerea la răspundere penală a minorilor sub vârsta de 14 ani. În cazul în care minorul aflat în conflict cu legea este sub vârsta răspunderii penale, în privința acestuia nu poate fi pornită și nici efectuată urmărirea penală, deoarece lipsa vârstei penale înseamnă lipsa subiectului

39 EVALUAREA CADRULUI NORMATIV ȘI A PRACTICILOR PRIVIND IMPLICAREA COPIILOR ÎN PROCESUL PENAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA, Sergiu Rusanovschi, aprilie 2014, UNICEF, http://justice.gov.md/public/files/file/studii/studii_srsj/raport_romana.pdf

40 Conform art. 6 pct. 47) CPP

41 IRP, 2015 -STUDIUL DE BAZĂ, SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA, pag. 52

pasibil de răspundere penală pentru o faptă infracțională.

Orice minor trebuie să fie informat în mod accesibil și să cunoască dacă organele de poliție/de urmărire penală îl consideră suspect. El poate avea mai multe calități procesuale: bănuțit/învinuit/inculpat. Cu regret, acest lucru rareori este explicat și conștientizat, chiar și de către reprezentanții legali (părinții sau persoanele împuternicite) ai copilului.

Bănuțitul/invinuitul este acea persoană, inclusiv minoră, care este suspectată ca fiind posibilul autor al săvârșirii unei infracțiuni. Calitatea de bănuțit/învinuit produce efecte juridice din momentul recunoașterii oficiale de către ofițerul de urmărire penală, în baza unui document scris, denumit ordonanță de recunoaștere în calitate de bănuțit, sau de către procuror – în baza ordonanței de punere sub învinuire, care este adusă la cunoștința minorului sub semnătură. Textul ordonanței conține informații despre circumstanțele pentru care minorul este suspectat și se aduce la cunoștința copilului în prezența apărătorului, reprezentantului legal, pedagogului/psihologului și traducătorului, dacă este necesar. Calitatea de bănuțit poate fi obținută și atunci când minorul este reținut în baza unui proces-verbal de reținere .

Conform art. 64, 66 CPP, în cazul bănuțitului sau învinuitului minor, dacă acesta acceptă să fie audiat, audierea nu poate dura mai mult de 2 ore fără întreruperi și nu mai mult de 4 ore pe zi. Cu regret, din relatările celor intervievați rezultă că pentru minorii suspecțați de săvârșirea unei infracțiuni practic nu există spații separate și special amenajate, în acest scop fiind utilizate încăperile de lucru ale organului de urmărire penală, ei fiind audiați împreună cu potențialii infractori adulți. Și judecătorii intervievați au confirmat lipsa unor astfel de spații mai prietenoase în judecă-

torii, menționând necesitatea creării spațiilor amenajate special pentru audierea minorilor.

Conform Strategiei pentru Reforma Justiției, sarcina de creare și dotare a camerelor de audiere în spații special amenajate în condițiile art. 110/1 CPP (pentru martorii/victimele minore) a revenit inspectoratelor de poliție, procuraturilor și judecătorilor. Vizitele de monitorizare efectuate pe teren (IRP) au constatat că practic în toate raioanele insituțiile respective au constituit camere de audiere. S-a tras concluzia că cele mai potrivite din punct de vedere al dotării, condițiilor necesare unei camere de audiere, precum și pentru acoperirea strategică din punct de vedere teritorial, sunt camerele de audiere din cadrul procuraturilor, care au fost dotate și cu un mijloc de transport pentru deplasarea minorului aflat într-o localitate mai îndepărtată. Într-o stare bună sunt cele din cadrul inspectoratelor de poliție, mai puțin dotate fiind cele din judecătorii. Situația din mun. Chișinău, este un caz aparte. Aici, de regulă, se utilizează camerele de audiere din cadrul CNPAC-ului sau camera de la Anenii Noi.

Drepturile procesuale ale minorului suspect sunt aceleași ca și pentru un adult (excepție făcând câteva drepturi suplimentare, prevăzute de procedura specială cu privire la minori, care sunt de fapt garanții procesuale, având scopul de a-l proteja în fața unor abuzuri). Cele mai importante drepturi procesuale de care dispune minorul suspect sunt:

- *Dreptul la apărare, adică să i se ofere accesul la un avocat ales sau numit din oficiu.*
- *Informarea despre esența bănuțirii și, în legătură cu aceasta, imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărârea despre aplicarea măsurii preventive sau recunoașterea în calitate de bănuțit, să fie informat, în prezența apărătorului, în limba pe care o înțelege, despre conținutul bănuțelii și despre încadrarea juridică a*

faptelor infracționale de săvârșirea cărora este suspectat.

- *Dreptul de a contacta rudele.*
- *Imediat după reținere sau după recunoașterea sa în calitate de bănuț, să primească de la persoana care l-a reținut informație în scris despre drepturile de care dispune, inclusiv dreptul de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa, precum și să primească de la organul de urmărire penală explicații asupra tuturor drepturilor sale.*
- *Imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărârea de aplicare a măsurii preventive ori de recunoaștere în calitate de bănuț, să primească de la organul de urmărire penală copia hotărârii respective sau copia procesului-verbal cu privire la reținerea sa.*
- *În caz de reținere, să primească consultație juridică, în condiții confidențiale, din partea apărătorului până la începutul primei audieri în calitate de bănuț.*
- *Dacă acceptă să fie audiat, la cererea sa, să fie audiat în prezența apărătorului, reprezentantului legal, pedagogului sau psihologului.*
- *Să recunoască fapta de săvârșirea căreia este bănuț și să încheie acordul de recunoaștere a vinovăției sau să se împace cu partea vătămată.*
- *Să facă declarații sau să refuze de a le face.*
- *Să înainteze cereri, inclusiv privind asistența medicală independentă.*
- *Să fie informat de către organul de urmărire penală despre toate hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale, precum și să primească, la solicitarea sa, copiile hotărârilor.*
- *Să facă obiecții împotriva acțiunilor organului de urmărire penală și să ceară includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal al acțiunii procesuale respective etc.*

Totuși, în ce măsură minorul de 16 ani sau, ca excepție, de 14 ani ar putea percepe esența drepturilor de care dispune și analiza modul de utilizare a acestora?

Este evident că un rol major în acest sens îi revine ofițerului de urmărire penală, dacă este competent și instruit corespunzător de a explica cu răbdare. O responsabilitate majoră îi revine și avocatului, dacă are abilitățile necesare de lucru cu minorii⁴², și nu în ultimul rând, reprezentantului legal, dacă are un minim bagaj de cunoștințe juridice și înțelege corect situația minorului. Prin urmare, statului îi revine o responsabilitate extrem de importantă pentru a asigura pregătirea specialiștilor calificați în lucrul cu minorii⁴³, efectuarea acțiunilor de informare în masă a minorilor asupra sistemului justiției juvenile, precum și aplicarea metodelor și măsurilor de comunicare cât mai prietenoase și simple cu minorul.

2 avocați au comunicat că minorii sub vârsta răspunderii penale ar trebui excluși total de sub urmărire penală, însă, la indicația procurorului, aceștia deseori sunt audiați ca martori. Acești minori, deși nu sunt subiecți ai răspunderii penale, sunt supuși aceleiași proceduri (audieri, rețineri de facto, presiuni verbale), ceea ce poate duce la traumarea copilului până când ofițerul de urmărire penală decide, conform legii, că acesta nu poate fi tras la răspundere penală. La vârsta lor precoce, minorii sunt mai sensibili, riscul de traumatizare e mai mare. Avocații au adus ca exemplu un caz de sustragere de telefoane mobile de un grup de minori de diferite vârste, unul dintre minori, care avea 13 ani, era foarte speriat și confuz și refuza orice comunicare verbală.

42 http://www.cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/722/Standarte_de_calitate_copii_in_conflict_cu_legea.pdf

43 http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_perfectionarea_cadrului_normativ_pentru_a_asigura_specilizarea_persoan_care_lucraza_cu_copii_-MJ-2013.pdf

Ar trebui să se interzică expres prin lege orice contact al minorului cu ofițerul de urmărire penală. Minorul trebuie predat automat serviciilor de intervenție socio-psihologică. Pentru moment, la nivel de sistem nu există un mecanism clar instituit prin lege, cu atribuții exacte în procedura de lucru cu minorii sub vârsta răspunderii penale, care să ofere remedii utile pentru evitarea traumatizării acestora, pentru reeducarea lor, ca să nu mai fie implicați în acțiuni infracționale. *O soluție propusă de cei intervievați, ar fi crearea și implicarea serviciilor alternative cu caracter socio-psihologic, care să întreprindă acțiuni și să ia decizii cu privire la minorii aflați sub vârsta răspunderii penale, precum și cu vârste cuprinse între 14-16 ani.*

În acest sens, un reprezentant al Inspectoratului de poliție, care a fost interviuat, a comunicat că în privința minorilor care nu erau pasibili de răspundere penală deseori primea indicații de la procurori de a-i recunoaște ca bănuși sau martori, ca mai apoi să se ia hotărârea de încetare a cauzei penale.

Unul dintre procurorii intervievați a menționat faptul că minorii nu sesizează pericolul faptei prejudiciabile săvârșite, în familie și în școală nu li se explică despre necesitatea respectării anumitor norme de conviețuire, despre faptul că pentru faptele lor ar putea primi o pedeapsă penală (ex. huliganism, furturi).

În cazul minorilor sub vârsta răspunderii penale, procedura penală este insuficientă și lacunară. *Doi din cei 3 procurori intervievați au subliniat faptul că este necesar ca legislația să fie completată cu prevederi privind atitudinea statului față de aceasta categorie de persoane, în special, trebuie stipulate în mod clar responsabilitățile procurorului în comportamentul cu minorii care nu au atins vârsta de 14 ani.*

Datele statistice pentru anul 2015 sunt îngrijorătoare, indicând că s-a dublat numărul copiilor care au comis infracțiuni până la atingerea vârstei de la care survine responsabilitatea penală. Astfel, în anul 2015 au comis infracțiuni 569 de copii (față de 312 – în perioada similară a anului 2014), inclusiv 31 de copii - cu vârsta sub 10 ani, 82 de copii - cu vârsta de 11-13 ani, 456 de copii – cu vârsta cuprinsă între 14-15 ani.⁴⁴

Totodată, în anul 2015 urmărirea penală a fost finalizată în 1879 de cauze penale, iar în 97 de cazuri urmărirea penală a fost încetată în baza art.285 alin.(2) p.2) CPP, pentru motivul că persoana nu a atins vârsta răspunderii penale (față de 86 de cazuri în anul 2014).

Aceste rezultate indică asupra existenței unor factori sociali de risc sporit, care cauzează problema infracționalității în rândurile copiilor sub vârsta răspunderii penale (abandonul copiilor de către părinți, nesupravegherea copiilor de către părinți și bunici, nivelul economic precar, modul de viață imoral, lipsa culturii juridice, degradarea valorilor morale, indiferența societății față de familiile vulnerabile etc.). Se constată lipsa unor măsuri de prevenire a infracționalității și de protecție a minorilor care fac parte din grupurile de risc, sau denumiți copiii străzii, care devin victime ale relațiilor imperfecte, periculoase din societate.

În anul 2016 numărul copiilor aflați sub vârsta răspunderii penale este din nou în creștere ușoară, constituind 575 copii (față de 569 - în perioada similară a anului 2015, 312 în anul 2014), inclusiv 27 copii - cu vârstă sub 10 ani, 85 copii - cu vârstă 11-13 ani, 463 de copii – cu vârstă cuprinsă între 14-15 ani.

44 Informația Procuraturii Generale (Secția Justiție Juvenilă) din 05.10.16 nr.25-2d/16

Creșterea numărului infracțiunilor comise de către minori care nu au împlinit vârsta de la care survine răspunderea penală a fost înregistrată în raioanele Orhei, Dondușeni, Anenii Noi, Soroca, mun. Bălți etc. În această ordine de idei, în ultima perioadă se atestă tot mai multe fapte penale cu implicarea copiilor, cruzimea și agresivitatea cărora șochează.⁴⁵ În unele cazuri, (cazul omorului minorei de la Strășeni de 4 minori cu vârsta între 13 și 16 ani, cazul minorului de 15 ani de la Ungheni, care a ucis o femeie în vîrstă etc.) investigațiile au arătat că despre comportamentul delinvent al acestor copii cunoștea atât societatea, cât și organele de drept și cele de protecție a drepturilor copilului.

Este de menționat și faptul că în perioada anului 2016 au comis repetat infracțiuni 126 minori, majoritatea lor fiind anterior liberați de la răspunderea penală de către organul de urmărire penală sau instanțe judiciare pe diferite motive cum ar fi împăcarea, suspendarea condiționată, tragerea la răspundere contravențională. Acest fapt demonstrează că lipsa supravegherii adecvate asupra minorului, lipsa intervențiilor serviciilor sociale și psihopedagice duc spre comiterea unor noi infracțiuni, deseori mai periculoase decât cele comise anterior.

Sunt foarte frecvente cazurile de vagabondaj, cerșetorie, infracțiunile comise inițial din necesitate. Astfel, în anul 2015 a crescut numărul copiilor care au abandonat domiciliul, fiind înregistrate 698 de cazuri (540 – în anul 2014).

Pentru responsabilizarea persoanelor, în obligația cărora intră îngrijirea și educația copilului, în anul 2015 au fost pornite în total 4367 de dosare contravenționale în temeiul art.63 din Codul contravențional, inclusiv 3500 - în temeiul art.63 alin.(1) din Codul

contravențional și 857 - în temeiul art.63 alin. (2) din Codul contravențional.

Serviciile primare de prevenire se limitează la unele intervenții cu caracter educațional și de monitorizare de către poliție, sancționarea contravențională a părinților pentru neîndeplinirea obligațiilor de întreținere, educare și instruire a copilului, oferirea asistenței sociale (preponderent sub formă de suport financiar) și un nivel minim de consiliere psihologică, realizat preponderent de sectorul asociativ.

Anterior, activitatea de prevenire a delincvenței juvenile era atribuită unei structuri specializate „Inspectoratul pentru minori” din cadrul organelor MAI, lucrul inspectorilor (aproximativ 200 de persoane) pentru minori fiind reglementat prin ordinul MAI nr.400 din 10 noiembrie 2004 cu privire la organizarea activității serviciilor pentru minori ale comisariatelor de poliție.⁴⁶

© Tdh / Cevall Elena

⁴⁵ Informația Procuraturii Generale (Secția Justiție Juvenilă) privind datele statistice ale anului 2016

În legătură cu reorganizările efectuate în organele poliției în perioada anilor 2014-2016⁴⁷, începând cu 12.02.2014, acest segment este preluat de către angajații Secției de interacțiune comunitară (șefi de post și ofițeri de sector), conform Instrucțiunii privind implementarea noului concept ce vizează activitatea în domeniul prevenirii delincvenței în rândul copiilor și victimizării acestora, aprobată prin dispoziția nr.34/4-231 a șefului Inspectoratului General de Poliție. Noua structură, potrivit Instrucțiunii, pune accentul pe oportunitatea și eficiența implementării mecanismelor de protecție a drepturilor copilului în segmentul polițienesc, stabilind funcții prioritare de monitorizare a fenomenului delincvenței juvenile și victimizării copiilor, de planificare a activităților de prevenire și combatere a acestui fenomen în rândurile copiilor, de reprezentare și conlucrare cu autoritățile responsabile în domeniul protecției și asigurării drepturilor copilului.⁴⁸

Astfel, pe ansamblul țării au fost constituite 48 de birouri de siguranță a copiilor (48 de angajați), un număr absolut insuficient pentru necesitățile reale de prevenire, monitorizare și intervenție în cazul copiilor aflați în situații de risc sau în conflict cu legea.⁴⁹ Inspectorii birourilor îndeplinesc aceste atribuții suplimentar la funcțiile lor de bază de investigație a cauzelor și menținere a ordinii, neavând timp suficient de a acorda atenția necesară minorilor. În plus, mulți dintre ei nu dețin abilitățile necesare de comunicare cu minorii și nici nu sunt ajutați de specialiști la nivel de comunitate în situații de urgență, astfel încât copiii să fie tratați mai grijuliu și mai atent în comparație cu cei adulți.

47 Strategia de dezvoltare a poliției pentru anii 2014-2016, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=364882&lang=1>

48 Informația Procuraturii Generale (Secția Justiție Juvenilă) din 05.10.16 nr.25-2d/16

49 United Nations Childrens Fund 2014 -Assessment of regulatory framework and practice in criminal proceedings involving children in the Republic of Moldova, https://www.unicef.org/moldova/EN_final.pdf.

Procurorii consideră că activitatea de prevenire a delincvenței juvenile, realizată de structura recent creată, se limitează la razii de depistare a minorilor care vagabondează, au abandonat domiciliul și școala, consumă băuturi alcoolice sau substanțe narcotice și transmiterea acestora în grija Comisiilor raionale pentru protecția copiilor aflați în dificultate.

În viziunea unui reprezentant al Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, *Biroul de Siguranță a Copiilor, care are un singur angajat, nu poate face față situației dezastruoase. Pentru a putea contribui mai eficient la prevenirea delincvenței juvenile în societate, Biroul ar trebui să ofere mai mult asistență socială, dar nu să investigheze crimele. Nu există eficiență funcțională și din cauză că la nivel local inspectorul ar trebui să fie ajutat de echipe multidisciplinare. Cu regret, ei nu manifestă interes și angajare maximală, nu se percep pe sine ca prima verigă de intervenție în prevenirea și combaterea delincvenței juvenile, fapt ce impune măsuri de responsabilizare și colaborare intensă cu factorii de asistență socială, pentru a avea o abordare proactivă, și nu doar umană.*

Una din cauzele fenomenului copiilor delincvenți sub vârsta răspunderii penale este imperfecțiunea societății. Acești copii sunt de fapt victimele neglijenței părintilor și lipsei de protecție din partea statului, devenind un pericol real pentru sine și pentru societate.⁵⁰

Specialiștii intervievați consideră că ar trebui creat de urgență un Centru de plasament semi-închis pentru copiii fără supraveghere, inclusiv pentru acei care nu au atins vârsta de 14 ani, în care printr-o ordonanță de urgență (cum ar fi ordonanțele de aplicare a protecției victimelor violenței în familie) să fie luați din stradă și plasați în condiții de siguranță. Cu sau fără

50 http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_cu_privire_la_copii_aflati_sub_varsta_raspunderii_penale-_N_Besliu_Sv_Haraz-2011.12.08.2014.pdf

familie, în funcție de situația concretă de risc, trebuie de luat o soluție radicală, dar temporară pentru copil. S-a adus ca exemplu modelul centrelor din Suedia, cu regim închis, semiînchis, deschis. Prin urmare, este necesară modificarea Codului familiei, Codului de procedură civilă și Codului de procedură penală.

În ultimii ani, fenomenul copiilor străzii a luat amploare, mai multe cazuri au fost mediatizate intens și au ajuns în vizorul autorităților (de ex., cazul celor 39 de copii care trăiau într-un hotel avariat și părăsit din Chișinău, în condiții dezastruoase, utilizând substanțe nocive pentru sănătate). O cauză a fenomenului alarmant al copiilor străzii este considerată lipsa instituțiilor sau a unui centru de plasament republican, care să permită plasarea în condiții decente și să asigure dezvoltarea echilibrată a acestor copii până la maturitate.

Autoritățile au anunțat că vor întreprinde măsuri pentru deschiderea unui centru de plasament republican și crearea unui mecanism în vederea utilizării eficiente și constructive a resurselor psihologice și de asistență socială prin antrenarea în acest proces a profesioniștilor, elaborarea în comun cu Direcția municipală Chișinău a unui regulament privind bunele practici utilizate în situațiile de urgență pentru salvarea copiilor străzii.

Pe de altă parte, mai multe ONG-uri, care efectuează investigații în domeniul delincvenței, în rândurile minorilor, printre care, de ex., Reprezentanța UNICEF din R. Moldova, au inițiat un proiect ce examinează posibilitatea creării unui serviciu stradal pentru a oferi protecție minorilor aflați în situații de risc.

De asemenea, Institutul de Reforme Penale,⁵¹ în urma mai multor analize și cercetări care vizează minorii delincvenți, a inițiat un proiect privind consolidarea mecanismului de prevenire și dejudiciarizare a cauzelor penale cu implicarea copiilor sub vârsta răspunderii penale și a celor în conflict cu legea în cadrul a 5 regiuni pilot, ce are ca obiectiv: consolidarea mecanismului de cooperare intersectorială, abilitarea specialiștilor în vederea utilizării schemei de dejudiciarizare, precum și modelarea unui program de prevenire a delincvenței în rândurile copiilor aflați în situații de risc.

Fenomenul copiilor străzii, în special pe teritoriul mun. Chișinău, unde sunt mai multe surse de câștig pentru aceștia, continuă să rămână o provocare dificilă pentru autoritățile și instituțiile responsabile de identificarea și protecția copiilor respectivi. Majoritatea absolută din ei – 95% - sunt din suburbie. În capitală au mai multe posibilități, fac bani, consumă clei narcotic, cutreieră piața centrală. Tentativele de a-i readuce în comunitățile de unde provin eșuează din mai multe considerente: lipsa unor condiții decente de trai, lipsa unor servicii sociale eficiente și ocupații educative, lipsa posibilităților de a obține în mod ușor bani de buzunar și libertate⁵². *Exemple:* cei 39 de copii depistați într-un hotel, grupul de aproximativ 15 copii ai străzii din sectorul Botanica, str. Cuza-Voda, fiind considerați periculoși din punct de vedere social, deoarece au la activ mai mult infracțiuni, pentru care însă nu au fost supuși răspunderii penale din cauză că sunt minori.

O parte din copiii depistați într-un hotel, fiind orfani, au fost predați instituțiilor de

51 <http://irp.md/news/680-primele-edine-din-acest-an-ale-grupurilor-de-lucru-privind-mecanismul-local-de-referire-a-copilor-n-conflict-cu-legea-i-a-celor-sub-vrsta-rspunderii-penale.html>

52 http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_cu_privire_la_copii_aflati_sub_varsta_raspunderii_penale_N_Besliu_Sv_Haraz-2011.12.08.2014.pdf

plasament (Centrul Vatra), altă parte au fost trimiși la centrele comunitare de reintegrare din localitățile de unde provin aceștia, însă efectul nu e de lungă durată, deoarece ei revin la Chișinău. În plus, nu se lucrează suficient cu ei și familiile lor. O altă parte vin de bunăvoie la unele centre comunitare și se implică pe câteva ore în activități educative, beneficiind de alimentație și baie (Casa Așchiuță, Casa Gavroche).

În prezent în R. Moldova funcționează 5 centre municipale de plasament temporar. În municipiul Chișinău sunt 48 de centre comunitare sectoriale, 8 non-guvernamentale, în cadrul cărora există servicii de asistență social-educativă și psihologică, profesională, centre de dizabilități, dar în majoritatea absolută din ele sunt acordate servicii de zi, în anumite condiții și pentru anumite scopuri, nefiind acoperită, din punct de vedere legal,

și situația copiilor străzii sau a celor aflați în conflict cu legea. Aceste centre nu asigură o continuitate în acordarea serviciilor nici din punctul de vedere al necesităților copilului, nici din punct de vedere al activității cu părinții.

Există Serviciul de urgență republican și municipal Chișinău pentru copiii care au vârsta cuprinsă între 7-18 ani, deși în prezent în el se află copii de până la 7 ani. Pentru copiii care au 7-11 ani nu există instituții de plasament temporar. Actualmente, singura soluție disponibilă (și doar pentru copiii de 12 - 18 ani) este Centrul de zi și de plasament temporar al copiilor și tinerilor orfani în perioada postinstituțională „Vatra” din mun. Chișinău. Dar nu se exclud situațiile de pericol pentru copiii mai mici de 12-14 ani, față de cei de 14-18 ani, educația diferă de la caz la caz, nu numai de la o categorie de vârstă la alta.

Această instituție nu este dotată cu echipamentul necesar, nu dispune de cadre didactice suficiente, care să lucreze cu minorii dificili pentru a evita evadarea acestora. Resursele financiare sunt insuficiente, nu există condiții adecvate de întreținere a minorilor și de salarizare a angajaților. De fapt, acest Centru este destinat copiilor orfani, fiind ținuți aici până la întoarcerea la baștină, însă în cazuri urgente acceptă temporar și minorii aflați în conflict cu legea, ai căror părinți sau reprezentanți legali nu pot fi identificați.

Majoritatea copiilor străzii sub vârsta răs-punderii penale sunt concentrați în Chișinău, fapt ce a alertat autoritățile, dar 95 la sută din ei provin din alte localități, ceea ce indică existența unor deficiențe serioase în activitatea serviciilor locale de asistență socială.

Avocații intervievați, din experiența lor, au comunicat că suspjecții minori, care nu au reprezentanți legali, au fost internați pe timp de noapte la centrele de plasament temporar Doros, La Vatra, Don Bosco. O problemă majoră constituie inexistența centrelor de plasare temporară a copiilor străzii și a celor fără supraveghere, deoarece puținele care activează sunt temporare și sunt destinate altor scopuri. În aceste centre ar trebui să se asigure servicii eficiente de prevenire de către specialiști competenți, care să lucreze imediat și în mod continuu cu minorii dificili, pentru ca ei să se simtă în siguranță, să se reintegreze în societate și să nu fugă.

Ofițerii de urmărire penală au menționat că închisoarea trebuie să fie aplicată în cazuri excepționale, ca o ultimă măsură. Întreaga societate trebuie să fie antrenată în soluționarea fenomenului copiilor străzii. Este necesar a stabili concret cine trebuie să exercite atribuțiile de prevenție, monitorizare, supraveghere și lucru cu copiii strazii, ar trebui să existe centre sectoriale, care să conlucreze în interesul superior

al copilului, să întreprindă măsuri cu familiile care-și neglijează copiii, să supravegheze copiii din grupurile de risc ș.a.

În anul 2013 a fost desființat centrul de triere din cadrul MAI. Acest centru nu trebuia să fie închis, ci trebuia reorganizat, deoarece este o soluție foarte bună de plasare temporară a minorilor aflați în dificultate, pentru a le oferi condiții decente și sigure.

O problemă gravă o constituie lipsa mecanismului legal cu privire la situația copiilor străzii, în special a celor sub vârsta de 16 ani. În *Legea nr.140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți* există un conflict de atribuții, în ceea ce privește obligația autorităților tutelare de a lua sub custodia lor copiii aflați în situații de risc, cu prevederile art. 5 CEDO, ale Codului familiei, Codului de procedură penală, invocate de procurori și cu privire la libertatea și siguranța copiilor.

Atât reprezentantul MMPSF, cât și reprezentanții Direcției municipale Chișinău au atenționat asupra acestei probleme, or, deseori, atunci când reprezentanții DMPC află de minorii care s-au pomenit într-o situație de risc și pe care, în virtutea obligațiilor profesionale și asigurării protecției statului, îi plasează în alte locuri de siguranță temporară, procurorii nu o dată s-au autosesizat, cerându-le explicații și invocând aplicarea amenzilor pentru lipsa temeiului și împun-ternicirii legale de a decide asupra libertății copilului. Se invocă jurisprudența CEDO că, deși părinții nu există de facto, până la emiterea unei hotărâri privind decăderea din drepturile părintești, Direcția nu are dreptul să ia copilul până la soluționarea chestiunii juridice. Acest lucru se întâmplă în pofida faptului că procedura de emitere a unei astfel de hotărâri poate dura mult, iar în acest

timp copilul se află în situație de risc și vulnerabilitate sporită.

Este un conflict sistemic, cauzat de lipsa unei baze legale, care să reglementeze clar dreptul DMPC de a lua minorul atunci când se află în situație de risc, în scopul protecției sale, indiferent de situația juridică față de părinți, asigurându-se un echilibru între inviolabilitatea libertății și siguranța copilului și interesul său superior.

Direcția pentru protecția drepturilor copiilor se confruntă cu astfel de impedimente și din partea instituțiilor medicale, care, după ce oferă tratamentul necesar copiilor minori internați, la externare le solicită o autorizație specială, în caz contrar copilul este externat și transmis rudelor, poliției, dacă există un demers argumentat cu privire la reținerea persoanei, sau pur și simplu este lăsat să plece. Alteori, serviciul de urgență medicală refuză preluarea copilului fără un demers oficial, procedură care de obicei durează. *Exemplu: un copil a fost luat de la mama sa, care l-a neglijat total, expunându-l unui risc major, și a fost internat 2 săptămâni la spital pentru tratament, între timp au refuzat predarea copilului direcției pentru drepturile copilului până la decăderea din drepturi a mamei, iar mama s-a angajat și a luat copilul înapoi. La ora actuală această familie se află sub supraveghere continuă.*

Activitatea echipelor de intervenție multidisciplinară – se are în vedere reacționarea acestora pentru separarea copiilor în situațiile de risc – nu întotdeauna este eficientă și promptă. Organizarea echipei de lucru deseori durează, în special este dificilă asigurarea prezenței medicului de sector, care este extrem de ocupat la locul său de muncă, chemarea și deplasarea sectoristului de la Biroul de siguranță a copiilor, care la fel poate fi implicat în soluționarea altor ches-

țiuni legate de serviciul său direct, iar dacă se mai solicită și demersuri scrise oficiale, intervenția imediată devine dificilă.

Există necesitatea stabilirii unor acorduri de colaborare și conlucrare cu centrele medicale teritoriale, cu birourile de siguranță a copiilor și cu serviciile raionale de asistență psiho-pedagogică (SAP), precum și necesitatea instruirii actorilor implicați în activități comune în baza unui plan de intervenție pe termen lung, care să asigure acordarea de asistență continuă copiilor, precum și părinților acestora.

O altă problemă semnalată de specialiștii în domeniu constituie faptul că centrele comunitare și raionale refuză acordarea asistenței necesare copiilor aflați în dificultate, dacă aceștia nu-și au domiciliul în localitatea respectivă, deoarece, conform Legii nr.140, se solicită asistența psiho-socială a organului specializat de la locul de trai al minorului. Acest lucru nu corespunde principiului interesului superior al copilului, care trebuie respectat de stat în orice situație, și nu ar trebui să existe astfel de dificultăți birocratice când trebuie să găsească o soluție urgentă. În cazul de la hotel, menționat anterior, 95% din copii provin din mediul rural, unde nu s-a lucrat în mod eficient. În astfel de situații atipice autoritățile centrale din mun. Chișinău ar trebui să întreprindă măsuri urgente de intervenție.

Sintetizând cele relatate de persoanele intervievate, putem spune că fenomenul copiilor străzii - al celor sub vârsta răspunderii penale și al celor pasibili de răspundere penală – poate fi soluționat prin realizarea programelor operative, axate pe prevenirea vagabondajului și plasamentul copiilor fugari. Or, orice întârziere în luarea de decizii în legătură cu un copil duce la atingerea interesului

copilului (art. 37 lit. d) și art. 40 alin. (2) din Convenția cu privire la drepturile copilului).

Pentru soluționarea problemelor expuse mai sus au fost înaintate mai multe propuneri și inițiative, și anume: modificarea regulamentului Centrului de plasament "Vatra", care să nu fie destinat doar pentru orfani, dar să poată fi folosit ca refugiu temporar și pentru alți copii; posibilitatea extinderii acestuia cu încăperi separate pentru minorii aflați în conflict cu legea, pentru a se exclude orice influențe negative, completarea centrului cu cadre de înaltă calificare – psihologi și pedagogi.

Alte propuneri judicioase vizează redeschiderea internatelor pentru minori (de ex., internatul închis de la Soloneț), care aveau o activitate suficient de reglementată, urmând să fie îmbunătățite condițiile de trai și de educație din partea personalului acolo unde existau deficiențe serioase; crearea unui Centru de plasament închis sau semiînchis pentru minorii sub vârsta răspunderii penale care au comis infracțiuni, ca să se lucreze intens cu ei, pentru a-i scoate definitiv din mediul infracțional; în procesul de reeducare să fie atrași și responsabilizați și părinții sau bunicii; instruirea tinerilor pentru activitatea individuală cu copiii străzii, aducându-se ca

exemplu Asociația Voievod; întreprinderea de inițiative sociale și măsuri cu antrenarea altor ONG-uri, pentru identificarea cauzelor delincvenței juvenile, soluționarea cazurilor copiilor fugari și de reintegrare în societate.

În mod urgent trebuie creat un grup de lucru compus din reprezentanți ai autorităților angajate în activitatea de combatere a delincvenței juvenile, ai ONG-urilor de profil, pentru identificarea măsurilor de prevenire a situațiilor de risc pentru copiii vulnerabili și întreprinderea măsurilor concrete pentru plasarea acestora în condiții de siguranță.

Câteva soluții propuse de cei intervievați: încheierea unui acord de colaborare între Ministerul Justiției și Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, astfel încât asistenții sociali din teritoriu să poată interveni în situațiile atipice, de pericol iminent, indiferent de domiciliul copilului, pornind de la interesul superior al acestuia, și să-și asume responsabilitatea autorității tutelare de oriunde; atragerea tinerilor pentru abordarea individuală a copiilor străzii – exemplu: Asociația Voievod; inițiative sociale cu antrenarea altor ONG-uri; alte măsuri de identificare a cauzelor sindromului stradal și de soluționare a cazurilor concrete.

CAPITOLUL IV

Aspecte procedurale dificile în cauzele penale cu implicarea copiilor delincvenți

Obiectiv: care sunt procedurile de investigare și judecare a cauzei penale în care este implicat un minor suspect?

CPP al R. Moldova prevede separat, în titlul III, procedura în cauzele privind minorii. Conform art. 474 din CPP, urmărirea penală și judecarea cauzelor privind minorii, precum și punerea în executare a hotărârilor judecătorești privind minorii, se fac potrivit procedurii obișnuite prevăzute pentru cetățenii R. Moldova, însă cu derogările și completările speciale prevăzute pentru protecția minorilor în procedura în cauzele privind minorii.⁵³ Derogările se aplică în privința persoanelor care, la momentul desfășurării acțiunii procesuale, nu au împlinit vârsta de 18 ani.

Astfel, procedura de examinare a cauzelor minorilor se va face potrivit prevederilor procedurii obișnuite, cu excepțiile prevăzute special pentru minori. Aceste prevederi conțin reguli separate și obligatorii atât la etapa urmăririi penale, cât și la etapa examinării în instanța de judecată. Dispozițiile privind obiectul probatoriului, durata reținerii sau arestării preventive, liberarea de răspundere penală se aplică și după atingerea vârstei de 18 ani.

Per ansamblu, *participanții la proces apreciază pozitiv procedura națională cu privire la examinarea cauzelor privind minorii*. Totuși, întrucât o bună parte din minorii sub vârsta răspunderii penale comit infracțiuni și ulterio-

or, după împlinirea vârstei de 14-16 ani, unii minori săvârșesc infracțiuni în mod repetat, este evident că procedura nu este perfectă și nu are un impact suficient de pozitiv asupra minorului pentru a-l determina să nu mai comită infracțiuni. De aceea mulți dintre cei intervievați au evidențiat *necesitatea specializării actorilor implicați, inclusiv a judecătorilor*. Totodată, este necesară consolidarea capacităților instituționale și punerea accentului pe o justiție restaurativă.

Etapa urmăririi penale

Drept temei pentru inițierea urmăririi penale constituie actul de sesizare a organului de urmărire penală despre săvârșirea sau pregătirea pentru săvârșirea unei infracțiuni prevăzute de legea penală, conform art.262 CPP. Drept motiv al pornirii urmăririi penale pot constitui împrejurările și circumstanțele ce indică săvârșirea infracțiunii de către un anumit făptuitor minor.⁵⁴ Conform art.275 CPP, în cazul existenței unor circumstanțe sau împrejurări ce înlătură caracterul penal al faptei, eliberarea de răspundere sau de pedeapsa penală, urmărirea penală nu poate fi pornită, iar dacă a fost pornită, nu mai poate fi continuată și se va dispune încetarea ei.

53 IRP, 2015 -STUDIUL DE BAZĂ, SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA, pag.56

54 http://justice.gov.md/public/files/file/Justitia%20pentru%20minori/Manual_de_curs_justitia_juvenila_-_Academia_de_Politie_-_2013.pdf

La etapa inițială a urmăririi penale, reprezentanții organelor de urmărire penală (poliția) acumulează date și informații despre personalitatea copilului. Pentru aceasta ei țin convorbiri cu făptuitorul minor, cu părinții sau tutorii acestuia, în condițiile impuse de procedura penală. Practica demonstrează însă că deseori cu minorul se discută până la documentarea oficială a calității de bănuț, aceste acțiuni pot fi traumatizante și neadecvate stării vulnerabile a copilului.

De asemenea, se apelează la grupul de persoane care sunt implicate în procesul de educare a copilului: pedagogi, psihologi. Datele selectate la etapa incipientă, care ar putea implica un contact cu minorul, ar trebui să se refere doar la vârsta minorului, la nivelul și dezvoltarea sa psihologică și intelectuală, la unele particularități ale caracterului și temperamentului său, pentru ca astfel să se identifice o abordare individuală, corespunzătoare necesităților minorului, precum și clarificarea aspectelor legate de începerea sau neînceperea procesului penal.

Considerăm că la etapa incipientă, când au loc primele contacte și acțiuni cu minorii delincvenți, este binevenit ca investigarea faptelor săvârșite de minori să fie realizate în colaborare strânsă cu mai multe organe competente în domeniul delincvenței juvenile, ceea ce presupune crearea imediată a unei echipe multidisciplinare.

Această abordare complexă din partea colaboratorilor de poliție și specialiștilor în domeniul drepturilor copilului este cu atât mai necesară, cu cât, potrivit modificărilor operate recent în CPP, procurorul efectuează nemijlocit urmărirea penală doar în cazul comiterii de către minori a infracțiunilor deosebit de grave și excepțional de grave, rămânând însă a fi conducător al urmăririi penale pe toate cauzele. În opinia procurorilor,

ar trebui reglementate clar responsabilitățile procurorului în raport cu minorii care nu au atins vârsta de 14 ani și care au depășit această vârstă, deoarece uneori în practică, deși există suspiciuni că minorul nu are vârsta de 14 ani, este necesar se fie efectuate acțiuni procesuale în scopul stabilirii tuturor circumstanțelor cauzei. Deși conform unui ordin al Procuraturii Generale din 2010, s-a stabilit ca dosarele privind minorii să fie gestionate de procurorii specializați, în practică acești procurori și dosare ale adulților. Trecut, această specializare fixă a procurorilor s-a pierdut, ceea ce îngrijorează organismele internaționale. Îngrijorarea ar putea crește, având în vedere ultimele modificări din procedura penală.

O soluție ar putea fi totuși specializarea colaboratorilor de poliție, care să se ocupe doar de cazurile minorilor și, respectiv, să fie instruiți în acest sens⁵⁵. Institutul Național de Justiție din R. Moldova în curriculum-ul său cu privire la instruirea profesiilor pentru sistemul de drept: judecători, procurori, avocați, grefieri, consilieri de probațiune etc.⁵⁶ a propus module generale cu privire la justiția pentru minori, destinate în special judecătorilor și procurorilor.

Codul de procedură penală prevede în mai multe norme modul de efectuare a acțiunilor procesuale în care poate fi implicat un copil suspectat de săvârșirea unei infracțiuni.

Legislația națională conține prevederi speciale cu privire la reținerea minorilor. De altfel, și standardele CEDO stabilesc că detenția minorilor trebuie diferențiată de cea a maturilor și efectuată în condiții diferite, ținându-se cont de măsurile care pot fi aplicate delincvenților minori. Astfel, persoana minoră dispune de aceleași drepturi ca și

⁵⁵ Mecanismul de dejudiciarizare din R. Moldova, IRP/UNICEF, 2014, aut. I.Dolea, V. Zaharia

⁵⁶ <https://www.inj.md/ro/instruire-ini%C8%9Bial%C4%83>

persoana matură. Suplimentar, procedura specială prevede prezența reprezentantului legal, participarea obligatorie a avocatului, psihologului sau pedagogului, comunicarea imediată procurorului despre reținerea minorului.⁵⁷

Totuși, implementarea unui șir de prevederi are un caracter mai mult formal, având în vedere participarea formală a unor actori și imposibilitatea asigurării în practică a tuturor garanțiilor procesuale.

De exemplu, în cadrul unui studiu⁵⁸ privind reținerea penală, *unii ofițeri de urmărire penală și procurori intervievați și-au exprimat îngrijorarea* referitor la imposibilitatea de a efectua reținerea minorilor cu respectarea tuturor procedurilor în cauzele mai puțin grave și ușoare. Deseori minorii prinși în flagrant sau la scurt timp după comiterea infracțiunii comit infracțiuni din cauza sărăciei sau la indicația adulților și ajung înapoi în stradă, deoarece provin din familii fără un loc de trai permanent sau au fost lăsați de părinți fără supraveghere.

Reprezentanții Procuraturii, care au fost intervievați, consideră că din punct de vedere al respectării drepturilor omului modificările privind reținerea minorului sunt binevenite. Totuși, în aplicarea legii procesual-penale cu privire la minori există dificultăți serioase de organizare a lucrului. Astfel, cu greu se poate efectua în termen de 24 ore:

- citarea într-un termen fulger a reprezentanților legali ai minorului, a pedagogului și asigurarea prezenței acestora la acțiunile de urmărire penală cu minorul;
- efectuarea într-un termen fulger a mai multor acțiuni de urmărire penală, au-

dieră în calitate de bănuț, întocmirea ordonanței de punere sub învinuire, înaintarea învinuirii, audierea în calitate de învinuit, eventual întocmirea demersului de arestare, participarea la examinarea demersului etc.;

- asigurarea garanțiilor procesuale în cadrul reținerii minorului (respectarea termenului de 3 ore, explicarea drepturilor și obligațiilor, prezența reprezentanților legali/ pedagogului sau psihologului), deoarece părinții sunt plecați peste hotare, minorii rămân fără supraveghere, pe timp de noapte este ireal ca pedagogul să poată veni etc.;
- probleme legate de lipsa spațiilor speciale pentru audierea minorilor, lipsa unor pedagogi calificați.

De regulă, toate acțiunile procesuale în cazul copiilor sunt efectuate cu participarea psihologului/pedagogului și a reprezentantului legal, care sunt părinții, înfietorii, tutorii, curatorii sau o persoană împuternicită din cadrul Direcției pentru protecția copilului. Totuși participarea pedagogului sau psihologului (alături de avocat) este prevăzută expres doar pentru acțiunea de audiere a minorului bănuț, învinuit, inculpat (art. 479 alin. (2) CPRM), în această normă nefiind prevăzută expres și participarea obligatorie a reprezentantului legal. Însă, în art. 78 CPP alin. (1) pct.4), există o prevedere generală ce indică că un drept al reprezentantului legal este să participe la acțiuni procesuale care se efectuează la propunerea organului de urmărire penală, la cele care se efectuează la cererea sa și la cele care se efectuează cu participarea persoanei interesele căreia le reprezintă. În același timp, art. 480 CPP prevede că reprezentantul legal al bănuțului, învinuitului, inculpatului minor se admite în procesul penal din momentul reținerii sau arestării preventive, sau a primei audieri a minorului care nu este reținut sau arestat,

57 IRP, 2015 -STUDIU DE BAZĂ, SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA, pag.56

58 Cercetarea cu privire la institutia reținerii în Republica Moldova, 2011, aut.O. Gribincea, N. Hriptievșchi, V. Rotaru, M. Vidai-cu, V. Zaharia

prin ordonanța organului de urmărire penală. Practica demonstrează, însă, mai multe cazuri de efectuare a acțiunilor procesuale și până la admiterea oficială a reprezentantului legal.

Ofițerul de urmărire penală urmează a lua în considerare faptul că la orice acțiune procesuală, la care un minor este invitat să participe, acesta urmează a fi citat și informat în prealabil prin intermediul părinților sau reprezentantului său legal, și nu în mod direct.⁵⁹ De asemenea, citarea ar trebui să aibă loc pentru un timp convenabil minorului și părinților acestuia din punct de vedere al transportului, al neîntreruperii procesul de studii etc.

Audierea bănuitului, învinuitului, inculpatului minor nu poate dura mai mult de 2 ore fără întrerupere, iar în total nu poate depăși 4 ore pe zi. La audiere, participarea apărătorului și a pedagogului sau psihologului este obligatorie. Audierea repetată a minorului trebuie evitată în măsura în care acest lucru este posibil, iar audierea pe timp de noapte se exclude în mod obligatoriu.

Conform art.479 CPP, pedagogul sau psihologul este în drept să pună întrebări minorului, iar la sfârșitul audierii, să ia cunoștință de procesul-verbal sau, după caz, de declarațiile scrise ale acestuia și să facă observații în scris referitor la plenitudinea și corectitudinea înscrierii lor.⁶⁰ Psihologului sau pedagogului i se explică drepturile de care dispune înainte de efectuarea acțiunii, fapt ce se consemnează în procesul-verbal al audierii. Minorul poate cere motivat înlăturarea pedagogului și înlocuirea acestuia cu altul. Totuși, potrivit afirmațiilor celor intervievați, *în foarte puține cazuri ofițerul de urmărire pe-*

nală explică drepturile și procedura pedagogului sau psihologului, sunt puține cazurile în care aceștia au un rol activ și sunt bine pregătiți, astfel încât, pe de o parte, să contribuie la desfășurarea audierii într-o manieră cât mai pozitivă și favorabilă aflării adevărului, iar, pe de altă parte, să supravegheze și să nu permită ca minorul să fie afectat sau traumatizat de intervențiile nepotrivite ale ofițerului.

Este recomandabil ca pedagogii sau psihologii implicați în procesele penale privind minorii să fie în mod special instruiți pentru contactul cu minorii delincvenți. Înainte de desfășurarea acțiunii de audiere a minorului pedagogul sau psihologul trebuie să se informeze asupra cauzei penale intentate, să inițieze un prim contact cu minorul pentru a evalua starea sa comportamentală.⁶¹ De asemenea, pentru asigurarea interesului superior al copilului, prezența pedagogului sau psihologului trebuie să fie obligatorie la toate acțiunile procesuale cu participarea minorului făptuitor, sau cel puțin în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, precum și al infracțiunilor ce implică elemente de violență. Această necesitate a fost menționată și de ofițerii de urmărire penală, avocați și judecători.

Apreciem inițiativa Institutului de Reforme Penale, care în perioada august-septembrie 2016, a desfășurat 3 instruirii cu genericul: *“Consolidarea abilităților reprezentanților autorității tutelare în vederea apărării eficiente a drepturilor și acordarea asistenței necesare copiilor implicați în procesul penal”*. Astfel, 75 de reprezentanți ai APL au fost familiarizați cu specificul procedurii penale în care sunt implicați minorii și este necesară intervenția reprezentantului autorității tutelare, precum și cu Manualul de proceduri pentru specialiștii în protecția copiilor care participă în calitate de reprezentanți legali pe cauze-

59 http://www.cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/919/Ghid_de_audiere_CNAJGS_2015_v2.pdf

60 IRP, 2015 -STUDIUL DE BAZĂ, SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

61 Ibidem

le penale cu implicarea copiilor. Manualul⁶² reprezintă pentru moment o primă sursă, care oferă recomandări practice pentru îndeplinirea corectă a obligațiilor profesionale în cadrul procedurii penale. Recomandăm ca în continuare autoritățile tutelare să fie instruite cu privire la tematica menționată.

Potrivit datelor statistice oferite de Procuratura Generală a R. Moldova, nu au avut loc cazuri de audiere a minorilor în lipsa pedagogului sau psihologului. La audierea minorului participă în mod obligatoriu un pedagog de la Direcția generală de învățământ sau un psiholog de la Secția de asistență socială și protecție a familiei.⁶³ În unele cazuri sunt antrenați specialiști din organizații nonguvernamentale specializate în protecția drepturilor copilului. Deși *avocații intervievați și un reprezentant legal din partea autorității tutelare au confirmat că atunci când nu se poate asigura prezența pedagogului sau psihologului, a doua zi aceștia consemnează participarea la actele ce au avut loc. În același timp, ofițerii de urmărire penală au evidențiat faptul că după orele 17.00 sau pe timp de noapte asigurarea prezenței pedagogului și psihologului devine problematică.*

Procuratura Generală a comunicat că, în vederea soluționării problemei ce ține de asigurarea prezenței specialiștilor, în special a pedagogului sau psihologului, la procesele de urmărire penală în cazurile minorilor, au fost încheiate cu direcțiile generale de învățământ acorduri în acest sens.

Totuși, *unii procurori au relevat că specialiștii de la direcțiile generale de învățământ și secțiile de asistență socială și protecție a familiei, desemnați pentru a participa la procesele pe-*

nale privind minorii, solicită să fie remunerați pentru serviciile prestate, motivând că fișa de post nu include o astfel de obligațiune. Ei susțin că această prestație le răpește mult timp, fapt ce se răsfrânge negativ asupra activității lor de bază.

Conform art. 480 alin.(1) CPP, participarea reprezentantului legal în cauzele privind minorii este obligatorie, cu excepția prevăzută de alin.(2) al aceluiași articol. Astfel, reprezentantul legal se admite în procesul penal din momentul reținerii sau arestării preventive, sau al primei audieri a minorului care nu este reținut sau arestat. Acest fapt reduce acțiunile de implicare obligatorie a reprezentantului legal la toate acțiunile procesuale.⁶⁴ Ca și propunerile privind pedagogii și reprezentanții legali, prezența reprezentantului legal trebuie să fie absolut obligatorie la toate acțiunile procesuale cu participarea minorului făptuitor (în special la acțiunile de prezentare spre recunoaștere, informare asupra ordonanței de dispunere a expertizei, etc.).⁶⁵

În momentul aditerii reprezentantului legal la proces (art.480 alin.(2) CPP) acestuia i se înmânează o informație în scris despre drepturile și obligațiile prevăzute de lege, dar nu există nici o normă procesual-penală care să prevadă obligația de explicare a drepturilor și obligațiilor pe care le deține, cum ar fi în cazul pedagogilor și psihologilor, conform art. 480 alin.(3) CPP. Reprezentantul legal poate fi înlăturat din procesul penal și înlocuit cu altul, când aceasta este posibil, în cazul în care sunt temeuri de a considera că acțiunile lui aduc prejudicii intereselor minorului. Despre înlăturarea reprezentantului legal și înlocuirea lui cu un alt reprezentant organul care efectuează urmărirea penală

62 <http://irp.md/library/publications/766-manualul-de-proceduri-pentru-specialitii-n-protectia-copiilor-care-particip-n-calitate-de-reprezentanti-legali-pe-cauzele-penale-cu-implicarea-copiilor.html>

63 Informația Procuraturii Generale (Secția Justiție Juvenilă) din 05.10.16 nr.25-2d/16

64 IRP, 2015 -STUDIUL DE BAZĂ, SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

65 http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_perfectionarea_cadrului_normativ_pentru_a_asigura_specilizarea_persoan_care_lucraza_cu_copii_-MJ-2013.pdf

sau, după caz, instanța judecătorească adoptă o hotărâre motivată.

În cazurile cu implicarea minorilor ofițerul de urmărire penală are sarcina de a stabili și alte circumstanțe, decât cele obișnuite în cazul adulților. Aceste circumstanțe se referă la vârsta copilului, condițiile în care trăiește și este educat, gradul de dezvoltare intelectuală și psihologică, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile, influența altor persoane, cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii. De asemenea, se clarifică suspiciunile dacă minorul suferă de debilitate mintală, care nu este legată de o boală psihică, trebuie să se stabilească, dacă el a fost pe deplin conștient de săvârșirea actului. În caz de necesitate, se va cere efectuarea unei anchete sociale cu privire la determinarea stării psihice a copilului, vor fi ascultați părinții minorului, învățătorii, educatorii lui și alte persoane care ar putea comunica datele necesare. Nu în ultimul rând, se dispune întocmirea referatului prezentințial de evaluare psiho-socială, atât de către organul de urmărire penală, cât și de către instanța de judecată (art. 475 CPP).

Din ianuarie până în septembrie 2016 a fost solicitată efectuarea a 638 de referate prezentințiale și întocmite 493 de referate. În anul 2015 astfel de solicitări au fost în 858 de cazuri, fiind întocmite 678 de referate. Majoritatea absolută a solicitărilor au fost făcute de organul de urmărire penală din cadrul Inspectoratului de Poliție.⁶⁶

Dacă la săvârșirea infracțiunii au participat și adulți, se întocmește un dosar separat în privința minorului, cauza se disjungă pe cât e posibil. La finalizarea urmăririi penale organul de urmărire penală, prin ordonanță motivată, poate să nu prezinte învinu-

⁶⁶ Informație statistică prezentată de Inspectoratul Național de Probațiune, mun. Chișinău

itului minor unele materiale ale urmăririi penale, care, după părerea sa, pot influența negativ asupra acestuia, însă aceste materiale se prezintă reprezentantului legal.⁶⁷ *Avocații intervievați au informat* că norma privind disjungerea cauzei (art. 476 CPP) nu are o semnificație prioritară pentru organul de urmărire penală și doar la o solicitare expresă această cerință legală se respectă.

Conform constatărilor Procuraturii Generale, este subestimată instituția medierii. Pe parcursul anului 2015 nu au fost constatate cazuri de solicitare a aplicării instituției medierii în cazurile privind minorii. Potrivit procurorilor, din procedurile de alternativă oferite de legislator pentru soluționarea cauzei – procedura de mediere ori de împăcare a părților – de obicei se optează pentru ultima. În temeiul art.344¹ CPP, în cazul învinuirii persoanei de săvârșirea unei infracțiuni ușoare ori mai puțin grave, iar în cazul minorilor – și a unei infracțiuni grave, prevăzute la cap. II-VI din CP, precum și în cazurile prevăzute la art.276 alin.(1) din Codul de procedură penală, participanților la proces li se explică posibilitatea medierii părților ori dreptul la împăcare. Din cauză că procedura de împăcare a părților este mai simplă, practic în toate cazurile părțile solicită aplicarea acesteia. Ministerul Justiției dispune de o listă a mediatorilor certificați cu dreptul de a media, dar aceștia nu sunt specializați și certificați de către autoritățile naționale în soluționarea cauzelor privind minorii, probabil, din lipsă de instruire pe acest segment.⁶⁸

Într-un caz, la finalizarea urmăririi penale privind o infracțiune mai puțin gravă, *avocatul a solicitat inițierea procedurii de mediere, ca să se evite expedierea dosarului în instanța de judecată. Procurorul a acordat un termen*

⁶⁷ IRP, 2015 -STUDIUL DE BAZĂ, SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

⁶⁸ http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_perfectionarea_cadrului_normativ_pentru_a_asigura_specilizarea_persoan_care_lucreaza_cu_copii_-MJ-2013.pdf

scurt, de câteva zile, deoarece era sfârșit de lună. Mediatorul nu a reușit să medieze părțile din cauză că partea vătămată s-a opus. Dosarul a fost expediat în instanța de judecată. Partea vătămată a refuzat categoric continuarea medierii, fapt pentru care mediatorul a prezentat o informație succintă de constatare a inițierii procedurii medierii de către învinuit și rezultatul eșuat. Este relevant faptul că aceste acțiuni au fost interpretate pozitiv de către instanță în favoarea învinuitului, care a întreprins acțiuni de recuperare a prejudiciului cauzat.

Este cazul de menționat că mediatorii licențiați ar trebui să cunoască bine procedura penală și particularitățile cauzelor penale cu implicarea minorilor, astfel încât în cazul în care concilierea părților nu a avut loc să înainteze, potrivit art.344/1 alin.(4) CPP, nu doar o confirmare, ci un aviz motivat, după cum indică legea. Remarcăm că în 2016 Institutul de Reforme Penale a elaborat un Curriculum pentru formarea continuă a mediatorilor în cauzele penale cu implicarea copiilor în conflict cu legea⁶⁹.(.).

CPP prevede posibilitatea dejudiciarizării, inclusiv la faza de urmărire sau judecare a cauzei.⁷⁰ În primul rând, se prevede posibilitatea încetării urmăririi penale dacă în cazul infracțiunilor ușoare sau mai puțin grave se stabilește că minorul a săvârșit pentru prima dată o asemenea infracțiune și corijarea lui poate fi realizată fără a-l trage la răspundere penală, cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ. În al doilea rând, la adoptarea sentinței, instanța de judecată urmează să examineze următoarele posibilități: liberarea de răspundere penală sau liberarea de pedeapsă penală, sau suspendarea condiționată a executării pedep-

69 http://mediere.gov.md/sites/default/files/document/attachments/curriculum_instruire_continua_mediatori_cauze_penale_copii.pdf

70 Mecanismul de dejudiciarizare din R. Moldova, IRP/UNICEF, 2014, aut. I.Dolea, V. Zaharia

sei, informând organul specializat, care va efectua controlul asupra comportamentului minorului. Instanța de judecată dispune și de mecanismul liberării de pedeapsă cu aplicarea măsurilor cu caracter educativ .

Potrivit afirmațiilor avocaților intervievați, rareori sunt utilizate procedurile privind dejudicializarea cauzelor la etapa urmăririi penale de către procuror, și anume liberarea de răspundere penală și aplicarea măsurilor de constrângere educativă (art. 483 CPP), suspendarea condiționată a urmăririi penale (art. 510-511 CPP), liberarea de răspundere penală cu tragera la răspundere contravențională (art. 55 CP), liberarea de răspundere penală în legătură cu renunțarea de bună-voie la săvârșirea infracțiunii (art.56 CP), liberarea de răspundere penală în legătură cu căința activă (art. 57 CP), liberarea de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației (art.58 CP). Aceste proceduri presupun anumite condiții esențiale: infracțiunea incriminată trebuie să fie ușoară sau mai puțin gravă, infracțiunea trebuie să fie comisă pentru prima oară. Se propune a extinde aplicarea acestor proceduri extrajudiciare în cazul minorilor, să fie incluse ca excepții pentru minori în art. 55-58 CP, aplicarea acestora și în cazul infracțiunilor grave sau atunci când sunt comise a doua oară și nu prezintă pericol esențial.

Etapa judiciară

În conformitate cu art. 474 CPP, judecarea cauzelor privind minorii, ca și urmărirea penală, se face potrivit procedurii obișnuite, dar și potrivit dispozițiilor capitolului I/titulul III, care se referă la procedura în cauzele privind minorii, adică persoanele care, la momentul desfășurării acțiunii procesuale, nu au împlinit vârsta de 18 ani.

În 2004, Plenul Curții Supreme de Justiție a emis Hotărârea explicativă nr. 39 din 22

noiembrie „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”, modificată ulterior prin Hotărârea din 21.12.2015⁷¹, recomandând instanțelor judecătorești să aplice corect normele materiale și procedurale ale CP și CPP. Hotărârile Plenului CSJ poartă un caracter de recomandare, dar instanțele țin cont de acestea la examinarea cauzelor penale, fapt ce contribuie la unificarea practicii judiciare.⁷²

Judecarea cauzelor privind minorii se efectuează de instanțele de drept comun. În prezent nu există judecători specializați în examinarea cauzelor penale care vizează această categorie, deși anterior, în cadrul Strategiei de reformă a justiției (2011-2014), s-au întreprins acțiuni în vederea specializării unor judecători prin instruiri specifice. Prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 219/8 din 5 martie 2013 s-a decis ca judecătorii să fie specializați în examinarea cauzelor cu implicarea minorilor, stabilind o listă a acestor judecători. Dar nu se cunoaște modul de implementare a acestei liste în raport și cu repartizarea aleatorie a cauzelor în instanțe.

Potrivit unor prevederi anterioare⁷³: “Instanțelor li se recomandă să atragă la judecarea cauzelor privind copiii un complet format din judecători cu experiență bogată, specializați în acest domeniu și numiți pentru a judeca asemenea cauze prin ordinul președintelui instanței. Instanțele sunt chemate să examineze cu o deosebită prudență pe cât de întemeiată este aplicarea măsurii preventive, în special a arestului preventiv, ținându-se seama că acesta poate fi aplicat față de minori numai în cazuri excepționale.” Cu regret, această recomandare a fost exclusă prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție

71 http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=205

72 IRP, 2015 -STUDIU DE BAZĂ, SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

73 Hot. Pl. CSJ nr.39 din 22.11.2004 cu privire la practica judiciară cu privire la minori, pct.3

din 21.12.2015 pentru modificarea și completarea Hotărârii nr. 39 din 22.11.2004 „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”, din cauza imposibilității statului de a asigura astfel de complete specializate, în plus, o asemenea procedură nu este prevăzută expres de CPP.

Avocații și procurorii au opinat că ar fi bine să existe judecători specializați sau judecători desemnați să examineze doar cauzele privind minorii, ceea ce ar permite o conduită mai atentă și profesionistă față de minori.

În baza prevederilor CPP, precum și a hotărârilor explicative ale CSJ, s-a reiterat că, în orice situație, dacă la momentul comiterii infracțiunii persoana nu a împlinit vârsta necesară, aceasta nu poate fi subiect al infracțiunii, iar incapacitatea penală sau prezumția legală a iresponsabilității penale sunt absolute, nesusceptibile de a fi probate în contradictoriu. Instanța de judecată este obligată să constate exact vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii), deoarece vârsta acestuia reprezintă o circumstanță care urmează a fi dovedită și constituie o condiție obligatorie pentru tragerea la răspundere penală.

Referitor la situația minorului acuzat, instanțelor li se recomandă a lua în considerație că la constatarea vârstei de către expertiza medico-legală ziua nașterii inculpatului urmează să fie considerată ultima zi a aceluia an, care este stabilit de experți, iar în cazul constatării vârstei printr-un număr minimal și un număr maximal de ani, instanța de judecată urmează să reiasă din vârsta minimală a acestei persoane, presupusă de expertiză.⁷⁴

Prin Hotărârile Plenului CSJ nr.39 din 22.11.2004 și din 21.12.2015 (pct. 4) s-a sta-

74 Hot. PL CSJ din 21.12.2015 pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 39 din 22.11.2004 „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”

tuat că: „În ședința preliminară, pe lângă chestiunile enunțate în art. 345 alin. (4) CPP, urmează a fi soluționate și: posibilitatea disjungerii cauzei privind minorii, ținând cont de prevederile art. 476 CPP.” Astfel, “dacă, la săvârșirea infracțiunii, împreună cu minorul au participat și adulți, cauza în privința minorului se disjungă pe cât e posibil, formând un dosar separat.⁷⁵ În cazul în care disjungerea nu este posibilă, dispozițiile cuprinse în prezentul capitol se aplică numai față de minor”. În viziunea apărătorilor intervievați, *nu întotdeauna se discută această chestiune în mod prioritar și nu întotdeauna are loc disjungerea cauzelor* (uneori din simplul motiv că instanța de judecată consideră dificilă chestiunea adoptării soluției respective, ce ar însemna ulterior separarea actelor și probelor din dosar); dar pentru interesul superior al copilului, disjungerea cauzelor cu implicarea minorilor și adulților ar trebui să fie obligatorie pentru a exclude influențarea și intimidarea minorului atât de către mături, cât și de către organul de urmărire penală.

Un reprezentant legal și-a exprimat îngrijorarea că în instanțele judecătorești cauzele privind minorii nu se disjungă, în special la Curtea de Apel, în Colegiul Penal nu se examinează separat recursurile la mandatul de arest, toate dosarele se examinează laolaltă, nediferențiat, adulții sunt deținuți împreună cu minorii, iar factori externi de influențare sunt mult mai mulți.

Art.20 alin.(3) CPP prevede ca regulă generală că urmărirea penală și judecarea cauzelor privind minorii se fac de urgență și în mod preferențial. Astfel, minorii arestați trebuie să beneficieze de un proces rapid, în strictă conformitate cu principiile și normele procesului penal. Totuși, se pare că în practică acest lucru este deseori dificil de respectat,

⁷⁵ IRP, 2015 -STUDIUL DE BAZĂ, SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

din cauza agendelor încărcate ale judecătorilor, dificultății de a găsi unii participanți la proces, dar în special în cazurile în care sunt implicați mai mulți minori, sau minori cu adulți și dosarele nu au fost disjuncte. *Unul dintre procurorii intervievați a atenționat asupra termenului de examinare a cauzei penale, care deseori e prelungit, considerând că ar fi benefică introducerea unui curs obligatoriu de consiliere psihologică a minorilor aflați în conflict cu legea și a părinților acestora atât pe parcursul procesului, cât și după pronunțarea sentinței.*

Arestarea preventivă a minorului în faza de urmărire penală și judecarea cauzei trebuie să fie evitată. Ei sunt separați de adulți în detenție, iar cei care au fost deja condamnați trebuie să fie separați de cei care se află sub urmărire penală și judecați pentru prima dată, pentru a proteja minorul de influența negativă. *Participanții la proces au confirmat că aplicarea arestului preventiv față de minor are loc în cazuri excepționale, de exemplu: un procuror, pe parcursul a 5 ani, a solicitat aplicarea arestului preventiv doar în cazurile săvârșirii infracțiunilor deosebit de grave și excepțional de grave, precum și atunci când minorii s-au sustras de mai multe ori de la efectuarea urmăririi penale și au părăsit teritoriul Republicii Moldova. Instanțele ar trebui să examineze în mod obligatoriu posibilitatea transmiterii minorului sub supraveghere.*

Judecătorii s-au referit la dificultățile legate de citarea minorilor, care ar trebui făcută prin intermediul reprezentantului legal. În practică însă minorii ce ajung inculpați, de regulă, nu au părinți sau rude apropiate (aceștia fiind plecați peste hotare sau lipsesc), iar reprezentantul legal desemnat din cadrul Direcției Protecției Copilului nu cunoaște locul aflării copilului, ca rezultat, se ajunge la aplicarea măsurii preventive – arestul preventiv, care

este unica metoda de a asigura prezența minorului la judecată. O soluție pentru aceste situații ar fi utilizarea monitorizării electronice de la distanță, realizarea căreia să fie dată în competența Inspectoratului Național de Probațiune.

La numirea cauzei spre judecare, instanțele trebuie să soluționeze și chestiunea ce ține de modul de chemare în judecată a inculpatului minor, care trebuie să fie unul indirect, adică prin intermediul reprezentanților legali, ținându-se cont și de necesitățile educative ale copilului.⁷⁶

În cadrul judecării cauzei obiectul probatoriului în dosarele minorilor diferă de cel al adulților. Instanțelor li se recomandă suplimentar să examineze și gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a minorului; particularitățile caracterului și temperamentului minorului; interesele și necesitățile minorului; influența adulților sau a altor minori asupra minorului; cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii. Plenul CSJ în hotărârile sus-menționate indică și asupra respectării normelor ce țin de audierea minorului și asigurarea prezenței reprezentantului legal.

Conform art. 345 alin. (4) din Codul de procedură penală, urmează a fi soluționată și participarea obligatorie a reprezentantului legal al inculpatului minor, precum și a pedagogului sau, după caz, a psihologului.

Judecătorii intervievați au comunicat că în practică apar multe probleme sub aspectul asigurării prezenței la procesele de judecată a reprezentanților legali, a pedagogului la primele ședințe, fapt pentru care ședințele deseori se amână. Totodată, unii dintre ei au menționat dificultățile legate de lipsa unor spații special amenajate pentru examina-

rea cauzelor privind minorii, antrenarea specialiștilor din domeniul respectiv și asigurarea consilierii delincvenților juvenili la etapa prezentințială și post-sentințială, pentru a evita la maximum revictimizarea. În viziunea unor judecători, *participanții la proces (procuror, avocat, traducători) nu întotdeauna sunt pregătiți corespunzător necesităților minorilor, prestația nedeosebindu-se de cea în cazul adulților. Uneori, anume din cauză că nu s-a supravegheat o audiere completă la etapa urmării penale,⁷⁷ este inevitabilă audierea suplimentară a minorului în instanță, deși acest lucru are un impact negativ.*

În cazul în care inculpatul nu are un reprezentant legal, instanța de judecată numește din oficiu ca reprezentant legal autoritatea tutelară. Atunci când apar îndoieli cu privire la starea de responsabilitate sau la capacitatea de percepere justă a împrejurărilor ce au importanță pentru cauza penală, este necesară efectuarea expertizei medico-legale: psihologice sau psihiatrice ori psihologo-psihiatrice. *Unul dintre avocați a observat că de fapt în R. Moldova nu există experți licențiați în psihologia minorilor. În acest sens, în ședința de judecată pot fi audiați și specialiști în domeniul psihologiei copiilor și adolescenților (psiholog, asistent social, pedagog). Este relevant faptul că nu există prevederi exprese nici în procedura specială (titlul III din CPP), nici în titlul II, capit.III – Judecata în prima instanță, cu privire la informarea, explicarea și verificarea cunoașterii drepturilor și obligațiilor pedagogului sau psihologului în instanța de judecată.*

În ceea ce privește audierea minorului în instanța de judecată, la examinarea cauzei, instanța va da citire declarațiilor și va dispune reproducerea înregistrării audio/video, ce

⁷⁶ Ibidem

⁷⁷ GHID PRIVIND PROCEDURILE PRIETENOASE COPIILOR LA FAZA DE URMĂRIRE PENALĂ, IRP, I. Dolea, D. Roman

vor înlocui audierea personală a minorului, pentru a reduce o posibilă traumare a acestuia, cu excepția cazurilor în care, reieșind din circumstanțele cauzei, instanța de judecată consideră că minorul trebuie să dea declarații în ședința de judecată. De asemenea, instanța de judecată poate să dispună îndepărtarea inculpatului minor din sala de judecată pe durata cercetării circumstanțelor care pot avea o influență negativă asupra acestuia. După întoarcerea minorului în sala de judecată, președintele ședinței, într-o formă accesibilă, îl informează despre conținutul cercetărilor care au avut loc în lipsa lui și îi dă posibilitate să pună întrebări persoanelor audiate în lipsa lui, ceea ce presupune că judecătorul trebuie să aibă abilități speciale de comunicare cu minorul, să poată explica simplu conținutul cercetărilor, fără a provoca nervozitatea sau intimidarea minorului.

Înainte de audierea minorului, pedagogul sau psihologul este în drept, cu consimțământul instanței de judecată, să formuleze întrebări inculpatului minor, iar la sfârșit să ia cunoștință și să expună observații în scris referitor la plenitudinea și corectitudinea înscrisurilor, făcându-se mențiunea respectivă în procesul-verbal al ședinței de judecată.⁷⁸ O asemenea abordare însă practic nu a fost observată din partea actorilor intervievați. Mai mult, *unul dintre procurorii intervievați a confirmat că pedagogii, psihologii și reprezentanții legali ai minorului în persoana reprezentanților organului de tutelă și curatelă participă formal la audieri. După părerea unui procuror, chiar dacă în ansamblu se asigură prezența pedagogilor la acțiunile procesuale solicitate, totuși, există o lipsă de pedagogi calificați care să manifeste interes atât la etapa urmării penale, cât și la etapa*

judiciară, dar nu să participe doar fizic și în mod formal.

Dacă minorul are vârsta prevăzută de lege, dar există dubii cu privire la capacitatea sa de a răspunde penal, adică dezvoltarea biologică și psihologică a minorului nu corespunde vârstei biologice a acestuia sau, eventual, comportamentul acestuia aparent atestă retard mintal, sau anumite stări patologice, ori tulburări comportamentale, instanța este în drept să dispună efectuarea expertizei psihologice, psihiatrice complexe pentru clarificarea chestiunii privind starea lui psihică și capacitatea de a înțelege corect circumstanțele care au importanță pentru cauza penală. Totodată, experților urmează să le fie adresată întrebarea privind influența stării psihice a minorului asupra dezvoltării sale intelectuale, ținând cont de vârsta acestuia.

În cazul când se constată că minorul suferă de debilitate mintală, care nu este legată de o boală psihică, instanța de judecată trebuie se stabilească, dacă el a fost pe deplin conștient de săvârșirea faptelor respective.

La adoptarea sentinței este necesar a examina posibilitatea liberării de pedeapsă penală sau suspendarea condiționată a executării pedepsei. În cazurile penale cu implicarea minorilor instanțele de judecată nu trebuie să admită condamnarea la închisoare a acestora pentru infracțiunile ce nu prezintă gravitate sporită, dacă corijarea și reeducarea poate fi realizată fără izolare de societate.⁷⁹ Instanța urmează să întreprindă toate măsurile prevăzute de lege pentru a aplica inculpatului minor pedeapsa nonprivativă de libertate sau pentru a-i stabili o pedeapsă mai blândă. Aplicând condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pe-

⁷⁸ IRP, 2015 -STUDIUL DE BAZĂ, SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

⁷⁹ Mecanismul de dejudiciarizare din R. Moldova, IRP/UNICEF, 2014, aut. I.Dolea, V. Zaharia

depsei (art.90 din Codul penal, pct. 21 din Hotărârea Plenului CSJ cu privire la minori), instanța de judecată va explica inculpaților și reprezentanților lor legali esența sentinței și consecințele neexecutării ei. Despre aceasta se face o mențiune în procesul-verbal. Probabil, ar trebui ca judecătorii să acorde o atenție sporită necesității de explicare a esenței și efectelor neexecutării sentinței, deoarece în practică deseori acest lucru este trecut cu vederea sau efectuat în mod superficial și rapid, încât părțile nu percep pe deplin importanța sentinței și consecințele ce pot urma.

Pentru ca procedura privind minorii să decurgă pe deplin în interesul minorilor și al întregii societăți, în opinia procurorilor, este necesară intensificarea activității psihologilor

cu minorii pentru a stabili cu certitudine toate cauzele și condițiile care au dus la savârșirea infracțiunii, instituirea de programe obligatorii pentru minori atât pentru faza de urmărire penală, cât și pentru faza judecării cauzei penale, precum și de consiliere a minorului și a familiei sale.

Unul din judecători a observat că procesele privind minorii practic nu se deosebesc de cele ale adulților, unii minori nu sesizează gravitatea faptei comise și a situației în care se află. Adaptarea condițiilor pentru procesele privind minorii la standardele internaționale, specializarea celor care participă la examinarea acestor cauze ar exclude atitudinea superficială și ar eficientiza procedura privind cauzele minorilor.

CAPITOLUL V

Actorii implicați în procesul penal asupra minorului

Obiectiv: cine sunt participanții la procesul penal, cu care intră în contact minorul suspect?

Pentru ca statul să asigure o justiție prietenoasă copilului, adecvată vârstei și necesităților sale, trebuie să fie întreprinse cele mai serioase măsuri de selectare și instruire a profesioniștilor din sistemul judiciar în lucrul cu copiii, care să ofere servicii calitative și să contribuie la respectarea garanțiilor și drepturilor copilului, având o abordare complexă și atentă față de el.

Este important de conștientizat faptul că orice persoană care reprezintă sistemul justiției penale cu care minorul intră în contact, poate avea un impact esențial asupra conștiinței și sentimentelor sale, acest lucru fiind adeseori decisiv pentru viitorul său. Acești reprezentanți ai statului au responsabilitatea de a depune maximă diligență în intervențiile necesare față de copilul minor.⁸⁰

Prin urmare, în R. Moldova, în cadrul procesului penal, minorul poate interacționa cu diverși reprezentanți, statutul cărora totuși nu este reglementat deplin prin lege, astfel încât să asigure un comportament adecvat cu particularitățile specifice ale minorului.

Inspectorii de sector, care, de regulă, mențin ordinea publică în localitate, atunci când sunt depuse sesizări, pot interveni cu întrebări sau clarificări⁸¹;

⁸⁰ http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_perfectionarea_cadrului_normativ_pentru_a_asigura_specilizarea_persoan_care_lucraza_cu_copii_-MJ-2013.pdf

⁸¹ Mecanismul de dejudiciarizare din R. Moldova, IRP/UNICEF, 2014, aut. I.Dolea, V. Zaharia

Inspectorii operativi de investigație sunt colaboratorii de poliție care dețin informația operativă cu privire la săvârșirea unei infracțiuni și întreprind acțiunile și măsurile necesare de investigație.

Inspectorii de poliție pot fi *colaboratori* ai diverselor instituții: inspectorate de poliție, serviciul vamal, instituții penitenciare etc. Sunt numiți și agenți/organe de constatare, care sunt în drept să efectueze reținerea fizică, de fapt, a oricărui individ surprins în flagrant delict, inclusiv a minorului, care imediat este preluat de organul de urmărire penală/procuror. Astfel, polițistul, în cazul depistării unor infracțiuni, indiferent de funcția pe care o deține, de locul în care se află și oră, în timpul sau în afara programului de lucru, este obligat să acționeze rapid pentru prevenirea și curmarea infracțiunii, acordarea primului ajutor persoanelor aflate în pericol, reținerea și identificarea făptuitorilor, depistarea martorilor oculari și îngădirea locului în care s-a produs evenimentul. Organele de constatare sunt în drept să efectueze reținerea de fapt a persoanei bănuite de comiterea unei infracțiuni, pe care sunt obligați să o predea imediat organului de urmărire penală sau procurorului competent împreună cu actele de constatare și mijloacele materiale de probă, dar nu mai târziu de 3 ore de la momentul reținerii de facto.⁸²

⁸² Alin. (2) și (4) art. 273 Codul de procedură penală al R. Moldova

Avocații, precum și unii ofițeri de urmărire penală și-au exprimat îngrijorarea în legătură cu instruirea insuficientă a colaboratorilor de poliție, lipsa abilităților de lucru cu minorii la această categorie de profesioniști. De fapt, ei consideră că anume la această etapă au loc cele mai multe abuzuri față de minori (agresivitate verbală, rele tratamente).

Procuratura Generală, în nota sa informativă, a menționat faptul că activitatea de prevenire a delincvenței juvenile era atribuită unei structuri specializate – Inspectoratul pentru minori – din cadrul organelor MAI. Activitatea inspectorilor pentru minori era reglementată prin ordinul MAI nr.400 din 10 noiembrie 2004 cu privire la organizarea activității serviciilor pentru minori ale comisariatelor de poliție. În legătură cu reorganizarea organelor poliției, începând cu 12.02.2014, acest segment a fost preluat de angajații Secției interacțiune comunitară (șefi de post și ofițeri de sector), conform Instrucțiunii privind implementarea noului concept ce vizează activitatea în domeniul prevenirii delincvenței în rândul copiilor și victimizării acestora, aprobată prin dispoziția nr.34/4-231 a șefului Inspectoratului General de Poliție. Așadar, acești angajați îndeplinesc funcția de monitorizare a fenomenului delincvenței juvenile și victimizării copiilor, de planificare a activităților de prevenire și combatere a delincvenței în rândurile copiilor, de reprezentare și conlucrare cu autoritățile responsabile în domeniul protecției și asigurării drepturilor copilului. *Procurorii au menționat că activitatea de prevenire a delincvenței juvenile, realizată de structura recent creată, se limitează la razii de depistare a minorilor care vagabondează, abandonează domiciliul și școala, fac abuz de băuturi alcoolice, consumă substanțe narcotice și informarea despre aceasta a Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate la nivel raional.*

Prin urmare, deși ofițerilor de sector le revine un rol important în prevenirea și monitorizarea fenomenului delincvenței juvenile, tot ei, în temeiul art. 273 alin.(5) CPP, pot deține rolul de organe de constatare a infracțiunilor. Se impune specializarea în lucrul cu minorii a unui ofițer de sector/ lucrător operativ de investigație în cadrul fiecărei structuri, examinarea de către acesta exclusiv a cauzelor privind minorii, precum și clarificarea, prin consemnare în fișa de post, a atribuțiilor și posibilităților de intervenție în cazul copiilor străzii, copiilor aflați în conflict cu legea.

Ofițerul de urmărire penală este cel care investighează cazul și adună probe cu privire la săvârșirea unei infracțiuni. Organul de urmărire penală⁸³ are dreptul să rețină orice persoană, în condițiile legii, dacă există o bănuială rezonabilă privind săvârșirea unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa cu închisoare pe un termen mai mare de un an. În cazul când persoana reținută este minoră, acest lucru se aduce imediat la cunoștința procurorului.

Practicienii intervievați au menționat că efectuarea urmăririi penale în cauzele minorilor este dificilă, deoarece apar multe situații delicate. Ei consideră că ar trebui să fie asistați de specialiști în domeniu, care să-i ajute să realizeze un contact mai strâns cu minorii. Avocații insistă în continuare asupra ideii că ofițerii de urmărire penală trebuie să fie specializați și să se ocupe doar de cauzele minorilor. Ei consideră că pentru a obține abilitățile psihologice necesare în lucrul cu minorii nu este suficientă doar instruirea în acest domeniu a colaboratorilor de poliție.

Trezește îngrijorare faptul că unii ofițeri de urmărire penală nu consideră necesar ca minorii să fie audiați în încăperi separate (camere de audiere, care de fapt sunt destinate victime-

83 Alin. (1) art. 166 CPP

lor și martorilor minori), *acțiunile procesuale având loc de regulă în cabinetele ofițerilor de urmărire penală*. După părerea lor, pentru minori acest lucru nu contează. În plus, ei au remarcat lipsa echipamentului necesar (calculator, imprimantă, hârtie ș.a.) în camerele de audiere.

Procurorul este persoana care conduce urmărirea penală, efectuată de ofițerul de urmărire penală, și care poate da diverse indicații cu privire la caz. Conform ultimelor modificări legale (art. 270 alin.(1) CPP), procurorul este competent de a efectua urmărirea penală asupra minorilor doar în cauzele deosebit de grave sau excepțional de grave. Nu mai este obligatoriu ca acțiunile procesuale în privința minorului să fie efectuate exclusiv de procuror.

În opinia *avocaților intervievați, procurorul, fiind persoana care conduce urmărirea penală, trebuie să asigure o supraveghere în cazul minorilor și să ia măsurile cele mai favorabile pentru minori*. Majoritatea procurorilor se mulțumesc cu un rol formal, nu manifestă un prea mare interes pentru soarta copilului, sunt preocupați doar de împăcarea părților și, respectiv, încetarea urmăririi penale. Ei pregătesc dosarul pentru expediere în instanța de judecată, fără a utiliza la maximum posibilitățile oferite prin lege de a libera minorul de răspundere penală cu aplicarea măsurilor educative (art. 483 CPP) și practic nu utilizează instituția suspendării condiționate a urmăririi penale, considerată a fi ineficientă din cauza lipsei unui mecanism de supraveghere (art.510-511 CPP).

Unii avocați au atras atenția asupra faptului că uneori în instanța judiciară procurorii nu fac nici o diferență între infractorii adulți și infractorii minori, tratându-i egal. O propunere judicioasă este ca procurorii să nu poarte

uniformă atunci când se examinează cazurile minorilor.

Pe de altă parte, unii *procurori consideră că pedepsele aplicate față de minori sunt prea blânde și că ar trebui să fie create special pentru ei instituții și programe eficiente de reeducare, invocând practica României în acest domeniu*.

Avocatul, fie desemnat din oficiu, serviciile sale în acest caz fiind gratuite, fie angajat prin contract de partea în proces, consultă, apără interesele suspectului și participă alături de el la acțiunile procesuale, având grijă ca drepturile și interesele persoanei apărute să fie respectate.⁸⁴

Sunt apreciate pozitiv eforturile depuse și rezultatele obținute de Consiliul Național de Asistență Juridică Garantată de Stat în ridicarea calității asistenței juridice pentru minori. Astfel, în ultimii ani au avut loc mai multe seminare pentru avocați în domeniul activității cu minorii, s-a format un mecanism de monitorizare a activității avocaților din sistemul de asistență juridică garantată de stat. Totodată, s-a format și o listă a avocaților specializați în cazurile minorilor, este cunoscut nivelul înalt al prestației avocaților publici desemnați pentru astfel de cauze. După cum au observat *ofițerii de urmărire penală intervievați, practic a fost soluționată problema prezenței avocaților pe timp de noapte la reținerea minorilor, prin implementarea unui grafic de lucru al avocaților ce prestează servicii juridice de urgență garantate de stat (în cazuri de reținere/audiere)*. Ei au remarcat profesionalismul și atitudinea diferită a avocaților specializați, inclusiv din domeniul privat. Cu regret, este mare numărul avocaților care au o atitudine ostilă, neprietenoasă și neprofesionistă față de minorii delincvențiS-a

⁸⁴ http://www.cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/722/Standarte_de_calitate_copii_in_conflict_cu_legea.pdf (2015)

înregistrat un progres esențial după adoptarea de către CNAJGS, prin Hotărârea nr.7 din 24.02.2015, a Standardelor de calitate în activitatea avocaților privind cauzele penale cu implicarea copiilor care au intrat în conflict cu legea. De asemenea, a fost publicat un Raport privind monitorizarea calității asistenței juridice garantate de stat în privința minorilor. Avocații specializați pe minori au fost monitorizați și prin metoda peer-review. Concluziile raportului de monitorizare au constatat o calitate bună a asistenței juridice acordate de avocații specializați în general, cu excepția nordului țării, unde calitatea asistenței acordate lasă de dorit. O explicație este numărul insuficient de instruire în domeniul delincvenței juvenile în regiunea dată.⁸⁵

O problemă majoră îl constituie faptul că numărul avocaților specializați în cazurile cu implicarea minorilor este destul de mic în raport cu numărul de cauze penale intentate minorilor. De o instruire specializată ar trebui să beneficieze toți avocații care lucrează cu această categorie, urmând să fie creat un sistem de monitorizare a calității serviciilor prestate (inclusiv de către avocații privați). În acest sens, un rol important revine Uniunii Avocaților din R. Moldova.

Pedagogul sau psihologul sunt specialiștii care, alături de ofițerul de urmărire penală și avocat, participă la obținerea informațiilor cu privire la condițiile și cauzele ce au determinat săvârșirea unei fapte de către minor.⁸⁶ Acești specialiști pot contribui la stabilirea unui contact psihologic cu minorul, care adeseori este inhibat și are nevoie de ajutor, și pot dobândi informații importante cu privire la personalitatea minorului audiat de organul de urmărire penală. Ei pot fi de un real ajutor pentru minorii supuși audierii, deoa-

⁸⁵ <http://www.cnajgs.md/ro/publicatii-rapoarte-si-cercetari>

⁸⁶ http://www.cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/240/Ghidul_avocatului_copii_in_conflict_cu_legea.pdf (2013)

rece pot interveni cu obiecții sau recomandări, pentru ca audierea minorului să decurgă corect, calm și netraumatizant.

Ofițerii de urmărire penală intervievați au subliniat că ei se confruntă cu dificultăți în asigurarea prezenței pedagogului sau psihologului după orele 17.00. (Direcția de tutelă și curatelă funcționează doar până la orele 17.00, de obicei, colaboratorul acestei direcții vine și semnează procesul-verbal a doua zi). Din altă sursă, am aflat că în municipiul Chișinău specialiștii de la Direcția pentru protecția drepturilor copilului participă la audieri în afara programului de muncă, fiind retribuiți suplimentar.

Avocații intervievați au confirmat că prezența pedagogului sau psihologului la audieri este o problemă, în practică au întâlnit cazuri când aceștia au semnat procesul-verbal a doua zi. Ei consideră că atât pedagogii, cât și psihologii nu depun toată diligența pentru a-și onora misiunea de a proteja minorul, deseori își exercită rolul formal, sunt mereu grăbiți. *A fost notat și faptul că statutul legal și instituțional al psihologului (inclusiv drepturile și obligațiile sale) nu sunt reglementate prin lege și CPP.* De asemenea, în două puncte de vedere s-a menționat faptul că nu trebuie admis la audieri dirigințele sau profesorii minorului, deoarece ei pot fi subiectivi, pot să nu agreeze copilul și să-l traumeze emoțional. Deseori de la grădinițe vin educatori care nu au făcut studii de psihologie (colegiul pedagogic) și nu sunt instruiți pentru a reacționa corespunzător la acțiunile procesuale cu minorii.

Pentru redresarea situației s-a propus instruirea specializată a experților psihologi, urmând ca aceștia să fie atestați și să activeze independent, fiind preveniți asupra răspunderii penale care poate surveni în caz de neîndeplinire conștiincioasă a obligațiilor profesionale.

Reprezentantul legal al minorului bănuțit/învinuit, a cărui prezență este obligatorie. Această calitate o pot avea: părinții, înfietorii, tutorii sau reprezentanții insituțiilor educative/autorității tutelare, sub supravegherea cărora se află minorul. Reprezentantul legal are rolul de a apăra interesele și drepturile minorului în procesul penal, precum și de a menține un echilibru psihologic între starea emoțională a minorului și situația aflată în vizorul poliției/procuraturii.⁸⁷ Acesta dispune de dreptul de a fi informat despre minor, de a participa alături de minor la acțiunile procesuale efectuate, de a solicita traducător, de a avea consultații cu avocatul, de a cunoaște materialele cauzei, de a depune plângeri sau obiecții. Totuși, se consideră că asigurarea prezenței acestuia pe timp de noapte poate deveni o problemă reală (de ex.: când părinții sunt din altă localitate sau sunt alcoolici, precum și faptul că Direcția tutelară nu activează după orele 17.00 – în acest caz devine imposibilă asigurarea prezenței lor în termen scurt, în 3 ore de la reținere).

Potrivit art. 480 alin. (2) CPP, reprezentantului legal i se înmânează o informație în scris despre drepturile și obligațiile prevăzute la art. 78 CPP, acest articol însă nu specifică faptul că ofițerul de urmărire penală are obligația de a-i explica minorului conținutul drepturilor de care dispune, practica demonstrând că deseori și reprezentanții legali sunt confuzi și nu știu cum să reacționeze în interesele minorului pe care îl reprezintă (de exemplu: în cazul buneilor, persoanelor vulnerabile, cu nivel intelectual mai redus etc.). Or, rolul reprezentantului legal în cazul unui minor este crucial, având în vedere faptul că el trebuie să ia decizii și să reacționeze în interesul copilului, când este cazul.

Interpretul/traducătorul. Statutul acestuia este reglementat în art. 85 CPP, fiind per-

⁸⁷ Ibidem

soana care cunoaște limbile necesare, poate traduce și interpreta semnele celor muți ori surzi, cunoaște terminologia juridică. Ca și în cazul asigurării pe timp de noapte a prezenței pedagogului, această problemă persistă și în cazul traducătorilor. *Ofițerii de urmărire penală au comunicat că, deși în anul 2012 au fost adoptate prevederi legale ce acordă posibilitatea ca să fie contractate birourile de traduceri sau traducători, mecanismul dat nu funcționează, deoarece inspectoratele nu dispun de resurse financiare suficiente pentru a încheia contracte cu companiile de traduceri, sau din cauza lipsei traducătorilor în mediul rural.*

Este de remarcat faptul că, deși traducătorul/interpretul participă la acțiunile procesuale cu minorii, aceștia practic nu sunt indicați în procedura specială privind minorii și nu există norme care să prevadă obligația acestora de a avea o abordare mai atentă față de minorii infractori, precum și de a deține abilități speciale de comunicare, ei fiind de fapt o punte extrem de importantă în relaționarea minorului cu organul de urmărire penală.

Judecătorul. În acest proces sunt implicați judecătorii de instrucție, care au sarcina de a verifica legalitatea urmăririi penale, de a autoriza efectuarea anumitor acțiuni procesuale, ca percheziția, arestul preventiv, de a examina plângerile persoanelor cu privire la drepturile ce le-au fost încălcate de către organul de urmărire penală/colaboratorii de poliție, ofițerii de urmărire penală, procuror și judecătorii care examinează în fond cauzele cu privire la acuzația de comitere a unei infracțiuni de către un minor.

Doi din avocații intervievați au menționat că judecătorii ar trebui să fie specializați și să examineze exclusiv cauzele minorilor, pentru a avea o abordare profesionistă, prietenoasă și specifică necesităților psihologice ale minorului, fără

a judeca în mod subiectiv, dacă minorul are un caracter mai rebel sau agresiv, ceea ce de obicei în cazul infractorilor adulți se taxează. S-a specificat că, totuși, deseori judecătorii nu le explică participanților drepturile pe care le dețin, ci doar îi informează. Judecătorii nu au încă o abordare profesionistă și abilități speciale de a se exprima și comunica cu copiii, există încă prejudecată de a-i percepe ca pe niste infractori sau persoane pierdute pentru societate. Rareori s-a observat ca judecătorii să pună accentul pe un comportament și o abordare prietenoasă față de minorii infractori; practic evită de a se interesa care este motivul, izvorul comiterii faptei; deseori aspectul negativ al părinților alcoolici sau al

unei familii incomplete se rasfrânge negativ asupra imaginii minorului, fără a trezi o atitudine mai părintească. Nu se judecă motivele ce au determinat comiterea faptei (emigrarea părinților, lipsa educației, nu cunoaște ce e bine și ce e rău), acest lucru rezultă din conținutul hotărârilor judecătorești.

Pentru crearea unei unei imagini mai prietenoase și mai calde a judecătorilor, s-a propus ca în ședințele de judecată în care se examinează cazurile copiilor, ei să renunțe la robă. Acest fapt ar avea un impact psihologic pozitiv asupra minorului.

CAPITOLUL VI

Aspecte juridico-penale cu privire la aplicarea pedepselor față de copiii delincvenți și executarea pedepselor

Obiectiv: care sunt condițiile ce țin de aplicarea pedepselor față de un minor suspect în procesul penal și executarea pedepselor?

Minorul care a împlinit vârsta de 16 ani este pasibil de răspundere penală. Minorilor care au comis fapte penale li se pot aplica măsuri de constrângere educative și pedepse penale. Pedepsele se aplică numai în cazul în care se consideră că măsurile educative nu sunt suficiente pentru corijarea minorului. Sancțiunile se stabilesc prin hotărâre judecătorească, în raport cu vârsta și gravitatea faptei, la care, pentru individualizarea pedepsei, trebuie să se mai țină cont de o serie de factori: gradul de pericol social al faptei, starea fizică și dezvoltarea intelectuală a minorului, dacă a mai săvârșit alte fapte similare, situația sa familială și orice alte date privind minorul și posibilitățile de reeducare a sa.⁸⁸

Regulile de la Beijing în pct.17 prevăd mai multe principii aplicabile la judecarea cauzei și pedepsirea minorilor, de care se va ține cont la asigurarea proporționalității între delictul comis, împrejurările în care acesta a avut loc și bunăstarea și nevoile delincventului.

În anul 2015 urmărirea penală a fost finalizată în 1879 de cauze penale (față de 1969 de cauze penale în anul 2014). Instanțelor de judecată le-au fost transmise 1001 de cauze penale în privința minorilor (față de 979 în anul 2014), iar în 879 de cauze urmărirea penală a fost încetată la faza prejudicială (față de 988 în anul 2014), inclusiv în

⁸⁸ http://justice.gov.md/public/files/file/Justitia%20pentru%20minori/Manual_de_curs_justitia_juvenila_-_Academia_de_Politie_-_2013.pdf, aut. A. Andronache

563 de cauze penale pe motiv de împăcare a părților (699 în anul 2014); în 87 de cauze în baza prevederilor art.54, art.104 din CP – liberarea de răspundere penală a minorilor cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ, preponderent sub formă de avertisment și încredințare a minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat (față de 94 în anul 2014).

Pentru anul 2016 procurorii au finalizat urmărirea penală în 1197 cauze penale vizând 1296 infracțiuni comise de minori. În instanța de judecată au fost remise pentru examinare în fond 593 cauze penale vizând 685 infracțiuni. În 604 cauze penale privind 613 infracțiuni urmărirea penală a fost încetată la faza prejudicială, inclusiv în 46 din lipsa faptului sau elementelor infracțiunii în acțiunile minorilor, iar majoritatea pe motive de nereabilitare și în baza art.109 Cod penal, urmare a împăcării părților, precum și în baza art.104 Cod penal, cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ.

În primele 6 luni ale anului 2016,⁸⁹ în 27 de cauze, s-au aplicat prevederile art.54, art.104 CP – liberarea de răspundere penală a minorilor cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ, preponderent sub formă de încredințare a minorului

⁸⁹ Informația Procuraturii Generale (Secția Justiție Juvenilă) din 05.10.16 nr.25-2d/16

pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat și avertisment; în 34 de cauze penale urmărirea a fost suspendată pe motiv că învinutul a dispărut și locul aflării lui nu a fost stabilit, iar în 16 cauze pe motivul prevăzut de art. 275 pct.1), 3) CPP, în legătură cu lipsa faptului sau elementelor constitutive ale infracțiunii, iar pe 3 cauze urmărirea penală a fost suspendată condiționat.

Unii procurori au observat că la determinarea comiterii infracțiunilor specialiștii care întocmesc rapoartele prezentințiale pun accentul îndeosebi pe factorul material (neglijarea sau abuzurile din partea părinților, lipsa hranei, lipsa îmbrăcăminte etc.) și sub acest aspect sunt apreciate și posibilitățile de recidivare. Pentru stabilirea tuturor circumstanțelor, în opinia procurorilor este necesară antrenarea la întocmirea raportului prezentințial și a specialistului psiholog, care ar evalua aspectele psihologice ce au condiționat implicarea minorului în activitatea infracțională. Ca urmare a adresării Procuraturii Generale către Guvern, s-a decis completarea birourilor de probațiune cu un specialist-psiholog, în acest fel statele de personal ale Inspectoratului Național de Probațiune majorându-se cu 36 de unități.

Pe parcursul anului 2015 instanțele judecătorești au examinat și au pronunțat sentințe în 536 de cauze penale în privința persoanelor minore (508 în 2014), dintre care 146 de sentințe de încetare a procesului penal (239 în 2014), 387 de condamnare (264 în 2014) și 3 de achitare (5 în 2014) pe motiv că fapta nu întrunește elementele infracțiunii.

Sentințele pronunțate de instanțele judecătorești în privința minorilor se încadrează în următoarele categorii:

- 62 de sentințe de condamnare la închisoare (47 în 2014);

- 185 de sentințe de condamnare la închisoare cu suspendarea condiționată a executării pedepsei (143 în 2014);
- 38 de sentințe de condamnare la muncă neremunerată în folosul comunității (44 în 2014);
- 33 de sentințe privind aplicarea amenzii (23 în 2014).

Creșterea numărului dosarelor penale expediate pentru examinare instanțelor de judecată și a numărului minorilor condamnați la privațiune de libertate se datorează în special majorării numărului infracțiunilor deosebit de grave, excepțional de grave și a infracțiunilor comise în termenul de probă, fapt ce indică asupra ineficienței activității cu caracter profilactic.⁹⁰

Este în creștere și numărul infracțiunilor comise de către minori în stare de ebrietate, fiind înregistrate 25 de astfel de cazuri (16 în anul 2014). În 6 luni ale anului 2016 au fost comise 15 infracțiuni de către minori în stare de ebrietate (12 în 2015).

În primul semestru al anului 2016, instanțele judecătorești au pronunțat sentințe în 321 de cauze penale în privința persoanelor minore (290 în 2015), dintre care 75 de sentințe de încetare a procesului penal (76 în 2015), 220 de condamnare (187 în 2015) și 1 de achitare (3 în 2015) pe motiv că fapta nu întrunește elementele infracțiunii.

Astfel, instanțele judecătorești au pronunțat în privința minorilor sentințe cu următoarele categorii de pedepse:

- 44 de sentințe de condamnare la închisoare (38 în 2015);
- 121 de sentințe de condamnare la închisoare cu suspendarea condiționată a executării pedepsei (103 în 2015);

⁹⁰ Ibidem

- 17 sentințe de condamnare la muncă neremunerată în folosul comunității (21 în 2015);
- 20 de sentințe de aplicare a amenzii (13 în 2015).

Instanțele de judecată au aplicat în privința minorilor pedeapsa cu închisoarea doar în cazul comiterii infracțiunilor deosebit de grave, excepțional de grave și a infracțiunilor comise în termenul de probă. Spre exemplu, prin sentința Judecătorei raionului Soroca din 11.02.2016, minorul R. I. a fost condamnat la 10 ani de privațiune de libertate pentru comiterea infracțiunii prevăzute la art. 145 alin.(2) lit. i), j) CP. Prin sentința judecătorei mun. Bălți din 10.03.2016, minorul M. R a fost condamnat conform art. 187 alin. (2) lit. b),f); art. 190 alin. (2) lit. c); art. 192 alin. (2) lit. b), art. 217 alin. (3) lit. e), art. 2175 alin. (1) CP, fiindu-i stabilită pedeapsa definitivă sub formă de privațiune de libertate de 4 ani și 6 luni.

Minoratul penal ar trebui să constituie una din prioritățile de bază ale politicii penale de stat. Prevenirea și combaterea eficientă a delincvenței juvenile este și mai necesară în condițiile în care, conform datelor statistice, există o creștere îngrijorătoare a numărului minorilor delincvenți sub vârsta răspunderii penale, precum și a infracțiunilor cu gravitate sporită comise de către minorii delincvenți. Astfel, la aplicarea pedepselor și măsurilor de constrângere față de minorii delincvenți trebuie să se ia în considerare și faptul aflării acestora în mediul negativ, unde există violență, lipsesc supravegherea și a activitățile sănătoase, au loc astfel de fenomene ca cerșitul, vagabondajul, contra-banda cu stupefiante și valută etc.

Ținând cont de particularitățile psiho-fiziologice ale vârstei pe care o reprezintă minorii și de modalitățile diferite de influențare pe

cale de sancționare a minorilor, care pot prezenta cerințe de reeducare foarte variate, legiuitorul a instituit ca regulă de bază aplicarea măsurilor educative față de minori,⁹¹ în detrimentul pedepselor penale clasice, ca închisoarea, suspendarea condiționată, amenda. Măsurile educative prevăzute de CP, CPP sunt sancțiuni de drept penal, instituite pentru minorii infractori cu scopul de a asigura, în condițiile unei constrângeri penale, educarea / reeducarea acestora prin supraveghere, instruire școlară sau profesională și prin cultivarea în conștiința lor a unor valori și comportamente care să implice respectul față de ordinea de drept penal. Spre deosebire de pedepse, unde caracterul coercitiv-afectiv este predominant, măsurile educative sunt practic lipsite de conținut coercitiv, nu comportă consecințe de ordin penal în viitor și nu conduc la antecedente penale.

Comparativ, în unele legislații străine (cum este cea franceză), măsurile educative se pot lua și fără a se stabili răspunderea penală, în R. Moldova ele nu pot fi decât consecințe ale unei răspunderi penale concrete și se pot lua numai față de minorul care a săvârșit o infracțiune.

Aplicarea pedepselor la etapa urmăririi penale. Art. 54 CP prevede posibilitatea ca, prin intermediul procurorului la etapa de urmărire penală sau prin intermediul instanței de judecată, față de persoana în vârstă de până la 18 ani ce a săvârșit pentru prima dată o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă să fie aplicată măsura liberării de răspundere penală dacă se constată că este posibilă corijarea ei fără a fi supusă răspunderii penale. Această constatare trebuie să întrunească câteva condiții:

- infracțiunea prezintă un pericol social redus;

⁹¹ Mecanismul de dejudiciarizare din R. Moldova, IRP/UNICEF, 2014, aut. I.Dolea, V. Zaharia

- corijarea infractorului este posibilă prin aplicarea măsurilor educative;
- aplicarea măsurii educative asigură preîntâmpinarea săvârșirii noilor infracțiuni.

Aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ în cazul liberării de răspundere penală nu este obligatorie conform legii penale. Totuși, *după părerea specialiștilor intervievați, aplicarea acestor măsuri ar trebui să fie obligatorie pentru asigurarea unui efect maximal de reeducare și eliminare a riscului de recidivare. Reprezentantul Serviciului de Probațiune a relatat că persoanelor liberate de răspundere penală la faza de urmărire penală nu întotdeauna li se aplică concomitent și măsurile educative, ceea ce de multe ori poate fi insuficient pentru ca minorul să conștientizeze cele întâmplate și să nu mai comită infracțiuni pe viitor.* Conform afirmațiilor unor judecători intervievați, deși pedepsele sau măsurile de sancționare a minorilor sunt în principiu echitabile, proporționale principiului interesului superior al copilului în raport cu fiecare caz individual în care s-a comis o infracțiune, deseori acestea nu sunt eficiente.

În conformitate cu art.111 alin.(1) lit.a) CP, minorii în privința cărora au fost aplicate măsuri de constrângere cu caracter educativ se consideră ca neavând antecedente penale. Astfel, persoanelor liberate de răspundere penală li se pot aplica următoarele măsuri de constrângere cu caracter educativ, prevăzute la art.104 din Codul penal:

- a. avertismentul – explicațiile care sunt date minorului privind prejudiciul cauzat prin fapta sa și consecințele ce vor surveni în cazul comiterii unei noi infracțiuni;
- b. încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat – constă în însărcinarea părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau orga-

nelor specializate de stat cu anumite obligațiuni privind educarea minorului și supravegherea comportamentului acestuia. În cazul încredințării minorului spre supraveghere persoanelor sus-numite instanța de judecată trebuie să stabilească că persoanele respective vor avea o influență pozitivă asupra minorului;

- c. obligarea minorului să repare daunele cauzate. La aplicarea acestei măsuri se ia în considerare starea materială a minorului;
- d. obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică;
- e. obligarea minorului de a urma cursul de învățământ obligatoriu;
- f. obligarea minorului de a participa la un program probațional.

Ultimele două măsuri – obligarea minorului de a urma cursul de învățământ obligatoriu și obligarea de a participa la un program probațional – sunt măsuri educative introduse recent în legea penală⁹², executarea acestora fiind pusă pe seama Serviciului de Probațiune. Față de minor pot fi aplicate câteva măsuri de constrângere cu caracter educativ. În cazul eschivării sistematice a minorului de la măsurile de constrângere cu caracter educativ, la propunerea organului de stat specializat, procurorul anulează măsurile aplicate și trimite cauza în instanța de judecată, iar în cazul în care măsurile respective au fost stabilite de către instanța de judecată, aceasta le anulează și dispune trimiterea cauzei penale procurorului sau, după caz, stabilește o pedeapsă prevăzută de lege pentru fapta săvârșită⁹³.

Totodată, prin aceeași lege penală, măsura educativă sub forma internării minorului într-o instituție specială de învățământ și de

⁹² Art.104 alin. (1), lit.e) în redacția LP123 din 02.06.16, MO232-244/29.07.16, art.492

⁹³ Art. 104 alin. (4) CP RM.

reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare a fost exclusă. Această măsură era considerată ca fiind una dintre cele mai severe. Severitatea acestei măsuri consta în suportarea anumitor restricții, de exemplu, respectarea cerințelor regimului instituit. Aceasta măsură putea fi aplicată față de minorii ce nu puteau fi supravegheați de către părinți, minorii ce trebuiau să fie izolați din cauza influenței nefaste a mediului în care se aflau sau persoanele cu dereglări psihice, care necesitau un tratament special.

O parte din cei intervievați (procurori, reprezentantul Direcției municipale pentru protecția drepturilor copilului, precum și reprezentantul Serviciului de Probațiune) au opinat că în lipsa acestor internate (în care era instituit un anumit regim) aplicarea măsurilor educative, cum ar fi încredințarea minorului sub supraveghere părinților sau organelor specializate de stat, este ineficientă. Această măsură, fiind cea mai restrictivă din cele cu caracter educativ, era o alternativă bună aplicării pedepsei cu închisoarea. Internatele respective, care au fost închise, ca urmare a constatării ineficienței lor și a unor cazuri de abuz din partea administrației față de minori (com. Soloneț), nu ar fi trebuit să fie închise și excluse ca măsuri educative, ci trebuiau reorganizate în centre de plasament cu regim închis, în care să fie angajați specialiști de înaltă calificare, care să lucreze la mai multe nivele pe termen lung cu minorii ce au comis infracțiuni. Aceasta ar fi exclus recidivarea și ar fi contribuit în mod eficient la reintegrarea copiilor în societate. Este un lucru cunoscut că minorul condamnat la privațiune de libertate iese din penitenciar mai periculos pentru sine și pentru societate decât până la condamnare.

La etapa de urmărire penală, legislația în vigoare mai prevede o posibilitate pentru minorul delincvent – liberarea de răspundere penală, cu tragerea la răspundere ad-

ministrativă. Adică, minorul, în cazul în care fapta nu prezintă un pericol social grav sau la momentul desfășurării urmăririi penale nu mai este social periculos și a săvârșit o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă pentru prima dată (art.55 C.P.), și-a recunoscut vina și prejudiciul a fost reparat, poate fi liberat de răspundere penală, dar va fi tras la răspundere contravențională cu aplicarea unei amenzi în mărime de până la 150 de u.c. sau arest contravențional de până la 30 zile. Această măsură practic nu este aplicată în cazul minorilor, în condițiile în care există procedura art. 54 CP, expusă mai sus, dar și fiindcă devine mai dificilă pentru minor atunci când se află în imposibilitate materială de a repara prejudiciul cauzat și de a achita amenda contravențională.

De asemenea, există procedura de liberare condiționată de răspundere penală la etapa de urmărire penală de către procuror, conform art. 59 CP, art. 510-511 CPP⁹⁴. Astfel, în privința persoanei puse sub învinuire pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, care își recunoaște vinovăția și nu prezintă pericol social, urmărirea penală poate fi suspendată condiționat, cu liberarea ulterioară de răspundere penală în conformitate cu procedura penală, dacă este posibilă corectarea acestei persoane fără aplicarea unei pedepse penale. *Datele statistice, precum și relatările celor intervievați demonstrează că această procedură este aplicată foarte rar, fiind evitată de către organul de urmărire penală pe motiv că nu există un mecanism eficient de monitorizare, ca urmare, se optează pentru expedierea dosarului în instanța de judecată.*

În considerarea interesului superior al copilului, precum și pentru realizarea principiului

⁹⁴ IRP, 2015 -STUDIUL DE BAZĂ, SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

dejudiciarizării infracțiunii, aplicarea acestei proceduri ar trebui să fie încurajată.⁹⁵

Procedura de suspendare condiționată a urmării penale prevede, că în art. 511 CPP, atunci când procurorul constată că în privința învinutului pot fi aplicate prevederile art.510, el, prin ordonanță, suspendă condiționat urmărirea penală pe un termen de 1 an, stabilindu-i una sau mai multe din următoarele obligații:

1. să nu părăsească localitatea unde își are domiciliul, decât în condițiile stabilite de procuror;
2. să comunice organului de urmărire penală orice schimbare de domiciliu;
3. să nu săvârșească infracțiuni sau contravenții;
4. să continue lucrul sau studiile;
5. să participe la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent.

În cazul în care persoana nu respectă una din aceste condiții, procurorul expediază cauza penală spre examinare și soluționare în instanța de judecată.

Pentru eficientizarea măsurii de suspendare condiționată a urmării penale, evitarea cu succes a recidivării și a contactului minorului cu instanța de judecată, reprezentanții Serviciului de Probațiune au propus aplicarea în cazul minorilor, pentru care procurorul a decis suspendarea urmării penale, a obligației de a urma un program probațional. Pentru realizarea acestei propuneri este necesară modificarea CPP.

Aplicarea pedepselor la etapa judiciară de către instanțele de judecată. Conform art. 75 alin.(3) CP, pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică mi-

norului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului.

Astfel, instanța de judecată, examinând cauza penală cu privire la un minor, înainte de a adopta o sentință, va examina posibilitatea încetării procesului penal conform art. 483 CPP, care admite liberarea minorului care a săvârșit infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, conform prevederilor art.54 CP (expus mai sus), cu aplicarea măsurilor educative prevăzute la art. 104 CP.

Totodată, la adoptarea sentinței, instanța (care nu a aplicat prevederile art. 483 CPP), conform art. 93 CP, art. 485-486 CPP, poate libera minorul de pedeapsa penală, această procedură fiind similară celei de liberare a minorului de răspundere penală cu aplicarea măsurilor educative, dar în acest caz minorul este eliberat de pedeapsa penală ce ar fi trebuit să fie aplicată conform normei penale, ceea ce înseamnă că instanța va examina judiciar cauza și va constata vinovăția minorului în comiterea infracțiunii, dar va aplica măsurile educative de la art. 104 CP în mod obligatoriu, și nu ca opțiune.⁹⁶

Astfel, minorii condamnați pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare, mai puțin grave sau grave sunt eliberați de pedeapsă de către instanța de judecată dacă se constată că scopurile pedepsei pot fi atinse prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ prevăzute la art. 104.

Așadar, instanța de judecată va întreprinde toate măsurile prevăzute de lege pentru aplicarea față de minor a unei pedepse non-privative de libertate sau pentru a stabili o pedeapsă mai blândă (art.79 CP), sau va

⁹⁵ Mecanismul de dejudiciarizare din R. Moldova, IRP/UNICEF, 2014, aut. I.Dolea, V. Zaharia

⁹⁶ http://justice.gov.md/public/files/file/Justitia%20pentru%20minori/Manual_de_curs_justitia_juvenila_-_Academia_de_Politie_-_2013.pdf, aut. A. Andronache

aplica suspendarea condiționată a pedepsei (art. 90 CP).⁹⁷

Pedepsele care pot fi aplicate minorului sunt prevăzute în art. 62 din Codul penal:

Amenda. Este considerată de specialiști ca fiind deseori o măsură ineficientă, deoarece, atunci când situația materială este relativ bună, de regulă, amenda este achitată de către părinți sau persoanele împuternicite ca reprezentanți legali, fapt ce nu implică conștientizarea deplină de către minor a responsabilității asumate pentru acțiunile comise.

Munca neremunerată în folosul comunității. Este aplicabilă minorilor de la vârsta de 16 ani și este considerată de specialiști ca fiind cea mai eficientă măsură pentru corijarea și reeducarea minorului. Totuși, aceasta nu întotdeauna este acceptată de minori și, deci, executarea este problematică.

Închisoarea. Detenția pe viață nu poate fi aplicată față de minori. La stabilirea pedepsei privative de libertate pentru persoana care, la data săvârșirii infracțiunii, nu a atins vârsta de 18 ani, termenul detenției se stabilește din maximul pedepsei prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită, redus la jumătate. Persoanele care nu au atins vârsta de 18 ani execută pedeapsa cu închisoarea în penitenciare pentru minori, ținându-se cont de personalitatea condamnatului, antecedentele penale și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite. La stabilirea pedepsei definitive în caz de concurs de infracțiuni, privațiunea de libertate nu poate depăși 12 ani și 6 luni pentru minori, iar în caz de cumul de sentințe - 15 ani pentru minori (art. 70 alin.(3) CP). Judecătorii intervievați au comunicat că detenția se aplică doar în cazuri

⁹⁷ Fapt indicat și în Hotărârea Plenului CSJ nr. 39 din 22.11.2004/ modificată la 21.12.2015-cu privire la practica judiciară în cauzele privind minorii

excepționale și că, de fapt, problema minorilor trebuie să fie soluționată în societate, dar nu prin aplicarea de pedepse penale, care nu întotdeauna sunt eficiente.

Pedeapsa cu închisoarea poate fi suspendată pe un anumit termen de probă, stabilit de către instanță (conform art.90 alin.(6) CP) cu aplicarea față de persoană a mai multor obligații: a) să nu-și schimbe domiciliul și/sau reședința fără consimțământul organului competent; b) să nu frecventeze anumite locuri; c) să urmeze un tratament în caz de alcoolism, narcomanie, toxicomanie sau de boală venerică; c¹) să participe la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent; d) să acorde o susținere materială familiei victimei; e) să repare daunele cauzate în termenul stabilit de instanță; f) să participe la programe probaționale; g) să presteze muncă neremunerată în folosul comunității; h) să fie supus monitorizării electronice.

În cazul minorului condamnat, cea mai judicioasă măsură, aplicabilă concomitent suspendării condiționate, este obligația de a participa la un program probațional (art. 90 alin.6) lit.f) CP). Totuși, având în vedere starea psiho-fiziologică vulnerabilă a minorului, termenul de probă comportă anumite riscuri, acesta poate să nu conștientizeze deplin situația sa sau din cauza mediului nefavorabil să comită o nouă infracțiune. Astfel, un avocat și reprezentantul serviciului de probațiune au subliniat că aplicarea măsurii de participare la programul probațional trebuie să fie obligatorie, și nu opțională, în condițiile în care unii judecători omit această măsură. În caz contrar, suspendarea condiționată a pedepsei, ca și în cazul amenzii, devine ineficientă, și nu-și atinge scopul prevăzut de legea penală. S-a adus un exemplu, recent 11 copii au fost implicați în comiterea infracțiunilor cu caracter sexual, iar instanța de judecată

a aplicat fie măsuri educative, conform art. 104 CP, fie suspendarea condiționată, conform art.90 CP, însă nu în fiecare caz a fost dispusă antrenarea acestora în programe probaționale, deși în astfel de cazuri este absolut obligatorie intervenția specialiștilor și acordarea de consiliere psihologică.

Pedeapsa penală, care este cel mai frecvent aplicată de către instanțele de judecată față de minori,⁹⁸ este prevăzută la articolul 90 CP, și anume suspendarea condiționată a pedepsei pe un termen de probă. Această pedeapsă este aplicată atât în cazul minorilor de sex masculin, cât și în cazul minorilor de sex feminin.

A fost enunțată opinia că unele măsuri educative aplicate minorilor (avertismentul, obligația de a nu-și schimba domiciliul) nu sunt eficiente și ar trebui să fie permis ca, în caz de necesitate, consilierul de probațiune să lucreze individual cu minorul și prin alte metode de consiliere (socială, psihologică, educativă) în scopul reeducării acestuia și reintegrării în societate.

În ceea ce privește infracțiunile săvârșite de minori în stare de ebrietate (categorie de infracțiuni aflată în creștere), instanța ar trebui să clarifice circumstanțele consumului de alcool, să ia în considerație dacă minorul a comis infracțiunea fiind influențat de adulți și de starea de ebrietate. În caz afirmativ, la aplicarea pedepsei starea de ebrietate ar trebui considerată ca circumstanță atenuantă, și nu agravantă (după cum indică art. 77 alin.(1) lit.j) CP), având în vedere capacitatea redusă de a conștientiza acțiunile /consecințele, precum și de a decide ce este bine și ce este rău. Alcoolul nu face parte din categoria substanțelor cu efect narcotizant; aducerea minorului la starea de ebrietate, produsă de alcool sau de alte substanțe,

inclusiv dacă este săvârșită de părinți sau de persoanele care îi înlocuiesc, ori de persoanele față de care minorul se află în relații de subordonare, este sancționată conform art. 88 din Codul contravențional.⁹⁹

Persoanele *interviewate* au subliniat că pedepsele aplicate minorilor în mare parte sunt echitabile, însă efectul de reeducare este sub limita așteptărilor. *Unul din judecători* a opinat că regula stabilită pentru minori de reducere a pedepsei cu ½ din maxim este un beneficiu prea mare pentru minorii infractori, în cazul infracțiunilor grave comise în grup, cu violență. Astfel, conform legii, deseori aceasta poate fi prea blândă și afectează drepturile părții vătămate la restabilirea echității sociale. Pedepsele pentru minori ar trebui să fie mai blânde decât regula generală, dar în alte proporții decât este în prezent.

În opinia avocaților penaliști, precum și a reprezentantului probațiunii, ar trebui să existe o categorie distinctă de pedepse penale aplicabile minorilor. Acest lucru ar permite o mai bună individualizare a pedepsei, luându-se în considerare subiectul special al minorului, capacitatea sa limitată de conștientizare și de apreciere a pedepsei în raport cu fragilitatea sa psihologică, astfel încât să nu fie traumat și izolat de societate. Totodată, aceasta va face posibilă aplicarea și aprecierea circumstanțelor atenuante (art. 76 CP), or, acest lucru, la individualizarea pedepsei, deseori este omis după ce se aplică regula generală de reducere a ½ din maximul pedepsei prevăzut de legea penală pentru o anumită infracțiune. Pedepsele pentru minori ar trebui să fie o categorie penală separată, cu răspundere separată și cu excepții specifice minorului; cu alternative corespunzătoare nivelului de dezvoltare nematurizat,

⁹⁸ Conform datelor statistice prezentate de Inspectoratul Național de Probațiune

⁹⁹ Conform pct.12 din Hot. PL CSJ cu privire la minori din 21.12.2015

astfel încât starea de minorat să nu fie tratată ca o excepție atenuantă, în caz contrar, nu ar fi corect pentru scopul legii penale și principiul interesului superior al copilului.

Legea privind amnistia din 29 iulie 2016 a fost adoptată în legătură cu aniversarea a 25-a de la proclamarea independenței Republicii Moldova¹⁰⁰. *Unul dintre avocați, precum și câțiva judecători au opinat că minorii care nu au posibilitatea să achite pagubele pricinuite părții vătămate nu pot cădea sub incidența acestei legi. Se consideră că legiuitorul ar fi trebuit să prevadă o excepție pentru minori, în condițiile în care aceștia nu dispun de resurse materiale și nu au posibilitatea de a le obține.*

De asemenea, judecătorii au opinat că ar trebui să fie pus accentul pe aplicarea principiilor justiției restaurative,¹⁰¹ și nu a împăcării, care deseori este un act consimțit de părți formal pentru a evita pierderea timpului prin instanțele judiciare. La fel, și unii avocați au confirmat faptul că în practică procedura medierii la etapa urmăririi penale este practic imposibil de efectuat, deoarece aceasta necesită timp, pentru contactarea mediatorului, pentru inițierea procedurii de mediere a părților implicate, preferându-se efectuarea de către ei, inclusiv de către procuror, a procedurii de împăcare a părților cât mai rapid, în caz contrar dosarul se expediază în instanța de judecată (deseori fiind condiționat de faptul că se încheie termenul urmăririi penale, e sfârșit de lună și trebuie să se ia o decizie).

Pentru intensificarea procedurii de mediere, s-a propus ca avocații să poată contacta în mod direct mediatorii (fapt ce ar impune modificarea legislației), și nu prin intermediul organului de urmărire penală sau al persoanei (dacă aceasta nu e disponibilă la moment), precum și să efectueze în mod au-

tomat medierea, întrucât sunt familiarizați cu cazul și posedă cunoștințele juridice necesare.

Legislația în vigoare prevede că la stabilirea pedepsei conform art. 485 CPP judecătorul va ține cont de circumstanțele suplimentare ce urmează a fi stabilite: vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii); condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a lui, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile lui; influența adulților sau a altor minori asupra minorului; cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii, circumstanțe ce se stabilesc și în baza referatului prezentințial de evaluare psihosocială a minorului de către Serviciul de Probațiune, conform Legii nr. 8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune.

Serviciului de Probațiune, ca organ specializat, îi revine și misiunea de a supraveghea executarea măsurilor educative aplicate de către procuror sau instanța de judecată (art. 104 CP).

Datele statistice ale Serviciului de Probațiune demonstrează că numărul minorilor aflați la evidență corespunde în principiu cu numărul de cauze penale intentate și al pedepselor respective aplicate, ce implică intervenția probațiunii : 1073 de minori în 2015, față de 1990 în 2014, 1480 în 2013. Iar numărul referatelor prezentințiale a crescut la 860 în 2015 (față de 742 în 2014 și 698 în 2013). Astfel, se poate trage concluzia că numărul de cauze penale cu implicarea minorilor a scăzut, fiind menținută implicarea activă a Serviciului de Probațiune, ca organ specializat în executarea pedepselor sau măsurilor educative aplicate față de minori.

¹⁰⁰ Publicat la 09.09.2016 în Monitorul Oficial nr. 293-305, art. 632
101

În primele 9 luni ale anului 2016 s-au înregistrat 638 de solicitări de întocmire a referatelor presentințiale pentru minori, acestea fiind înaintate din partea poliției, procuraturii și instanțelor de judecată. Totodată, datele statistice arată că din 638 de solicitări cu privire la minori 460 se refereau la persoane de sex masculin, 33 de sex feminin, iar majoritatea dintre minorii delincvenți provin din mediul rural.¹⁰²

Totuși, există dificultăți în efectuarea rapoartelor presentințiale, atunci când părțile/reprezentanții legali refuză categoric efectuarea raportului asupra minorului, când aceștia nu sunt de găsit sau când persoanele se împacă și nu anunță organul specializat. În aceste cazuri se întocmesc note informative de consemnare a situației.

În ceea ce privește măsurile educative sau programele educative aplicate de Serviciul de Probațiune din R. Moldova, *s-a constatat că de fapt acestea nu sunt permanente și nu sunt instituționalizate*, măsurile educative fiind limitate de fapt la instruirea consilierilor din cadrul probațiunii în aplicarea diferitelor metode educative și de reeducare, sau prin intermediul programelor pilot de reeducare cu caracter temporar oferite de mai multe ONG-uri de profil și partenerii externi. (De exemplu, actualmente există Programul probațional de diminuare a agresivității, organizat de Centrul de cooperare juridică internațională în consorțiu cu GIZ, PRI, NHC și IRP (UE), ce urmează a fi implementat de către consilierii de probațiune în anul 2017). Totodată, *s-a constatat că după luarea minorilor în evidență de către Serviciul de Probațiune pentru aplicarea măsurilor educative/pedepselor (ce durează de regulă între 3-6 luni) nu există continuitate în asigurarea reeducării minorilor, lipsește un mecanism de supraveghere și ocupare per-*

102

manentă cu minorii în localitate, centrele comunitare fiind considerate ineficiente.

Un aspect important vizează faptul că Inspectoratul Național de Probațiune primește deseori solicitări de la Departamentul de Executare, unde se află la evidență minorii ce își ispășesc pedeapsa cu închisoarea, pentru efectuarea de referate de evaluare psihologică a acestora, ceea ce nu intră în atribuțiile Serviciului de Probațiune, decât să expedieze raportul presentințial efectuat în cadrul urmăririi penale sau examinării judiciare a cauzei. *Acest fapt scoate în evidență două probleme serioase:*

1. Lipsa raportului presentințial la dosarul minorului aflat în penitenciar, ce ar trebui să existe în mod obligatoriu, pentru ca specialiștii (psihologii, asistenții sociali) din cadrul instituției penitenciare să cunoască detaliat istoria sa și să poată interveni cu sfaturi adecvate și profesionale.
2. Lipsa prevederilor legale ce ar permite ofițerului de probațiune să efectueze un raport post-presentințial, o evaluare psihologică a minorului după detenție pentru aprecierea evoluției psiho-emoționale a acestuia în timpul executării pedepsei și, respectiv, pentru a răspunde la necesitățile acestuia și a-i asigura o dezvoltare echilibrată la ieșirea din penitenciar. Raportul trebuie să conțină observațiile privind starea psihologică și comportamentală a minorului până la evaluarea ce are loc cu 6 luni înainte de eliberare, pentru a se lua măsurile necesare în vederea reintegrării în societate. Pentru realizarea acestui lucru este necesară modificarea Codului de procedură penală, Codului de executare și Legii cu privire la probațiune.

Pentru asigurarea reintegrării minorilor în societate și excluderea recidivării, *a fost îna-*

intată propunerea de a modifica Legea cu privire la probațiune în sensul lărgirii atribuțiilor consilierului de probațiune de a înainta demersuri sau propuneri pentru aplicarea față de minorii delincvenți a programelor educative atunci când prin intermediul procurorului sau instanței de judecată s-a omis acest lucru. Totodată, se consideră necesară reglementarea clară a mecanismului prevăzut de art. 104 CP, și anume acordarea ofițerului de probațiune a dreptului de a se adresa direct procurorului sau instanței de judecată pentru schimbarea măsurii educative atunci când minorul nu se supune.

În opinia procurorilor, în interesul minorilor și al întregii societăți, precum și pentru atingerea scopului urmărit prin pedepsele aplicate, ar trebui să fie preluată practica altor țări. Sistemul de pedepse aplicate minorilor trebuie să fie revizuit, astfel încât pedeapsa privativă de libertate să poată fi aplicată doar în cazuri excepționale. Este necesară diversificarea pedepselor aplicate minorilor, trebuie create centre educative specializate în recuperarea minorilor, cu regim de pază și supraveghere, în cadrul cărora să fie implementate programe intensive de reintegrare socială, precum și programe de pregătire școlară și formare profesională.

CAPITOLUL VII.

Concluzii și recomandări

Cum ar putea fi îmbunătățit procesul penal în care este vizat un copil suspect?

Copilul de astăzi, inclusiv cel delincvent, este adultul de mâine.

Societatea unui stat, care își dorește un viitor sănătos pentru cetățenii săi, trebuie să depună eforturi maxime și necondiționate pentru protejarea copiilor de orice abuzuri sau riscuri negative externe.

Prezentul studiu evidențiază în mod clar situația incertă a minorului delincvent în sistemul justiției din R. Moldova, atât din punct de vedere al siguranței și protecției, cât și din punct de vedere al viitorului său în societate.

Lipsa unor măsuri clare de protecție a minorului delincvent, insuficiența serviciilor sociale de prevenire a delincvenței juvenile, inexistența unui mecanism legal de plasament al minorului aflat în conflict cu legea, în dificultate sau în situație de risc, lipsa serviciilor de reeducare și consiliere psiho-socială continuă, inexistența unui sistem de justiție separat și specializat de investigare și judecare a cauzelor privind minorii și nu în ultimul rând lipsa unei politici naționale și a unui plan de acțiuni pe termen lung pentru soluționarea problemelor ce țin de delincvența juvenilă – toate aceste lacune conturează un tablou destul de alarmant.

Recomandările propuse vizează etapele procesului penal asupra minorului suspect și activitatea instituțiilor responsabile de realizarea măsurilor legale în acest domeniu.

Recomandări generale ce țin de fenomenul delincvenței juvenile în Republica Moldova.

Instituțiile responsabile după competențe: Ministerul Justiției, Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale, Ministerul Educației în colaborare cu experți din societatea civilă.

1. Efectuarea unor cercetări minuțioase cu privire la depistarea cauzelor ce au dus la creșterea numărului de infracțiuni cu gravitate sporită în rândul minorilor, elaborarea de recomandări și măsuri urgente de prevenire a acestora în viitor.
2. Identificarea și crearea unor instituții care să elaboreze și să implementeze programe în domeniul probațiunii și de reabilitare psihologică.
3. Elaborarea unei politici unice la nivel național pe termen lung, ce ar coordona acțiunile de prevenire a delincvenței juvenile și ar delimita în mod clar atribuțiile și responsabilitățile fiecărui actor angajat în lucrul cu minorii.
4. Efectuarea unor cercetări criminologice minuțioase cu privire la identificarea cauzelor ce au dus la creșterea numărului de infracțiuni în rândul minorilor aflați sub vârsta răspunderii penale, cu elaborarea de recomandări și măsuri urgente de prevenire a acestora în viitor.
5. Elaborarea la nivel de comunitate a unor planuri de intervenție în echipe, cu pași exacti din partea autorităților tutelare/comisiilor raionale pentru minori în cazul

- copiilor aflați în situații de risc, în scopul prevenirii delincvenței juvenile.
6. Formarea de centre de plasament pentru copiii străzii, în cadrul cărora să fie aplicate programe imediate de intervenție educativă, cognitiv-comportamentală și de consiliere psihologică, precum și de centre sectoriale specializate în lucrul cu minorii și familiile acestora.
 7. Crearea unui grup de lucru din reprezentanții autorităților antrenate în activitatea de prevenție a delincvenței juvenile, ONG-lor de profil, pentru identificarea măsurilor de prevenire a situațiilor de risc pentru copiii vulnerabili și a măsurilor concrete de plasament al acestora (temporare și pe termen lung).
 8. Specializarea actorilor în domeniul protecției drepturilor copiilor (ofițeri de urmărire penală, procurori, avocați, judecători etc.) în sistemul de justiție penală.
 9. Promovarea și încurajarea aplicării procedurilor de mediere în cauzele cu implicarea minorilor, pentru ca părțile să ajungă în mod conștient la soluționarea amiabilă a cauzei, pentru reabilitarea victimei și acordarea posibilității minorului de a înțelege fapta comisă și de a-și asuma consecințele pentru a nu le mai comite în viitor, precum și pentru faptul că ar putea fi o circumstanță atenuantă în plus la aplicarea pedepsei față de minorul inculpat.
 10. Instruirea continuă și monitorizarea calității competenței profesionale în procesele judiciare pe cauzele privind minorii pentru judecători, procurori, avocați și alții, pentru îmbunătățirea abilităților de lucru cu minorii.
 11. Extinderea rețelei de avocați specializați în cauzele privind minorii în toate raioanele din țară, instruirea continuă a acestora în format multidisciplinar împreună cu ofițerii de urmărire penală, procurori, asistenți sociali, pedagogi/psihologi și identificarea modalităților practice de lucru în echipă.
 12. Instruirea și pregătirea generală a traducătorilor/ interpreților pentru a deține abilități speciale necesare de comunicare cu minorii, având în vedere rolul extrem de important care le revine în relaționarea minorului cu organul de urmărire penală.
 13. Promovarea și instruirea aplicării obligatorii de către procuror/ instanța de judecată a măsurilor educative față de minori ca urmare a procedurilor extra-judiciare (liberarea de răspundere penală).
 14. Instituirea unor programe de probațiune (de consiliere, de educare a minorilor) cu statut permanent, ce ar permite formarea unui mecanism de supraveghere continuă și ocupare cu minorii aflați în situație de risc sau delincvenți la nivel de comunitate.
 15. Specializarea experților judiciari în domeniul psihologiei și delincvenței juvenile la efectuarea rapoartelor de expertiză solicitate.

Recomandări ce țin de etapa urmăririi penale în care este vizat un minor suspect

Instituțiile responsabile după competențe: Ministerul Justiției, Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale, Ministerul Afacerilor Interne, Procuratura Generală, Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, administrația publică locală în colaborare cu experți din societatea civilă.

1. Crearea de servicii sociale cu drept de intervenție imediată, ce ar înlocui eventual contactul cu organul de urmărire penală, în privința minorilor aflați sub vârsta răspunderii penale.
2. Identificarea soluțiilor ce ar contribui ca ofițerii de urmărire penală să asigure în mod eficient și operativ toate garanțiile

- procesuale prevăzute de lege pentru minorul suspect; formarea de grupuri de specialiști disponibili prin rotație pentru orice situație de urgență.
3. Organizarea de cursuri de instruire continuă (juridico-psihologică) la un nivel profesionist și complex a colaboratorilor de poliție (sectoriști, ofițeri operativi de investigație, ofițeri de urmărire penală) și specializarea acestora cu detașare de a efectua urmărirea penală în cauzele privind minorii.
 4. Instruirea continuă a colaboratorilor de poliție pentru aplicarea și respectarea măsurilor de protecție a copiilor și asigurarea drepturilor și intereselor minorului în cadrul procedurii de reținere și al altor acțiuni procesual-penale.
 5. Organizarea de cursuri specializate pe cauzele privind minorii, în privința modului de conlucrare și coordonare a activităților dintre ofițerul de urmărire penală și procurorul ce conduce urmărirea penală.
 6. Instruirea colaboratorilor de poliție și formarea de abilități speciale în lucrul cu minorii.
 7. În cazul în care nu este posibilă detașarea colaboratorilor de poliție pentru a fi specializați în lucrul cu minorii, trebuie să existe procurori specializați în toate categoriile de cauze privind minorii.
 8. Selectarea cu strictețe, după criteriile de performanțe prestabilite, a polițiștilor de sector, care sunt o primă verigă a sistemului de justiție penală în contactul cu minorii delincvenți, precum și a colaboratorilor de poliție ce se vor ocupa de cauzele minorilor, pentru a avea toate competențele necesare de a oferi o abordare individuală de comunicare și stabilire a contactului cu minorul.
 9. Identificarea posibilităților pentru organizarea grupelor de specialiști, psihologi și pedagogi, ce ar ajuta colaboratorul de poliție să efectueze toate acțiunile într-un mod cât mai profesionist și atent față de minor (de exemplu, la audierea minorului cu comportament mai rebel sau, dimpotrivă, închistat).
 10. Identificarea fiecărui caz de reținere nedocumentată a minorului și luarea de măsuri față de ofițerii de poliție, prin controale periodice efectuate de procurori din cadrul Procuraturii Generale, precum și prin aplicarea și funcționarea eficientă și transparentă a programului e-reținere, lansat de către Ministerul Justiției în cadrul Strategiei de Reformă a Sectorului Justiției.
 11. Adoptarea unei poziții unice la nivel de MAI/IGP în privința minorilor suspecti orfani sau fără supraveghere părintească și identificarea soluțiilor de intervenție necesară pentru a evita un mediu de risc și de plasare a acestuia în instituții destinate în acest scop (centre, ONG-uri de profil) în baza unui plan de acțiuni coordonat.
 12. Extinderea listei de avocați din cadrul Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat specializați în cazurile cu participarea minorilor, inclusiv repartizarea a câte 1 avocat specializat pe timp de noapte în cadrul asistenței juridice de urgență, conform graficelor prestabilite.
 13. Soluționarea asigurării prezenței traducătorilor pe timp de noapte în cadrul inspectoratelor de poliție (câte 1 unitate deplină, mărirea unităților sau contractarea firmelor de traduceri etc.).
 14. Instituirea unui mecanism viabil de verificare a condițiilor de reținere de către procurorul anunțat despre reținerea unui minor.
 15. Promovarea și intensificarea utilizării mecanismului prevăzut de art.184/474 Cod de Procedură Penală - transmiterea sub supravegherea părinților/

- reprezentanților legali, conducerea instituției de învățământ. Stabilirea unui plan de cooperare activă și operativă cu autoritatea tutelară pentru furnizarea informațiilor cu privire la persoanele responsabile de supravegherea minorului.
16. Eficientizarea măsurii preventive sub forma obligației de a nu părăsi localitatea pentru a nu fi încălcată, explicând clar consecințele atât minorului, cât și reprezentantului legal.
 17. Înlocuirea detenției preventive și a arestului preventiv al minorului cu utilizarea monitorizării electronice, prin purtarea permanentă a unei brățări, ce va permite localizarea și monitorizarea persoanei.
 18. Identificarea și stabilirea unui mecanism eficient de plângeri pe durata detenției minorului.
 19. Identificarea posibilității de reactivare a Centrului de Triere a minorului (de plasament temporar al minorilor reținuți și arestați preventiv), pentru a se evita plasarea lor în penitenciarele de detenție provizorie din Republica Moldova, sau construcția prin investițiile statului și partenerilor externi a unui Centru de detenție temporară a minorilor, conform standardelor internaționale, care să corespundă total necesităților minorilor și să ofere din start servicii de consiliere psiho-pedagogică și educativă.
 20. Măsurile preventive față de minori ar trebui să fie reconceptuate într-un format unic, adaptat necesităților copilului și care să permită deținerea lor în centre de detenție cu programe intens educative (exemple: România, Franța). O parte din cele enumerate de Codul de Procedură Penală nu sunt aplicabile sau eficiente pentru cauzele privind minorii (garanția personală sau pe cauțiune, liberarea provizorie sub cauțiune sau control judiciar etc.).
 21. Obligativitatea participării psihologului la ședințele privind examinarea demersurilor procurorilor de aplicare a arestului preventiv trebuie să fie pusă în aplicare.
 22. Informarea accesibilă și clară, într-un mod prietenos a minorului suspect despre drepturile pe care le deține.
 23. Utilizarea obligatorie a spațiilor amenajate (în inspectorate, procuratură, instanța judiciară) în mod prietenos copilului și în cazurile minorilor suspecti (nu doar pentru acțiunile procesuale cu participarea victimei și martorului minor) în instituțiile unde aceste spații au fost create.
 24. Informarea și explicarea clară a drepturilor pe care le dețin cu participarea părintelui/ reprezentantului legal.
 25. Instruirea și delimitarea clară a rolului activ și a atribuțiilor reprezentantului legal din partea autorității tutelare, a pedagogului și psihologului în lucrul cu minorii pe cauzele penale.
 26. Suplimentarea Birourilor de Siguranță a Copilului cu unități de personal și desemnarea acestora de a se ocupa exclusiv cu cauzele privind minorii, fără a avea alte atribuții legate de cauzele cu implicarea celor adulți. Elaborarea de planuri locale de formare a echipelor de intervenție din comunitate/raion (specialiști, medic de sector etc.) pentru orice caz de urgență în privința minorilor delincvenți sau aflați în situație de risc.
 27. Identificarea unor soluții de asigurare a prezenței psihologilor/ pedagogilor din cadrul Direcțiilor protecției drepturilor copilului la ofițerii de urmărire penală, de exemplu: după orele 17.00, în baza unui grafic, după modelul avocaților publici. De asemenea, modificarea fișelor de post ale psihologilor din cadrul Serviciilor de Asistență Psihologică raionale (SAP), cu includerea atribuțiilor de asistență ale ofițerilor de urmărire penală la acțiunile

procesuale ce vizează minorii și, respectiv, retribuirea corespunzătoare.

28. Încurajarea procurorilor de a utiliza procedurile privind dejudiciarizarea cauzelor minorilor la etapa de urmărire penală, și anume liberarea de răspundere penală și aplicarea măsurilor de constrângere educative (art. 483 CPP), suspendarea condiționată a urmăririi penale (art. 510-511 CPP), liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională (art. 55 CP), liberarea de răspundere penală în legătură cu renunțarea de bună-voie la săvârșirea infracțiunii (art.56 CP), liberarea de răspundere penală în legătură cu căința activă (art. 57 CP), liberarea de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației (art.58 CP). Elaborarea unui proiect de lege privind posibilitatea extinderii aplicării procedurilor extra-judiciare CP (art. 55-58) în cazul minorilor, ca excepții pentru minori, aplicarea acestora și în cazul infracțiunilor grave sau atunci când sunt comise și a doua oară pentru infracțiunile ușoare sau mai puțin grave și nu prezintă pericol esențial pentru societate.
29. Revizuirea fișei de post a colaboratorilor de poliție (în special din cadrul BSC) și introducerea prevederilor clare privind atribuțiile și posibilitățile de intervenție în cazul copiilor străzii, copiilor aflați în conflict cu legea.

Recomandări ce țin de etapa judiciară în care este vizat un minor suspect

Instituțiile responsabile după competențe: Ministerul Justiției, Consiliul Superior al Magistraturii, Institutul Național al Justiției, Curtea Supremă de Justiție, Procuratura Generală, Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, Uniunea Avocaților, administrația publică locală în colaborare cu experți din societatea civilă.

© Tdh / Glavățcaia A

1. Formarea unui grup de lucru privind evaluarea cadrului normativ național și în aspect comparativ cu practica altor țări cu privire la pedepsele penale aplicate minorului, în vederea identificării unei categorii distincte de pedepse penale pentru minori în Codul penal.
2. Monitorizarea examinării cauzelor privind minorii în instanțele de judecată, pentru a se evalua aplicabilitatea principiului prioritizării și operativității examinării acestora.
3. Elaborarea unui nou concept privind desemnarea la judecarea cauzelor privind minorii a judecătorilor cu experiență, specializați în acest domeniu și numiți pentru a judeca asemenea cauze prin ordinul președintelui instanței.
4. Examinarea mandatelor de arest la Curtea de Apel Chișinău în privința minorilor în mod separat de adulții implicați în dosar, dar și separat de alți deținuți aflați în arest preventiv, care de obicei sunt aduși sub escortă și ținuți în sala Curții de Apel.
5. În vederea asigurării examinării cu prioritate a cauzelor privind minorii în termene cât mai restrânse, se recomandă aplicarea ședințelor consecutive pentru examinarea judiciară a cauzei, pentru a se evita maximum posibil amânarea îndelungată a ședințelor (ex.: Norvegia, Mișunea NORLAM din Moldova având deja un concept și reguli elaborate pentru instanțele judiciare din Moldova în vederea organizării ședințelor consecutive).
6. Încurajarea și recomandarea clară a judecătorului de a informa, explica și verifica cunoașterea drepturilor și obligațiilor pedagogului sau psihologului în instanța de judecată.
7. Uniformizarea practicii judiciare asupra limitelor maximale și minimale ale pedepselor penale aplicate față de minori în cazul săvârșirii infracțiunilor deosebit

de grave și excepțional de grave cu aplicarea violenței.

8. Promovarea maximală a practicii de înlocuire a pedepselor penale cu închisoarea prin plasarea minorilor pedepsiți în centre speciale de plasament, în care cu acești copii să lucreze specialiști cu o pregătire relevantă și complexă, la mai multe nivele și pe termen lung, în vederea reducerii riscului de recidivă, abordării unui comportament prosocial și reintegrării copiilor.
9. Renunțarea la portul robei în instanța de judecată de către participanții la proces la examinarea cauzelor privind minorii.

Recomandări privind modificarea cadrului legislativ

Instituțiile responsabile după competențe: Parlamentul R. Moldova, Ministerul Justiției, Consiliul Superior al Magistraturii, Institutul Național al Justiției, Curtea Supremă de Justiție, Procuratura Generală, Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, Uniunea Avocaților, administrația publică locală în colaborare cu experți din societatea civilă.

1. Elaborarea și adoptarea unei legislații care să reglementeze statutul copiilor sub vârsta răspunderii penale care au comis fapte penale.
2. Excluderea din art. 184 CPP a prevederilor cu privire la instituțiile de învățământ specializat, care nu a fost ajustat ca urmare a modificărilor legale operate (*LP123 din 02.06.16, MO232-244/29.07.16, art.492*).
3. Modificarea Codului familiei, Codurilor de procedură penală și de procedură civilă pentru a se introduce emiterea de către judecător a unei ordonanțe de urgență privind luarea minorului aflat în situație de risc/conflict cu legea din stradă și plasarea acestuia în condiții de

siguranță. (Aceste condiții de siguranță ar putea fi sub forma unor centre de plasament pentru situații de urgență/ sau pentru minorii aflați în conflict cu legea cu regim închis, semiînchis sau deschis, după modelul țărilor europene – ex. Suedia).

4. Completarea/modificarea Legii nr.140 din 14.03.2013 cu privire la protecția specială a copiilor aflați în situații de risc și a copiilor separați de părinți în vederea posibilității de a interveni imediat în cazuri excepționale, conform interesului superior al copilului, în cazul minorilor fără supraveghere părintească sau aflați în situații de risc, fără a afecta dreptul minorului la libertate și siguranță, precum și dreptul părinților asupra copilului.
5. Analiza Legii cu privire la poliție și statutul polițistului nr. 320 din 05.03.2013 pentru a opera modificările necesare, indicând expres atribuțiile polițistului în cazul minorilor aflați în situații de risc și al minorilor delincvenți, astfel încât să se coordoneze în mod clar cu acțiunile necesare de intervenție din partea autorității tutelare.
6. Interzicerea obligatorie, prin completarea Codului de procedură penală, a luării declarațiilor de la minor în baza art. 273 alin.2) CPP de către organele de constatare, precum și audierea pe timp de noapte, fără excepții (art. 104 CPP).
7. Excluderea totală de la orice acțiuni procesuale a minorului sub vârsta răspunderii penale, prin inserarea de norme ce ar interzice expres acest lucru, dar și completarea CPP privind modul exact de acționare cu aceștia și competențele organului, căruia îi revine această responsabilitate.
8. Modificarea Codului de procedură penală privind participarea obligatorie la toate acțiunile procesuale privind minorii a reprezentantului legal și pedagogului/ psihologului (art. 479-480 CPP). În inte-

- resul superior al copilului, ar fi cazul ca prezența pedagogului sau psihologului să fie obligatorie la toate acțiunile procesuale cu participarea minorului făptuitor sau cel puțin în cazul anumitor categorii de infracțiuni: de exemplu, în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, precum și al infracțiunilor ce implică elemente de aplicare a violenței.
9. În interesul superior al copilului, ar fi cazul ca prezența reprezentantului legal să fie obligatorie la toate acțiunile procesuale cu participarea minorului făptuitor (art.480 alin.(2) CPP). Este necesară modificarea art. 480 alin.(3) CPP în vederea obligației de explicare a drepturilor și obligațiilor pe care le deține, cum ar fi în cazul pedagogilor și psihologilor în art. 479 alin.(3) CPP.
 10. Admiterea faptului ca în procesul penal privind minorii pedagogii și psihologii instruiți să dețină dreptul de a interveni în mod activ și individual, precum și să li se acorde posibilitatea de a se informa asupra cauzei penale nemijlocit și de a avea o convorbire prealabilă cu minorul.
 11. Obligativitatea consilierii psihologice a minorului pe parcursul urmăririi penale, examinării judiciare a cauzei penale și după pronunțarea sentinței, pentru a se evita revictimizarea sa și pentru a diminua efectele negative ale participării la procesul penal.
 12. Reglementarea statutului psihologului în Codul de procedură penală, a rolului său și a intervențiilor necesare.
 13. Modificarea art. 476 CPP privind disjunctivitatea obligatorie a cauzelor privind minorii de cauzele adulților infractori.
 14. Modificarea art. 511 CPP, prin inserarea obligației procurorului de a aplica măsuri de constrângere educative față de minorii suspendați condiționat de la urmărirea penală.
 15. Încadrarea obligatorie a minorului căruia i s-a aplicat suspendarea condiționată a pedepsei (art.90 CP) la programul de probațiune.
 16. Extinderea prin lege a dreptului consilierului de probațiune de a lucra cu minorul (căruia i-au fost aplicate măsurile educative ca avertismentul, obligarea de a nu-și schimba domiciliul) și prin alte metode de consiliere (socială, psihologică, educativă), în scopul reeducării acestuia și reintegrării în societate.
 17. Modificarea Legii cu privire la probațiune în sensul lărgirii atribuțiilor consilierului de probațiune de a înainta demersuri sau propuneri privind aplicarea față de minorii delincvenți a programelor educative atunci când prin intermediul procurorului sau instanței de judecată s-a omis acest lucru.
 18. Modificarea Codului de procedură penală, Codului de executare și Legii cu privire la probațiune pentru a permite ofițerului de probațiune să efectueze un raport postsentințial, o evaluare psihologică a minorului asupra evoluției sale psihonoemoționale în timpul executării pedepsei și, respectiv, pentru a asigura o dezvoltare echilibrată a acestuia la ieșirea din penitenciar.

SURSE BIBLIOGRAFICE

Studii și cercetări

1. Situația actuală privind prevenirea delincvenței juvenile în Republica Moldova, studiu de bază, IRP, 2014, http://irp.md/uploads/files/2015-03/1426708292_studiu-prevenirea-delincvenței-jvenile-in-moldova-2015.pdf
2. Copiii în conflict cu legea neglijați sau uitați: studiu privind situația copiilor în conflict cu legea aflați sub vârsta răspunderii penale, Studiu, 2011, http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_cu_privire_la_copii_aflati_sub_varsta_raspunderii_penale-N_Besliu_Sv_Haraz-2011.12.08.2014.pdf
3. Studiu privind durata aflării copiilor în arest preventiv și instituirea unui mecanism de monitorizare a duratei detenției preventive, 2011, http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_durata_aflării_copiilor_in_arest_preventiv-R_Botazatu_Ox.Cojocararu-2011.pdf
4. Reținerea de către poliție, Concluziile unei cercetări, T. Osoianu, M. Vidaicu, 2015.
5. Cercetarea cu privire la institutia reținerii în Republica Moldova, 2011, aut. O. Gribincea, N. Hriptievschi, V. Rotaru, M. Vidaicu, V. Zaharia.
6. Ghidul avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat copiilor aflați în conflict cu legea, <http://irp.md/library/publications/483-ghidul-avocatului-care-acorda-asistenta-juridica-garantata-de-stat-copiilor-aflati-in-conflict-cu-legea.html>; http://www.cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/240/Ghidul_avocatului_copii_in_conflict_cu_legea.pdf
7. Standarde de calitate ale activității avocaților pe cauzele penale cu implicarea copiilor în conflict cu legea, http://www.cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/722/Standarte_de_calitate_copii_in_conflict_cu_legea.pdf
8. Arina Țurcan, Ghid practic pentru evaluare psihologică și audierea copilului aflat în contact cu sistemul de justiție, http://www.cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/919/Ghid_de_audiere_CNAJGS_2015_v2.pdf
9. Raport de evaluare implementarea Strategiei Naționale și Planului de Acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului în Moldova pe anii 2007–2012, http://www.unicef.org/moldova/ro/Evaluation_Report_RO.pdf
10. Manual de curs - Justiția Juvenilă, Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”. Autor: Anatolie Andronache, 2013.
11. Sergiu Rusanovschi, Evaluarea cadrului normativ și a practicilor privind implicarea copiilor în procesul penal în republica moldova, UNICEF, aprilie 2014.
12. Tortura și rele tratamente față de copiii minori în contextul justiției juvenile: răspândirea, impactul, prevenirea, identificarea cazurilor, oferirea suportului și raportare, [http://www.unicef.org/moldova/Memoria_Raport_Tortura_RO_web\(1\).pdf](http://www.unicef.org/moldova/Memoria_Raport_Tortura_RO_web(1).pdf)
13. CORAM Children’s Legal Centre (2015), RAPORT privind evaluarea necesităților pentru serviciile primare, secundare și terțiare de prevenire pentru copiii aflați

în conflict cu legea în Moldova, <http://www.childrenslegalcentre.com/index.php?page=moldova>

14. Mecanismul de dejudiciarizare din R. Moldova, IRP/UNICEF, 2014, aut. I.Dolea, V. Zaharia.
15. Ghid privind procedurile prietenoase copiilor la faza de urmărire penală, IRP, I. Dolea, D. Roman.
16. Îndrumar pentru avocați, Apărarea victimelor torturii, relexor tratamente sau ale tratamentului degradant, aut.A. Bolocan-Holban, N. Moloșag, O. Doronceanu, V.Mihailov-Moraru, V. Gribincea, ABA ROLLI.
17. Măsurile alternative pentru arestarea preventivă, aut. A. Fuhling, M. Vidaicu, N. Roșca, Fundația Soros Moldova, 2016.
18. Studiu privind durata aflării copiilor în arest preventiv și instituirea unui mecanism de monitorizare a duratei detenției preventive, http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_durata_aflarii_copiilor_in_arest_preventiv-R_Botazatu_Ox.Cojocararu-2011.pdf
19. Perfecționarea cadrului normativ al specialiștilor în lucrul cu minorii, http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_perfectionarea_cadrului_normativ_pentru_a_asigura_specilizarea_persoan_care_lucreaza_cu_copii_-MJ-2013.pdf
20. Serviciile pentru copiii în contact cu sistemul de justiție și stabilirea costului anual al acestora, http://justice.gov.md/public/files/file/studii_minori/Studiu_servicii_destinate_copiilor_-_A_Turcanu_I_Un-gureanu_-2011.pdf

Acte normative internaționale și naționale

1. Convenția ONU pentru drepturile copilului.
2. Regulile Standard Minimale ale Națiunilor Unite în Administrarea Justiției Juvenile, denumite „Regulile de la Beijing” aprobate la 29 noiembrie 1985, Convenția Europeană a Drepturilor Omului.
3. Liniile directoare ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile (Liniile directoare de la Riyadh) (1990).
4. Regulile ONU privind protecția minorilor privați de libertate (Regulile de la Havana) (1990).
5. Liniile directoare pentru acțiune privind copiii din sistemul judiciar penal (1997).
6. Regulile minime ONU privind măsurile neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo) (1990).
7. Constituția Republicii Moldova.
8. Codul penal al R. Moldova, nr. 985 din 18.04.2002, publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial nr. 72-74
9. Codul de procedură penală nr. 122 din 14.03.2003, publicat la 07.06.2003 în Monitorul Oficial nr.104-110, data intrării în vigoare: 12.06.2003
10. Legea cu privire la avocatură, nr.1260-XV din 19.07.2002, publicat la 04.09.2010 în Monitorul Oficial nr.159
11. Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, nr. 198 din 26.07.2007, publicat la 05.10.2007 în Monitorul Oficial Nr. 157-160
12. Legea cu privire la mediere, nr. 137 din 03.07.2015, publicat la 21.08.2015 în Monitorul Oficial nr.224-233, data intrării în vigoare: 21.08.2015
13. Legea cu privire la probațiune, nr.8 din 14.02.2008, publicat la 13.06.2008 în Monitorul Oficial nr.103-105, data intrării în vigoare: 13.09.2008

14. Hotărârea Curții Constituționale nr.3 din 23.02.16 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor alineatelor (3), (8), (9) și (11) ale articolului 186 din Codul de procedură penală.
15. Hotărârea Guvernului nr.7 din 20.01.2016 cu privire la aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate, publicat la 22.01.2016 în Monitorul Oficial nr. 13-19
16. Hotărârea Guvernului nr.1322 din 08.12.2016 pentru aprobarea Regulamentului privind monitorizarea electronică a persoanelor, publicată la 16.12.2016 în Monitorul Oficial nr. 441-451
17. Hotărârea Plenului CSJ nr.39 din 22.11.2014 cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii, completată și modificată cu Hot. PL.CSJ nr.4 din 21.12.2015
18. Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011–2016, aprobată prin Legea nr. 231/2011
7. Informația Procuraturii Generale (Secția Combaterea Torturii) privind datele statistice pentru anul 2016
8. Informația Departamentului Instituțiilor Penitenciare din 17.10.2016 în adresa Fundației Terre des Hommes.
9. Garanții procesuale la etapa prejudiciară a procesului penal, 2016, <http://soros.md/program/2769>.
10. Cursurile de formare inițială a candidaților la funcții de judecător și de procuror – informație: <https://www.inj.md/ro/judec%C4%83tori-%C8%99i-procurori>
11. Informație privind mecanismul local de referire a copiilor în conflict cu legea și a celor sub vârsta răspunderii penale (proiect): <http://irp.md/news/680-primele-edine-din-acest-an-ale-grupurilor-de-lucru-privind-mecanismul-local-de-referire-a-copiilor-n-conflict-cu-legea-i-a-celor-sub-vrsta-rspunderii-penale.html>
12. Justiția pentru copii, publicații UNICEF: https://www.unicef.org/moldova/ro/12007_19495.html
13. Manualul de proceduri pentru specialiștii în protecția copiilor care participă în calitate de reprezentanți legali pe cauzele penale cu implicarea copiilor, <http://irp.md/library/publications/766-manualul-de-proceduri-pentru-specialitii-n-protecia-copiilor-care-particip-n-calitate-de-reprezentanti-legali-pe-cauzele-penale-cu-implicarea-copiilor.html>
14. Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat: publicații, rapoarte și cercetări: <http://www.cnajgs.md/ro/publicatii-rapoarte-si-cercetari>.

Alte surse

1. Informația Procuraturii Generale (Secția Justiție Juvenilă) din 05.10.16 nr.25-2d/16.
2. Informația Procuraturii Generale privind datele statistice pentru anul 2016.
3. Informație statistică prezentată de Serviciul de Probațiune mun. Chișinău.
4. Biroul Național de Statistică. Criminalitatea în R. Moldova (2015).
5. Informația Inspectoratului Național de Probațiune din R. Moldova în adresa Fundației Terre des Hommes din 26.10.2016.
6. Informația Procuraturii Generale (Secția Combaterea Torturii) privind datele statistice pentru anii 2014-2015.

**CHILD PROTECTION HUB
FOR SOUTH EAST EUROPE**
WWW.CHILDHUB.ORG

Terre des hommes

Helping children worldwide. tdh.ch

WITH FUNDING FROM
**AUSTRIAN
DEVELOPMENT
COOPERATION**

**OAK
FOUNDATION**

**Kanton Zürich
Lotteriefonds**

